

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎN FRUNTEA LUPTEI ANTIFASCISTE
DIN ROMÂNIA. 1933 — 1939

ION IACOB

DIN RELAȚIILE CULTURALE DINTRE ROMÂNIA ȘI MAREA BRITANIE
(1929 — 1939)

GHEORGHE PAȘCALĂU

SPANIA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ DIN EPOCA MODERNĂ — TRADUCERI,
REFLEXE, INFLUENȚE

EUGEN DENIZE

IMPACTUL CONJUNCTURII EUROPENE ASUPRA COMERTULUI RO-
MÂNESC ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA (I)

BOGDAN MURGESCU

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA ISTORICULUI SILVIU DRAGOMIR
(1888 — 1982)

NICOLAE STOICESCU

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

5

TOMUL 41

1988

MAI

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import-presă P.O. Box 12—201. Telex 10376 prsf1 r — București, Calea Griviței nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de Redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacției:
B-dul Aviatorilor nr. 1
71247 — București, tel 50 72 11

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 41, Nr. 5

Mai 1988

SUMAR

ISTORIA ROMÂNIEI

ION IACOS, Partidul Comunist Român în fruntea luptei antifasciste din România. 1933—
1939 467

★

GHEORGHE PAȘCALĂU, Din relațiile culturale dintre România și Marea Britanie
(1929 — 1939) 480

EUGEN DENIZE, Spania și literatura română din epoca modernă — traduceri, reflexe,
influențe 499

BOGDAN MURGESCU, Impactul conjuncturii europene asupra comerțului românesc
în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (I) 514

★

NICOLAE STOICESCU, 100 de ani de la nașterea istoricului Silviu Dragomir (1888 —
1962) 525

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

* * * Activitatea Institutului de istorie „N. Iorga” în anul 1987; Simpozionul științific
„File de cronică argeșeană” (Ionel Chiriță); Călătorie de documentare în
U.R.S.S. (Ileana Căzan-Neagu) 535

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

ION BULEI, *Sistemul politic al României moderne — Partidul Conservator*, Edit. politică,
București, 1987, 596 p. (Mircea Iosa) 545

* * * *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România
1922 — 1933*, Edit. politică, București, 1987, 365 p. (Daniela Bușă) 548

YVES DURAND, *Vivre au pays au XVIII-e siècle. Essai sur la notion de pays dans
l'ouest de la France*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984, 340 p. (Mihai
Manea) 549

* * * *Lettres inédites d'Ernest Renan à ses éditeurs Michel & Calmann Lévy*. Introduction,
notes et commentaires de Jean-Yves Mollier, Paris, 1986, 343 p. (Dan Berindei) 552

GEORGES-ANDRÉ CHEVALLAZ, *Histoire générale de 1789 à nos jours*, Lausanne,
Payot, 1985, 504 p.; *Constantes Helvétiques. Identité vaudoise*, Lausanne, 1985, 58 p.
(Damian Hurezeanu) 553

„Revista de istorie”, tom 41, nr. 5, p. 465 — 554, 1988

REVISTA DE ISTORIE

TOME 41, N° 5

Mai 1988

SOMMAIRE

L'HISTOIRE DE ROUMANIE

- ION IACOȘ, Le Parti Communiste Roumain à la pointe de la lutte antifasciste de Roumanie, 1933 — 1939 467

★

- GHEORGHE PAȘCALĂU, Les relations culturelles entre la Roumanie et la Grande-Bretagne (1929—1939) 480

- EUGEN DENIZE, L'Espagne et la littérature roumaine de l'époque moderne—traductions, reflets, influences 499

- BOGDAN MURGESCU, L'impact de la conjoncture européenne sur le commerce roumain dans la seconde moitié du XVIIe siècle (I) 514

★

- NICOLAE STOICESCU, Le centenaire de l'historien Silviu Dragomir (1888 — 1962) 525

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- * * * L'activité de l'Institut d'histoire „N. Iorga” en 1987; Le symposium scientifique „Pages de Chronique d'Argeș” (Ionel Chiriță); Voyage de documentation en U.R.S.S. (Ileana Căzan-Neagu) 535

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

- ION BULEI, *Sistemul politic al României moderne — Partidul Conservator* (Le système politique de la Roumanie moderne — Le Parti Conservateur), Edit. politică, București, 1987, 596 p. (Mircea Iosa) 545

- * * * *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România 1922 — 1933* (Documents de l'histoire du mouvement révolutionnaire et démocratique de la jeunesse de Roumanie 1922 — 1933), Edit. politică, București, 1987, 365 p. (Daniela Bușă) 548

- YVES DURAND, *Vivre au pays au XVIII-e siècle. Essai sur la notion de pays dans l'ouest de la France*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984, 340 p. (Mihai Manea) 549

- * * * *Lettres inédites d'Ernest Renan à ses éditeurs Michel & Calmann Lévy*. Introduction, notes et commentaires de Jean-Yves Mollier, Paris, 1986, 343 p. (Dan Berindei) 552

- GEORGES-ANDRÉ CHEVALAZ, *Histoire générale de 1789 à nos jours*, Lausanne, Payot, 1985, 504 p.; *Constantes Helvétiques. Identité vaudoise*, Lausanne, 1985, 58 p. (Damian Hurezeanu) 553

ISTORIA ROMÂNIEI

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ÎN FRUNTEA LUPTEI ANTIFASCISTE DIN ROMÂNIA. 1933 – 1939

ION IACOȘ

Crearea Comitetului Național Antifascist în țara noastră, în iunie 1933, din inițiativa Partidului Comunist Român, reprezintă un eveniment semnificativ din istoria clasei muncitoare, a poporului român împotriva nazismului și a fascismului în general, luptă ce avea să fie încununată cu strălucita victorie de la 23 August 1944 și apoi cu participarea Armatei române în războiul antihitlerist, până la zdrobirea finală a Germaniei hitleriste. Istoria Comitetului Național Antifascist evidențiază, totodată, rolul proeminent pe care l-a îndeplinit partidul comunist în societatea românească din acea vreme, ce avea să cucerească puterea politică și să devină partidul conducător al națiunii române, făuritor al noii societăți pe pământul României, societatea socialistă.

Partidul clasei muncitoare române, făurit acum nouă decenii și jumătate, a înscris pagini de glorie în istoria noastră națională, în participarea activă la realizarea Marii Uniri din 1918, iar la Congresul din mai 1921 dobândește noi calități revoluționare, aflându-se în anii ce au urmat în fruntea forțelor care s-au împotrivit știrbirii prerogativelor suverane ale țării de către monopolurile imperialiste, s-a ridicat cu fermitate pentru apărarea intereselor maselor populare, a destinului poporului român, împotriva fascismului care amenința grav independența țării. Acapararea puterii în Germania, în ianuarie 1933, de către hitlerism, cea mai agresivă variantă a fascismului, a dus la creșterea primejdiei ce decurgea de aici pentru popoare, dar și pentru ființa statului român. Partidul Comunist Român a dezvăluit faptul că nazismul în Germania, ca și fascismul în Italia, exploatănd traumatismul popoarelor după marele cataclism reprezentat de primul război mondial, au exacerbat ideea de revanșă, în urma înfrângerii suferite în război și, odată cu aceasta, vechile aspirații imperialiste ale militarismului german. Alături de acest slogan al revizuirii tratatului de la Versailles, care a găsit adepți și în alte țări, ca Ungaria și Bulgaria, nazismul аташа o serie de principii social-politice nocive, cum erau inegalitatea raselor, dreptul unor popoare, în primul rând al germanilor, de a-și extinde dominația asupra altora, ceea ce se află în totală contradicție cu stadiul de cultură și civilizație atins de omenire în secolul XX.

În acele împrejurări de grea cumpănă, P.C.R. a atras atenția asupra uriașelor pericole ce decurgeau de aici pentru ființa națională a statului român, pentru pacea și securitatea popoarelor, pentru cultura și civili-

zația mondială. Este o mândrie faptul că poporul român a avut în partidul comunist acea forță politică revoluționară capabilă să descifreze, încă de la început, esența ultrareacționară și antinațională a fascismului și a agenturii sale interne Garda de fier, să mobilizeze și să concentreze energiile forțelor patriotice spre același obiectiv major și general al apărării intereselor fundamentale ale poporului român și ale țării, să organizeze în acest scop un număr însemnat de organizații, Comitetul Național Antifascist, avînd rolul central. Mai mult, activitatea P.C.R., desfășurată în condiții deosebit de vitrege, s-a caracterizat prin suplețe tactică și realism, luciditate și spirit creator, capacitate de descifrare, din noianul evenimentelor, a tendințelor principale de manifestare a fenomenelor, prin sesizarea direcțiilor de acțiune necesare la un moment dat, prin alegerea căilor și modalităților în vederea îngemănării forțelor patriotice în lupta pentru apărarea intereselor naționale ale poporului. Sub conducerea P.C.R., clasa muncitoare a devenit coloana centrală a mișcării împotriva fascismului, principalul adversar al acestuia, forța cea mai activă și nucleul de concentrare a tuturor celor hotărîți să lupte pentru salvarea democrației, a independenței și integrității patriei. „Evenimentele politice din perioada aceea — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — evidențiază cu putere că în țara noastră, în rîndul maselor muncitoare, al cercurilor democratice largi exista o profundă ostilitate împotriva fascismului, a Germaniei naziste. Sînt cunoscute puternicele mișcări sociale care au culminat cu marile lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933, desfășurate imediat după instaurarea regimului hitlerist în Germania și care s-au înscris printre primele acțiuni de masă ale proletariatului internațional împotriva fascismului”¹.

Profund preocupat de soarta poporului, a țării în acele grele împrejurări ale vremurilor, Partidul Comunist a înțeles că lupta antifascistă trebuia să însemne un *front comun* care să aibă la bază cele mai largi mase și care, în *forme organizate*, să acționeze decisiv pentru a bara calea fascismului în România. „Trebuie pornit hotărît o acțiune antifascistă largă de masă — scria ziarul „Scînteia” în articolul *Lupta contra fascismului* —. Nici o întreprindere fără comitet antifascist . . . Nici un oraș, sat fără comitetul său antifascist ! Pentru un Comitet Central Antifascist cu adînci rădăcini în mase !”². Obiectivele sub care s-a desfășurat activitatea pentru realizarea acestuia au fost : lupta pentru interzicerea activității organizațiilor fasciste și profasciste, pentru apărarea integrității fruntariilor naționale, a independenței și suveranității patriei, contra stării de asediu și cenzurii, pentru asigurarea dreptului de întrunire și a libertății presei, pentru asigurarea dreptului de întrunire, contra ideologiei naziste și a Germaniei hitleriste. Asemenea revendicări interesau masele cele mai largi, alături de clasa muncitoare aflîndu-se și alte categorii și pături sociale : țărani, intelectuali, studenți, funcționari, meseriași, mici întreprinzători, pensionari, inclusiv importante cercuri ale burgheziei, neliniștite de perspectivele sumbre ale aservirii țării intereselor Germaniei hitleriste. Diversitatea categoriilor sociale, a grupărilor politice care erau interesate în salvarea țării, în apărarea libertăților democratice și în stăvilirea ascensiunii spre putere a cercurilor fasciste și profasciste și de aservire a țării Germaniei naziste a determinat folosirea de către partidul

comunist a unei mari varietăți de forme și metode de acțiune, de grupare a acestor forțe pe o platformă comună de luptă, de acționare a lor la aceleași manifestări politice, patriotice, antifasciste ³.

Munca pentru punerea bazelor Comitetului Național Antifascist a fost precedată de constituirea, în aprilie 1933, a unui comitet de inițiativă, care, ținând seama de noile condiții internaționale, avea menirea să ridice la noi cote valorice activitatea Comitetului antirăzboinic, constituit în 1932. Ca urmare, în primele zile ale lunii iunie 1933, pe baza hotărârii Biroului Politic al C.C. al P.C.R. a fost creat *Comitetul Național Antifascist*, organizație la scară națională, deschisă tuturor cetățenilor țării, indiferent din ce organizație politică făceau parte, cu o sarcină precisă și clară care interesa întregul popor român — lupta împotriva pericolului fascist, pentru salvarea democrației, a integrității țării, a independenței și suveranității sale. Tocmai din aceste motive componența Comitetului înfrunghia nu o clasă socială, ci toate clasele sociale românești, întregul popor, deoarece fascismul nu constituia un pericol doar pentru clasa muncitoare, numai pentru clasele exploatate din societate, ci și pentru clasele avute, pentru independența, integritatea și libertatea statului român. Un element caracteristic al constituirii C.N.A. îl reprezintă faptul că o asemenea organizație se realiza în împrejurarea că Partidul Comunist Român, care iniția și conducea această organizație națională de luptă împotriva fascismului, se afla într-o situație anormală: interzis prin lege. Desigur, interzicerea în 1924 a existenței legale a partidului comunist a însemnat o grea lovitură, dar, ca orice organism viabil, el s-a adaptat noilor condiții, a căutat și a creat forme noi de existență și activitate, s-a călit și și-a perfecționat metodele de muncă, s-a aflat mereu prezent la suprafața vieții politice, a inițiat manifestări de front unic și alianțe politice largi, ceea ce a diminuat considerabil consecința interzicerii partidului. Constituirea în România a Comitetului Național Antifascist, la numai câteva luni după venirea național-socialismului la putere în Germania, apare ca un eveniment istoric de însemnătate europeană. Faptul că venirea nazismului la putere s-a realizat pe cale parlamentară, și că el a devenit exponentul poporului german a determinat guvernele statelor democratice inclusiv România, să-l recunoască și să intre în relații cu el. De aceea, formele de luptă împotriva hitlerismului, inaugurate de Comitetul Național Antifascist, activitatea sa bogată în rindurile maselor largi, mai ales în condițiile proporțiilor pe care le-au luat, pune sub semnul întrebării relațiile pe linie de stat între România și Germania, iar activitatea C.N.A. a evoluat în raport și de situația politică din țară, dar și de creșterea influenței Germaniei în viața internațională ⁴.

Constituirea Comitetului Național Antifascist a trezit un larg ecou în opinia publică progresistă românească, în publicistica muncitorească și democratică a timpului. Sarcinile pe care C.N.A. urma să le îndeplinească au fost cuprinse în *Apelul* publicat la începutul lunii iulie 1933 în mai multe cotidiene din București. „Stringînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și sate — sublinia apelul — vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce e izvor de muncă și gîndire. Facem apel

la unirea tuturor forțelor muncitorești, intelectuale să formeze pretutindeni, în toate orașele, satele, fabricile, birourile și cartierele din țară, comitete antifasciste”⁵.

Din conducerea organizației, care își avea sediul în Capitala țării, strada 13 septembrie nr. 173, au făcut parte personalități ale vieții publice și culturale, muncitori din diverse ramuri, profesori universitari, publiciști, scriitori, studenți, între care : Iorgu Iordan, Petre Constantinescu-Iași, Ilie Cristea, C. Motaș — profesori ; Ion Iliescu, Gh. Popa, Ilie Stănescu — muncitori ; Cicerone Theodorescu — poet ; Sandu Eliad — regizor și alții. Ampla și profunda mișcare antifascistă din țara noastră detașează în prim plan personalitatea militantului revoluționar Nicolae Ceaușescu, desemnat de Partidul Comunist Român să facă parte din conducerea Comitetului Național Antifascist, ca reprezentant al tineretului revoluționar și democrat din Capitală. Activitatea sa dinamică și rodnică în combaterea fascismului hitlerist și a Gărzii de fier, agentura nazistă în România, i-au atras stimă și respect, dobândind admirația și prețuirea tineretului revoluționar, ale muncitorimii în mijlocul căreia se află în permanență, precum și ale unor intelectuali de vază.

Roadele activității Comitetului Național Antifascist s-au făcut simțite prin numeroase adeziuni și prin crearea în lunile următoare de comitete locale antifasciste la București, Pitești, Craiova, Brașov, Botoșani, Râmnicu Sărat, Brăila, Ploiești, Bacău, Timișoara, Tîrgoviște, Buzău, Piatra Neamț, Deva, Pașcani, Turnu Severin și altele și a unor comitete regionale antifasciste la Iași, Cluj, Chișinău, Galați. În fruntea acestor comitete au fost alese personalități cu orientare democratică, progresistă, antifascistă ale vieții politice și culturale, numeroși muncitori comuniști, simpatizanți ai P.C.R., social-democrați, socialiști, membri ai sindicatelor, precum și funcționari, meseriași, liber-profesioniști.

Confruntarea dintre mișcarea muncitorească și fascism, dintre forțele social-politice purtătoare a puterilor de progres și civilizație și fascism indiferent de forma sub care se manifesta (nazism, horthysm, fascii italiene, falange spaniole) a antrenat reprezentanți ai intelectualității progresiste precum : Nicolae Titulescu, Petru Groza, Niculae Lupu, Nicolae Iorga, Dem. Dobrescu, Constantin Titel Petrescu, Athanase Joja, C.I. Parhon, N. D. Cocea, M. Sadoveanu, Gaal Gabor, Petre Andrei, Radu Olteanu, sau militanții comuniști : Ilie Pintilie, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Trandafirescu, Petre Crăciun, Ștefan Foriș și socialiști, Ștefan Voitec, Gheorghe Cristescu, Constantin Popovici, M. Gh. Bujor, V. Anagnoste, social-democrați : Josif Jumanca, Teodor Iordăchescu, Dumitru Pop, Ioan Flueraș, Nicolae Deleanu care au luat atitudine contra agresivității Germaniei naziste, au demascat activitatea fascistă a Gărzii de fier și a altor organizații fasciste și profasciste, au militat pentru dezvoltarea colaborării cu alte state și pentru întărirea securității țării. Adeziuni la manifestările C.N.A au venit și din partea Frontului Plugarilor, Ligii Muncii, Asociației învățătorilor, Federației funcționarilor particulari etc.

Lărgindu-și sfera de activitate, Comitetul Național Antifascist a acordat o atenție deosebită atragerii tineretului în mișcarea antifascistă, cu atît mai mult cu cît acesta era vizat, în primul rînd pentru a fi captat

în organizațiile și echipele de șoc fasciste, iar, ulterior, să fie folosit drept carne de tun pentru realizarea politicii de cotopire a fascismului. Într-un apel al CNA adresat tineretului de la sate și orașe se atrăgea atenția asupra pericolului fascist care „înseamnă, pentru muncitorime și pentru intelectuali creșterea mizeriei și a șomajului, teroare organizată și legalizată, sute de lagăre de internare și închisori, pedeapsa cu moartea la cea mai mică nemulțumire și primejdia unui nou război mondial. Comitetul Național Antifascist atrage atenția tinerilor muncitori și intelectuali să nu se lase înșelați de minciunile și demagogia fascistă”⁶. După crearea unor grupe, asociații, ligi și comitete antifasciste de tineret pe localități, fabrici, instituții, facultăți, în septembrie 1933 s-a constituit la scara întregii țări Comitetul Național Antifascist al Tineretului, în conducerea căruia s-au aflat Nicolae Ceaușescu, Matei Socor, Grigore Preoteasa, Constanța Crăciun, Nicolae Pascu, Costică Albescu. Reunind tineri muncitori, țărani, elevi și studenți, Comitetul Național Antifascist al Tineretului a reprezentat nucleul dinamic, mobilizator, de ralieri și de acțiune a unor forțe sociale și politice diverse ale tineretului, animate de dorința de a se opune expansiunii fascismului pe plan internațional și ascensiunii lui spre putere în România.

Activitatea organizatorică a Comitetului Național Antifascist a avut în vedere, atragerea, de asemenea, a femeilor la lupta antifascistă, la unele acțiuni de amploare în această direcție. În iulie 1934 s-a constituit un Comitet de inițiativă al femeilor, care a organizat comitete locale la București, Iași, Cluj, și alte orașe, acțiune finalizată în august 1934 prin formarea Comitetului Național Antifascist al Femeilor, având în conducerea sa pe Zoe Frunză, Iulia Mironescu, Rozalia Frimu, Maria Țiulescu, Zoe Bugnariu, Dida Callimachi⁷. În felul acesta mișcarea antifascistă din țara noastră își lărgea considerabil rindurile, având în femeile muncitoare și democratice un suport real în manifestările sale.

Una din direcțiile principale de manifestare a Comitetului Național Antifascist a reprezentat-o acțiunea de demascare curajoasă a organizațiilor fasciste în frunte cu Garda de fier, de dezvăluire a substratului profund reacționar a ideologiei naziste, a politicii agresive și revizioniste a Germaniei hitleriste. Presa editată de CNA și comitetele sale regionale sau județene, între care: „Buletinul mișcării antifasciste” (București), „Alte zări” (Cluj), „Ecoul” (Iași), „Clopotul” (Botoșani), „Cuvînt nou” (Brașov), „Îndrumarea” (Galați), „Banater Deutsche Zeitung” (Timișoara), „Echipa”, „Umanitatea”, „Momentul”, „Așa”, „Veac nou” (București)⁸ au jucat un rol important în acțiunea de combatere, sub toate formele, a fascismului căci „adevărată țintă a fascismului, de orice nuanță ar fi el și sub orice emblemă s-ar manifesta, este să apere un sistem intrat în putrefacție și să oprească masele muncitoare de toate rasele și de toate credințele”, că va căuta să demonstreze „prin dovezi grăitoare, că sistemele lui Mussolini și Hitler au împins și vor împinge tot mai mult o omenire spre una din cele mai cumplite mizerii din câte s-au pomenit pe lume”⁹.

În prima linie a luptei împotriva fascismului, pentru apărarea culturii și civilizației s-a aflat, în această perioadă, presa muncitorească, a P.C.R. — „Scinteia”, „Lupta de clasă”, „Steagul roșu”, a P.S.D. — „Lumea nouă”, „Șantier”, „Munca”, a P.S.U. — „Proletarul”, a sindicatelor — „Constructorul”, „Metalurgistul”, „Minerul”, „Muncitorul din îmbrăcă-

mente și pielărie”, „Gutenberg”, „Funcționarul particular”. Ele au acționat cu hotărâre pentru a duce în rîndul maselor populare cuvîntul partidului asupra caracterului regimului hitlerist, contribuind la unirea eforturilor clasei muncitoare, a oamenilor muncii, a poporului în marile bătălii împotriva fascismului, a primejdiei de război, pentru independență națională și democrație. Principiile formulate și punctele de vedere înaintate exprimate de Partidul Comunist, de celelalte partide și organizații ale clasei muncitoare și-au găsit o largă reflectare și dezbateri în coloanele unui mare număr de publicații: „Cuvîntul liber”, „Facla”, „Tempo”, „Adevărul”, „Lupta”, „Dimineața”, „Opinia”¹⁰. Publicațiile muncitorești și democratice constituie adevărate acte de demascare necruțătoare a organizațiilor fasciste și profasciste, a ideologiei naziste, o revelație asupra modului concret și eficient al propagandei antifasciste, patriotice, mobilizatoare la luptă. Poziția hotărîtă de combatere a fascismului pe care au adoptat-o ziarurile și revistele, intelectualitatea și publiciștii revoluționari și democrații erau expresia aversiunii și ostilității poporului român față de ideologia, politica și practicile teroriste ale fascismului. Cu mult temei presa muncitorească și democratică a dezvăluit rădăcinile de clasă, sociale și politice ale ideologiei fasciste, au demascat esența ideologiei obscurantiste, a existențialismului tragic, energetismului și trăirismului, care ridicau în slăvi inconștientul, trăirea ancestrală și misticismul. Au fost combătute, totodată, teoriile hitleriste privind „spațiul vital”, și inexistența dreptului la independență a popoarelor mici și mijlocii, rasismul și șovinismul, înăbușirea libertății spirituale și a altor teorii cu caracter antiuman. Dezvăluind faptul că fascismul este generator de războaie, savantul C.I. Parhon, în gazeta „Viața studențească”, scria: „Fascismul, național-socialismul și toate „doctrinile” conexe constituie realmente pericole sociale și pericole de război. Exaltarea sentimentelor de ură în interiorul aceleiași țări și între popoare vecine sau depărtate nu pot fi decît factori ce se opun progresului social și care conduc la războiul civil sau între state”¹¹.

O altă formă eficientă de demascare a fascismului a constituit-o editarea de cărți, broșuri, albume, manifeste fie de către Comitetul Național Antifascist și organizațiile sale locale, fie de partidele și organizațiile muncitorești și democratice. Broșura, *Cartea brună* dezvăluia practicile teroriste din Germania, faptul, că savanți și personalități germane ca: Albert Einstein, Max Reinhardt, Bruno Walter, Thomas și Heinrich Mann — au fost izgoniți din Germania; în albumul comentat *Ciuma brună*, reproducea imagini din lagărele de concentrare naziste, dovadă elocventă a soartei ce o pregătea hitlerismul milioanei de oameni. Un elocvent document informativ despre situația celui de-al treilea Reich după venirea lui Hitler la putere l-a prezentat cartea lui Petre Pandrea, *Germania hitleristă*. O altă broșură demascatoare la adresa hitlerismului, ce reunea reportajele apărute în ziarul „Adevărul”, o constituie cea intitulată *15 zile în imperiul lui Hitler* sau *Carte neagră*, ce reunea unele articole apărute în proza franceză și viza mai ales persecutarea evreilor.

Pe lângă munca organizatorică și de propagandă, activitatea Comitetului Național Antifascist a îmbrăcat și alte forme de manifestare: conferințe, consfătuiri, întruniri și demonstrații, șezători literare etc. În cadrul acestora au fost dezbătute probleme legate de organizarea luptei antifasciste, pentru antrenarea unor mase largi și a unor organizații muncitorești

și democratice la campaniile antihitleriste. Bunăoară, consfătuirea din 29 ianuarie 1934, la care au participat reprezentanți ai Comitetului Național Antifascist, Ligii Muncii, sindicatelor „Constructorul”, „Solidaritatea”, „Ciocanul”, organizată la aniversarea unui an de la luptele revoluționare proletare din 1933, a prilejuit dezbaterăa unei largi game problematice sociale și politice, organizarea unor acțiuni pe baza frontului unic îndreptate împotriva pericolului fascist. Ample manifestări s-au organizat în februarie-martie 1934, în semn de protest împotriva actelor teroriste fasciste din Austria. De asemenea, în 1934 manifestările de 1 Mai, Ziua internațională a muncii și de 1 august, Ziua internațională împotriva războiului au constituit prilejuri deosebite pentru mobilizarea maselor la luptă împotriva fascismului și a pregătirilor de război, împotriva organizațiilor gardiste, pentru apărarea suveranității și independenței României.

O deosebită atenție a acordat C.N.A. apărării militanților partidului comunist și a organizațiilor sale legale de masă — muncitori, intelectuali, studenți, țărani etc. — deținuți în închisori, „pentru delicta politice și de presă”. În timpul procesului conducătorilor eroicelor lupte ale clasei muncitoare din ianuarie-februarie 1933, judecat la Tribunalul din Craiova, în vara anului 1934, Comitetul Național Antifascist, urmînd indicațiile date de P.C.R., și-a concentrat eforturile, alături de Ajutorul Roșu, syndicatele muncitorești și alte organizații democratice, în direcția dezvoltării unui curent în rîndurile maselor populare pentru sprijinirea celor implicați în proces, cerînd stingerea înscenării judiciare și punerea în libertate a celor arestați¹². Prin eforturi conjugate ale C.N.A., ale comitetelor sale regionale, județene locale, pe adresa Consiliului de război al Corpului I armată de la Craiova au fost trimise, pe cele mai diverse căi, scrisori, telegrame, moțiuni de protest purtînd un impresionant număr de semnături. În cadrul acestei ample acțiuni, comunistul Nicolae Ceaușescu, delegat de către organizațiile muncitorești și democratice din Capitală să meargă la Craiova „pentru a depune aceste proteste și a face declarații în favoarea acuzaților”, căci „muncitorimea se solidarizează cu ei”, a fost arestat. Organele de siguranță din București, semnalau „în vederea măsurilor de rigoare pe comunistul Nicolae Ceaușescu”, pentru activitatea sa revoluționară¹³. Mai apoi, la 20 septembrie 1934, în urma organizării unei întruniri la sediul C.N.A. din str. Foișor nr. 9, organele polițienesti au arestat pe Nicolae Ceaușescu și alți militanți revoluționari, ceea ce demonstrează tenacitatea și hotărîrea sa neclintită în apărarea cauzei celor mulți. Referindu-se la aceasta, gazeta „Arena” scria că „Mereu printre primii Ceaușescu. Din nou poliția, din nou arestări, din nou bătaie și, după detenție de alte două zile, din nou eliberați. Și Ceaușescu iarăși printre primii la deschiderea sediului, la munca de organizare”.

Comitetul Național Antifascist și-a adus contribuția și la lupta împotriva fascismului pe plan internațional, participînd la diferite reuniuni internaționale antifasciste de la Paris, Bruxelles, Geneva etc., manifestîndu-și solidaritatea cu lupta revoluționară a poporului chinez, cu lupta forțelor antifasciste din diferite țări ale lumii, împotriva terorii din Germania hitleristă, a măsurilor antimuncitorești din Austria și Spania¹⁴.

În acea vreme, ideea frontului unic al diferitelor organizații muncitorești și democratice ca modalitate necesară de acțiune contra pericolului fascist, cîștiga tot mai mult teren. P.C.R. în mai multe rînduri, a făcut pro-

puneri constructive în acest sens, celorlalte partide muncitorești, indicînd organizațiilor de masă să inițieze acțiuni de front unic. Plenara Comitetului Național Antifascist din 9—10 septembrie 1934 a dezbătut și a hotărît să întreprindă noi măsuri pentru încheierea atît de necesară, a frontului unic. În Chemarea lansată cu acest prilej se adresa partidelor social-democrat și socialist unitar, Ligii muncii, sindicatelor muncitorești la acțiune, „convins că numai unirea tuturor păturilor lovite de fascism poate împiedica dictatura fascistă, conștient de rolul său ca organizație în afară de partide, merit să realizeze frontul unic antifascist și antirăzboinic”^{14bis}. Ca urmare, în septembrie 1934, se creează *Comitetul Central de coordonare a frontului unic* dintre reprezentanți ai Comitetului Național Antifascist și Liga Muncii, organizații de masă legale conduse de P.C.R., și Partidul Socialist Unitar, care a organizat întruniri ale frontului unic de luptă împotriva pericolului fascist, vizînd colaborarea și cu celălalt partid muncitoresc. În octombrie 1934 s-a încheiat *Protocolul de front unic* muncitoresc între P.C.R. și P.S.D., pe tema luptei antifasciste, ceea ce demonstra că muncitorimea își afirma tot mai mult forța în unire și pentru unire¹⁵. Dar și Congresele regionale P.S.D. și Congresul Confederației Generale a Muncii din toamna aceluiași an au ridicat glasul lor de protest împotriva primejdiei hitleriste, exprimînd năzuința spre manifestări comune antifasciste¹⁶.

Activitatea Comitetului Național Antifascist, ca și celelalte manifestări comune de front unic din anii 1933—1934 au reprezentat o prețioasă experiență pentru Partidul Comunist Român, pentru celelalte organizații muncitorești și democratice, creindu-se un climat de încredere și colaborare din ce în ce mai largă în anii ce au urmat, între comuniști și celelalte forțe politice progresiste ale societății românești și în primul rînd între partidele clasei muncitoare. Documentele supuse spre dezbateră în congrese și plenare, ca și hotărîrile adoptate de forurile centrale ale P.C.R., P.S.D. și P.S.U. din 1935—1936 învederează faptul că ele au exprimat puncte de vedere asemănătoare în problemele majore, economice și social-politice ale dezvoltării societății românești, ale unității de acțiune a clasei muncitoare, ale luptei împotriva hitlerismului și revizionismului. Ele demonstrează că partidele muncitorești s-au întîlnit pe aceeași platformă de luptă în cadrul mișcării antifasciste, al luptei pentru pace, pentru apărarea independenței și a integrității teritoriale a țării, contribuind la crearea climatului favorabil de apropiere și a dialogului, în anumite împrejurări, cu Partidul Național Țărănesc, Partidul Radical Țărănesc, Partidul Conservator, organizații ale Partidului Național Liberal, cu alte partide ori grupări politice burgheze și burghezo-democratice pentru făurirea Frontului Democratic și, îndeosebi, pentru organizarea a numeroase și variate manifestări muncitorești și democratice antifasciste¹⁷.

O atare acțiune generalizată se impunea cu atît mai mult cu cît, în anii 1935—1936, au avut loc pe plan internațional o serie de acte provocatoare fasciste și războinice, care au dus la intensificarea agitațiilor revizioniste, la recrudescența organizațiilor fasciste din țară în scopul împingerii României în orbita sferei de influență a Reichului hitlerist. Noului val de provocări fasciste, i s-a răspuns printr-o largă gamă de manifestări pentru apărarea principiilor democratice, constituționale, apărarea independenței și integrității teritoriale a României. Grăitoare sînt în această

direcție acordurile politice pe linia Frontului Democratic de la Băcia, București, Cluj și Tebea, victoria în alegerile parlamentare parțiale de la Hunedoara și Mehedinți din februarie 1936, ca și manifestațiile și demonstrațiile de la 21, 24 și 31 mai 1936 din București și alte orașe ale țării, la care au luat parte mii și mii de cetățeni¹⁸. Ele evidențiază mai presus de toate spiritul democratic ce caracteriza poporul român, hotărîrea sa de a se opune uneltirilor hitleriste-horthyste, a frîna, prin forța unitară a maselor, ascensiunea spre putere a Gărzii de fier, înscăunarea dictaturii fasciste în România.

În istoria partidului comunist, a mișcării muncitorești și democratice din România, procesul politic de la Brașov din 27 mai — 5 iunie 1936, intentat unui grup de comuniști în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, se detașează ca un moment plin de semnificații, el contribuind la amplificarea stării de spirit antifasciste, la mobilizarea maselor largi populare la lupta pentru libertate și independența patriei, a rînduieiilor democratice din țară. În timpul procesului s-au vădit, din nou, înaltele trăsături politice și morale ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, principialitatea comunistă, patriotismul înflăcărat, devotamentul în slujba intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale poporului român și ale țării. Eforturile P.C.R. de a transforma procesul de la Brașov într-un mijloc activ de luptă și a-l încadra în manifestațiile de demascare a primejdiei fasciste și de afirmare a necesității coalizării tuturor forțelor democratice pentru salvagardarea independenței poporului român, au fost slujite cu devotament de atitudinea curajoasă, intransigentă și principială pe care au avut-o luptătorii comuniști și antifasciști¹⁹.

Noi manifestații au îmbogățit evantaiul luptei revoluționare și antifasciste a clasei muncitoare, a maselor populare. S-au impus atenției opiniei publice Congresele uniunilor sindicatelor muncitorilor mineri, metalurgisti, constructori, tipografi, din industriile îmbrăcăminte, textile și pielărie, de la C.F.R., expresie a voinței celor peste 80 000 de muncitori — comuniști, socialiști, social-democrați sau fără de partid — organizați în unica centrală sindicală, Confederația Generală a Muncii. Ele au afirmat că „lupta pentru democrație și implicit împotriva fascismului a devenit o sarcină imediată a clasei muncitoare din întreaga țară”²⁰. Congresele uniunilor sindicale au constituit o afirmare și mai puternică a clasei muncitoare în viața politică a țării, demonstrînd că muncitorimea avea un rol hotărîtor nu numai în activitatea productivă, în crearea bunurilor materiale, ci și în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale patriei. Pe linia protestului energic împotriva fascismului s-au înscris și Congresul Frontului comun al meseriașilor din 1 — 2 martie 1936, care reunea 30 000 de membri, Congresul Federației asociațiilor și sindicatelor CFR din 14 — 15 iunie 1936, care cuprindea aproape 80 000 de membri și Congresul Frontului Unic al salariaților publici din 25 — 26 octombrie 1936 care totaliza circa 300 000 de salariați (funcționari administrativi, P.T.T., C.F.R., învățători, funcționari etc.)²¹.

Ample manifestații și demonstrații s-au desfășurat în toată țara, în toamna anului 1936 împotriva cercurilor revizioniste și revanșarde horthyste, încurajate tot mai mult de Germania nazistă și Italia fascistă, reunind forțe politice dintre cele mai largi, clase și pături sociale dintre cele mai diverse. În ansamblul acțiunilor antirevizioniste se detașează

întrunirile și demonstrațiile muncitorești din București, Galați, Baia Mare, Timișoara, Constanța, Valea Jiului, Brașov, prin care muncitorimea își „afirmă odată mai mult credința ei nestrămutată că pacea este o condiție indispensabilă pentru propășirea și bunăstarea tuturor națiunilor; ea declară că este hotărâtă a sprijini, cu toate puterile, lupta pentru pace”, că este „gata să lupte împotriva fascismului aliaților de războaie atit pe plan intern, cit și extern. Ea este gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni, și să susțină, pină la ultimele ei consecințe, orice acțiune a țării pentru aplicarea politicii de securitate colectivă”²². Mari manifestații antirevizioniste au avut loc, în noiembrie 1936, la Cluj, Turnu Severin, Oradea, Satu Mare, Arad, Timișoara, Cernăuți, la care au luat parte mii și mii de cetățeni, exprimind „suprema voință și neclintita hotărîre a întregului neam românesc”, pentru „păstrarea și apărarea, cu orice jertfă, a hotarelor României statornicite... prin sacrificiile și luptele milenare ale poporului românesc”. Masele se angajau să acționeze, pe toate căile, pentru apărarea drepturilor naționale ale poporului român, a frontierelor țării, bazîndu-se pe propriile forțe și întărind, în același timp relațiile cu aliații, cu Mica Înțelegere și cu Înțelegerea Balcanică. „Neamul românesc — se spunea în moțiunea de la Satu Mare — dorește să cultive raporturi de bună prietenie cu toți vecinii lui, să adîncească această prietenie stringind mina frățește tuturor acelor popoare care sînt hotărîte să-i respecte drepturile și hotarele, după cum este hotărît să respingă pe dușmani și să înfrunte pe orișicine ar cuteza să ridice gînd și mîna dușmană asupra sfintelor hotare ale țării”²³. Aceste mari manifestații și demonstrații antifasciste și antirevizioniste, pentru apărarea suveranității și independenței naționale au înscris o pagină memorabilă în istoria poporului român, constituind puternice zăgazuri în fața ascensiunii fascismului spre putere, înlesnind menținerea politicii interne și externe a României pe un curs ostil hitlerismului și revizionismului, evidențiind capacitatea și forța Partidului Comunist Român în conducerea forțelor democratice²⁴.

După cîtopirea Austriei și Cehoslovaciei de către Germania hitleristă, România era direct amenințată, devenind unul dintre obiectivele cele mai apropiate ale planurilor expansioniste și agresive naziste și horthyste. În fața acestei grave primejdii, P.C.R. a adresat, în martie 1939, un vibrant apel întregului popor, chemîndu-l „să fie pregătît de luptă... pentru apărarea țării împotriva cîtopitorilor fasciști”, declarînd „comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și a aliaților lui revizionisți”²⁵. Chemările partidului comunist au avut un ecou deosebit în rîndurile muncitorilor, țărănilor, intelectualilor, ale altor categorii sociale care au răspuns cu entuziasm la ordinul de mobilizare, au subscris la înzestrarea armatei, au susținut politica de securitate și pace a guvernului român, au organizat numeroase manifestări în toată țara. Activitatea Partidului Comunist, a celorlalte forțe muncitorești și democratice, a stării de spirit patriotice și antifasciste a maselor largi populare ca și a unor cercuri burgheze ori burghezo-democratice a fost puternic reliefată de amploarea și caracterul demonstrațiilor de la 1 Mai 1939, în lupta împotriva Gărzii de fier, care rămînea pericolul principal, a hitlerismului și politicii sale revizioniste, pentru apărarea integrității teritoriale a țării, conferindu-le o amploare deosebită, corespunzător marilor pericole ce planau asupra țării și a ome-

nirii²⁶. Partidul Comunist Român, ținând seama de situația politică de atunci a conferit manifestărilor de 1 Mai dimensiuni naționale, de mobilizare generală la lupta antifascistă. O semnificație politică deosebită a avut-o Congresul general al breslelor, cu participarea de delegați din toată țara care au contribuit la dezvoltarea manifestărilor de masă, a demonstrației de stradă, al afirmării clasei muncitoare ca cea mai hotărâtă forță socială în apărarea patriei. Acest fapt a fost recunoscut și de primul ministru, în cuvântarea rostită în Congres. „Gestul muncitorimii — declara Armand Călinescu —, care hotărâse, printr-o moțiune votată în congres, de a contribui cu valoarea unei zile de muncă la eforturile de înzestrare a armatei, va avea răsunet dincolo de aceste ziduri. El dovedește că națiunea, fără deosebire sau ezitări, s-a rostit : România trebuie apărată”²⁷. În organizarea acestor demonstrații s-a remarcat comunistul Nicolae Ceaușescu, al cărui spirit revoluționar și sentimente patriotice erau cunoscute încă în cadrul Comitetului Național Antifascist, apoi în fruntea Uniunii Tineretului Comunist, în alte lupte conduse de partid pentru apărarea independenței și suveranității naționale a patriei. Însărcinat cu răspunderea de a mobiliza masele muncitoare la marea demonstrație din București, tinărul revoluționar a dovedit o energie inepuizabilă, capacitate organizatorică, discernămint politic, calități care își vor afla o firească dezvoltare și împlinire în luptele viitoare. Din partea organizației de tineret a Capitalei o rodnică activitate a desfășurat tovarășa Elena Ceaușescu.

Demonstrația de 1 Mai 1939 din Capitală, ca și manifestările din țară au ilustrat încă o dată cu putere, hotărârea maselor largi populare, în primul rînd a clasei muncitoare, de a lupta cu arma în mînă împotriva Germaniei hitleriste, pentru apărarea integrității teritoriale a țării. Ziarele „Lumea nouă”, „România”, „Azi”, „Iașul” au subliniat responsabilitatea națională a clasei muncitoare, patriotismul ei fierbinte. La rîndul său „Timpul”, unul dintre cele mai răspîndite ziare în cadrul societății românești, scria : „1 Mai 1939 a arătat o dată mai mult că muncitorimea este...temeiul, baza și substanța națională, cheazăsia prosperității ei în pace și apărătoarea ei atunci cînd patria o cere”⁴⁸. Înfățișînd conștiinței progresiste internaționale imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate și de independență națională, manifestările de la 1 Mai 1939 s-au înscris ca un semnal serios pe care România l-a adresat întregii lumi asupra necesității unirii eforturilor tuturor partidelor și grupărilor politice care militau pentru pace, în vederea împiedicării dezlănțuirii conflagrației mondiale de către Germania nazistă și acoliții ei. Nu întîmplător Conferința mondială pentru pace și democrație de la Paris din 13 — 14 mai 1939 a apreciat în mod deosebit marile manifestații antifasciste de 1 Mai 1939 din România.

Amplele manifestări antihitleriste, antirevizioniste, antirăzboinice și pentru pace ce au avut loc în anii 1933 — 1939 au demonstrat cu putere că eroica luptă dusă de Partidul Comunist Român în fruntea clasei muncitoare, a țărănimii, a unor largi forțe progresiste și patriotice sub steagul democrației și al independenței naționale, ca și atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare au stăvilit pînă în septembrie 1940 ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste. Colaborarea P.C.R. cu celelalte partide muncitorești, cu organizațiile și cercurile democratice, cu formațiunile politice burgheze în

cadrul manifestărilor antifasciste și antirevizioniste a contribuit la prăgătirea consensului național al forțelor patriotice ce va asigura victoria revoluției din august 1944. Ele au reprezentat o contribuție inestimabilă a poporului român la apărarea păcii și securității popoarelor, la lupta pentru democrație, libertate și independență națională, demonstrând capacitatea de luptă revoluționară a clasei muncitoare de a conduce destinele poporului român.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, Edit. politică, București, 1970, p. 367.

² „Știința” an III, nr. 9 din 1 — 15 iunie 1933.

³ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice, împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și constituirea socialismului*, în „Anale de istorie”, nr. 2 1972, p. 102 — 120.

⁴ Despre activitatea organizației a vedea mai ales : *Comitetul Național Antifascist Român*, Edit. politică, București, 1985 ; Petre Constantinescu-Iași, *Organizații de masă conduse de P.C.R.*, Edit. P.M.R., București, 1952, p. 21 — 39 ; Titu Georgescu, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. 1932-1934*, Edit. politică, București, 1967, p. 85 — 142 ; Aurică Simion, Stelian Neagoe, *Comitetul Național Antifascist din România*, Edit. politică, București, 1973 ; Petre Constantinescu-Iași, *Partidul Comunist Român — polarizator și dinamizator al luptei antifasciste (40 de ani de la constituirea Comitetului Național Antifascist)*, în „Anale de istorie”, nr. 3 1973, p. 70 — 82 ; Aurică Simion, *Comitetul Național Antifascist — 1933*, în „Anale de istorie”, nr. 4 1983, p. 45 — 57 ; Ion Popescu-Puțuri, *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului P.C.R. în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste*, în „Anale de istorie”, nr. 2 1984, p. 21 — 32 ; Constantin Petculescu, *Comitetele naționale antifasciste ale tineretului și femeilor, organizații de acțiune și de luptă contra pericolului fascist*, în „Anale de istorie”, nr. 4 1984, p. 83 — 102 ; *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921 — 1944*, vol. 1, Edit. politică, București, 1970, p. 392 — 410.

⁵ „Dimineața” an 29, nr. 9532 din 13 iulie 1933.

⁶ „Buletinul de acțiune împotriva fascismului”, an. I, nr. 1 din 23 octombrie 1933.

⁷ Constantin Petculescu, *Comitetele Naționale Antifasciste ale Tineretului și femeilor, organizații de acțiune și de luptă contra pericolului fascist*, în „Anale de istorie”, nr. 4/1984, p. 83 — 102.

⁸ Titu Georgescu, Mircea Ioanid, *Presă P.C.R. și a organizațiilor sale de masă 1921 — 1944*, Edit. științifică, București, 1963, p. 200 — 283.

⁹ „Alte zări” an. I, nr. 1 din 26 noiembrie 1933.

¹⁰ „Cuvîntul liber” în apărarea independenței și integrității României, Ediție îngrijită, indice analitic și indice de persoane de Ion Ardeleanu. Studiu introductiv de Ion Ardeleanu și Mircea Mușat, Edit. Eminescu, București, 1982 ; Gheorghe Dinu, *Baricada din călimară. Articole social-politice, cultural-literare*, Edit. Eminescu, București, 1979 ; L. Kalustian, *Conspirații sub cer deschis. Pagini dintr-o luptă antifascistă și democratică*, Edit. Minerva, București, 1976 ; A. Karcăchi, C. Cloșcă, *Publicații antifasciste ieșene*, Iași, 1969.

¹¹ „Viața studențească”, an. I, nr. 1 din 19 decembrie 1934.

¹² 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor cefești și petrolști*, Edit. politică, București, 1971.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 25, dosar nr. 4178, f. 117 — 118 ; Olimpiu Matichescu, Stelian Neagoe, *Ani de luptă comunistă 1933 — 1944*, Edit. politică, București, 1982, p. 15 — 68.

¹⁴ Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă. 1933 — 1939*, Edit. politică, București, 1972.

¹⁵ Arhiva C.C. P.C.R., fond 25, dosar nr. 4170, f. 84 — 87 ; „Clopotul”, an. I, nr. 5 din 30 septembrie 1934.

¹⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821 — 1948*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1981. Noi detalii în *Unitatea clasei muncitoare — coordonată fundamentală a mișcării muncitorești din România între anii 1921 și 1948*, în „Anale de istorie”, nr. 4/1983, p. 109 — 120.

¹⁶ *Mișcarea sindicală din România*, vol. 1, Edit. politică, București, 1981, p. 420 — 443.

¹⁷ *Comitetul Național Antifascist Român*, p. 138 — 171; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934 — 1939)*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978.

¹⁸ Ion Popescu-Puțuri, *Marile manifestații și demonstrații politice organizate de Partidul Comunist Român împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și integrității țării*, în „Anale de istorie”, nr. 6/1984, p. 20 — 30.

¹⁹ *Un proces în fața istoriei*, Edit. Albatros, București, 1986; Ion Ardeleanu, *Lupta forțelor revoluționare, democratice și patriotice din România împotriva revizionismului*, în „Anale de istorie”, nr. 1 1987, p. 100 — 114.

²⁰ „*Minerul*”, an XVIII nr 4 din aprilie 1936.

²¹ *Mișcarea sindicală din România*, p. 496 — 516.

²² „*Lumea nouă*”, an. XXX nr. 37 din 13 septembrie 1936, vezi și *Marile manifestații muncitorești și democratice din 1936 împotriva primejdiei fascistice și revizioniste*, în „Anale de istorie”, nr. 3 1986, p. 57 — 72.

²³ „*Dreptatea*”, an. Y, nr. 2676 din 6 octombrie 1936; Ion Ardeleanu, *Lupta poporului român împotriva politicii revizioniste și revanșarde, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României (1920 — 1940)*, în „*File din istoria militară a poporului român*”, nr. 11, Edit. militară, București, 1983, p. 464 — 485.

²⁴ Gheorghe Zaharia, *Partidul Comunist Român în viața social-politică a țării în anii interbelici*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1983, p. 82 — 84.

²⁵ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XX—III, inv. 1030.

²⁶ Ion Popescu-Puțuri, *Marea demonstrație antifascistă de la 1 Mai 1939, moment culminant al luptelor populare conduse de P.C.R. împotriva politicii de fascistizare a țării și pentru apărarea independenței naționale*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1979, p. 38 — 39; O. Măcișescu, *1 Mai 1939*, Edit. politică, București, 1974.

²⁷ „*Lumea nouă*”, an. XXXII nr. 19 din 7 mai 1939.

²⁸ „*Timpul*”, an. III, nr. 717 din 3 mai 1939.

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN À LA POINTE DE LA LUTTE ANTIFASCISTE DE ROUMANIE. 1933—1939

Résumé

L'étude aborde sous une forme synthétique, sur la base d'une riche documentation scientifique, les principales manifestations de Roumanie contre le danger fasciste et révisionniste, pour la paix et contre la guerre, pour la défense des libertés démocratiques, de l'indépendance et de l'intégrité territoriale du pays.

On relève la signification du Comité National Antifasciste Roumain, créé en juin 1933, sur l'initiative du Parti Communiste Romain, organisation qui a réuni des ouvriers, paysans, intellectuels, fonctionnaires artisans, cercles de la bourgeoisie, les mobilisant à des actions conjointes pour combattre l'idéologie nazie, la politique revancharde qui menaçait les frontières du pays, l'entité même du peuple roumain.

On analyse le rôle des publications ouvrières, démocratiques et bourgeoises-démocratiques dans la formation d'un courant général antifasciste; on décrit les grandes démonstrations et manifestations anti-révisionnistes et antifascistes, pour la paix qui ont culminé par celles du 1-er Mai 1939. Dans la partie finale de l'étude il est montré que les manifestations antifascistes et pour la défense des principes parlementaires constitutionnels ont empêché l'instauration de la dictature fasciste en Roumanie et la poussée du pays dans la sphère l'influence allemande jusqu'au mois de septembre 1940, qu'elles ont constitué la base du consensus national, facteur important de la Révolution du mois d'août 1944.

DIN RELAȚIILE CULTURALE DINTRE ROMÂNIA ȘI MAREA BRITANIE (1929-1939)

GHEORGHE PAȘCALĂU

În perioada 1929 — 1939, între România și Marea Britanie au existat, în afară de relații politice și economice, și strinse contacte și legături în domeniul cultural. Relațiile culturale româno-engleze au constituit în anii 1929 — 1939 o latură importantă, inseparabilă a relațiilor stabilite pe multiple planuri între România și Marea Britanie. Ele întregesc și dau adevărata dimensiune bunelor relații statornicite în perioada interbelică între cele două țări și popoare.

Un aspect important al relațiilor culturale româno-britanice în anii 1929 — 1939 l-au constituit numeroasele călătorii și vizite efectuate în România de către scriitori, publiciști, ziariști, profesori universitari, studenți englezi cu scopul de a face diferite studii, de a se documenta, a strânge material și informații în vederea publicării unor cărți și articole despre România, cu scopul de a ține conferințe, de a participa la congrese științifice care au avut loc în această perioadă în România, sau în alte scopuri culturale sau, în sfârșit, doar în calitate de simpli turiști dornici de a face excursii și atrași de neasemuitele frumuseți ale țării noastre, a căror faimă ajunsese chiar și pînă în îndepărtata Anglie. Aproape toți acești vizitatori englezi s-au bucurat de sprijinul și binevoitorul concurs al Legației române din Londra, al Direcției presei din M.A.S. român, precum și al autorităților române, care le-au făcut toate înlesnirile posibile pentru a asigura succesul deplin al călătoriilor lor în România.

Publicistul Robert Machary, un prieten însemnat și încercat al țării noastre, a făcut între 29 iulie și 12 august 1929 cea de a doua sa călătorie în România. Pentru a putea face această călătorie, Machray a cerut și a obținut din partea guvernului român o subvenție. El a primit de asemenea de la C. M. Laptew, ministrul român la Londra, o scrisoare de introducere pentru E. Filotti, directorul Direcției presei din M.A.S., cu care a stabilit programul călătoriei sale în România și care i-a remis biletul de liberă trecere pe C.F.R. În timpul călătoriei sale prin țară, R. Machary a fost însoțit de Oscar W. Cisek, consilier tehnic al M.A.S. Cancelarul Victor E. Budeanu l-a însoțit pe Machray, din însărcinarea lui Filotti, la castelul din Bran, unde a fost primit în audiență de către regina Maria, și apoi la Orșova. Machary a mai fost primit în audiență la București de subsecretarul de stat Ion Lugojanu și de primul ministru Iuliu Maniu. El a dorit să aibă aceste întrevederi în vederea publicării unor articole în diferite reviste engleze și americane la înapoierea sa din călătorie ce o întreprindea în Cehoslovacia, România și Iugoslavia. Chiar în zilele călătoriei lui Robert Machray în Europa centrală și orientală a apărut importanta sa lucrare în limba engleză despre Mica Înțelegere, intitulată *The Little Entente*, lucrare care apăra călduros interesele României,

„Revista de istorie”, tom 41, nr 5, p. 480 — 498, 1988

Cehoslovaciei și Iugoslaviei. O sută de exemplare din această carte au fost predate de editor Legației române din Londra; din acestea, Legația a expediat 50 de volume pe adresa M. A. S. din București, 20 de volume Legației române din Washington, iar restul de 30 de volume le-a păstrat pentru uzul propriu. Cartea *The Little Entente* a lui R. Machray a fost bine primită de presa engleză, care a subliniat valoarea și utilitatea ei. Dorind să scoată o nouă ediție, completată și prelucrată, a cărții sale, care în 1937 era epuizată, R. Machray a venit din nou în România în iulie 1937, pentru a se informa personal de la diverse personalități politice românești asupra Micii Înțelegeri. Cu ocazia acestei vizite, el a avut o întrevvedere cu Victor Antonescu, ministrul pe externe al României, și cu alți oameni politici români. La 7 august 1937, după încheierea vizitei sale în România, R. Machray îi adresa lui Raul Anastasiu, directorul presei din M. A. S., o scrisoare în care spunea: "... Duc cu mine la Londra o amintire plăcută despre amabilitatea dv. față de mine și trebuie să vă mulțumesc pentru foarte frumoasa masă pe care ați fost atât de bun să mi-o oferiți". Într-o altă scrisoare expediată la 22 august 1937 din Praga, R. Machray, mulțumindu-i din nou lui R. Anastasiu pentru bunătatea pe care i-a arătat-o la București, adăuga: „, Conversația mea cu d. Antonescu (pe care ați fost atât de bun s-o aranjați) a fost succesul extraordinar al turului meu prin capitalele Micii Înțelegeri... Am de gând să fac uz de ceea ce mi-a spus Excelența Sa într-un articol în „Fortnightly”, pe care-l voi scrie imediat ce mă întorc la Londra”. Într-adevăr, în numărul din octombrie 1937 al revistei „Fortnightly Review”, R. Machray a publicat un interesant articol intitulat *Elements of European Consolidation*. Articolul, foarte favorabil Micii Înțelegeri, punea în evidență rolul însemnat pe care această organizație îl avea pentru consolidarea păcii în Europa. Trimițând la 2 octombrie 1937 lui V. Antonescu în triplu exemplar numărul pomenit, V. I. Stîrcea, însărcinat cu afaceri a.i. al României la Londra, informa că R. Machray dorea să publice o continuare pînă la zi a cărții *The Little Entente* dacă va obține în acest scop un sprijin financiar din partea celor 3 guverne interesate.

La cererea lui R. Machray, Direcția presei din M. A. S. i-a trimis publicistului englez următoarele date și materiale care-i trebuiau pentru a scrie o nouă ediție a cărții sale despre *Mica Înțelegere*: 1. fotografiile lui D. Ghyka, V. Antonescu și I. Miclescu; 2. cartea *Le Petite Entente* de Florin Codrescu, apărută la Paris în 1934 în două volume; 3. un tablou al miniștrilor de externe ai României care au funcționat din 1930 pînă în 1938¹.

În anul 1929 a vizitat România și D. B. Rostowski, corespondent al ziarelor „Daily Mail” și „Financial News”. Cu această ocazie el a avut convorbiri cu Filotti privind editarea în Anglia a unei cărți manual despre România, intitulată *The Roumanian Handbook*. În urma acestor convorbiri și a unui schimb de scrisori între Rostowski și Filotti, în aprilie 1930 a intervenit un acord între guvernul român, pe de o parte, D. B. Rostowski și Normann Forter, corespondentul lui „Financial Times”, pe de altă parte, în legătură cu publicarea de către cei doi ziariști englezi a manualului asupra României, în următoarele condiții: Cartea urma să aibă 256 de pagini plus două hărți geografice și să fie publicată în 2.000 exemplare. Din cele 2.000 de exemplare, 500 urmau a fi livrate guvernului român imediat după apariția volumului, iar restul de 1.500 exemplare să fie

puse în vânzare de casa de editură la prețul de 10 shilingi volumul. Prețul ediției urma să fie de 650 lire sterline. Guvernul român urma să verse la o bancă în creditul celor 2 autori prețul ediției în două rate egale, prima la semnarea contractului și a doua la data apariției cărții. Guvernul român urma să furnizeze de asemenea articolele și datele necesare, hărțile și diagramele, fotografiile. În martie 1931 lucrarea lui Rostowski și Forter despre România era gata și se găsea sub tipar, fiind publicată de casa „Simpkin Marshall Ltd” din Londra. Dimensiunile manuscrisului au depășit limitele fixate prin convenția inițială, cu câteva pagini, care au necesitat o cheltuială suplimentară de 100 lire sterline, aprobată de guvernul român. Cartea *The Roumanian Handbook* a ieșit de sub tipar în august 1931. Cu această ocazie, Filotti i-a adresat lui Rostowski o scrisoare, în care își exprima satisfacția în legătură cu apariția cărții și mulțumea celor doi autori pentru munca atît de utilă efectuată de ei. Din cele 500 de exemplare ale cărții care, potrivit contractului încheiat de Direcția presei cu cei doi autori, trebuiau livrate guvernului român, 50 au fost expediate Legației române din Londra, 100 Legației române din Washington, iar restul Direcției presei din București. În ianuarie 1935, Direcția presei, care epuizase toate exemplarele sale pînă la acea dată, avînd nevoie de o nouă cantitate din volumele rămase în depozit, a cerut de la autori încă 200 de exemplare. Rostowski a dat dispoziții casei de editură „Simpkin and Marshall Ltd” să predea aceste exemplare Legației române din Londra. La 19 aprilie 1937, Raul Anastasiu îi scria lui D.B. Rostowski informîndu-l că Direcția presei era de acord să cumpere 1.050 de exemplare din cartea *The Roumanian Handbook*, la prețul de 3 shilingi exemplarul și rugîndu-l să dea dispozițiile necesare ca ele să fie remise Legației române din Londra care urma să achite suma convenită².

Ca urmare a propunerii făcute guvernului român de către Henry Baerlein de a publica o carte despre Transilvania, s-a ajuns la un aranjament între scriitorul englez și M. A. S. român privind publicarea cărții în următoarele condiții: M.A.S. urma să ia 300 de exemplare pentru care urma să plătească lui Baerlein 120 de lire, din care jumătate cînd manuscrisul era înmînat editorului și cealaltă jumătate cînd el publica lucrarea. Baerlein urma să primească din partea M. A. S. 130 de lire, ca onorariu, la publicarea cărții, și încă 50.000 lei pentru cheltuielile sale în timpul șederii în România. Dreptul de autor asupra cărții rămînea lui Baerlein. Înainte de publicarea cărții, corectura urma să fie citită și aprobată de Legația română din Londra. De asemenea, un exemplar al corecturii trebuia să fie trimis Serviciului presei la București. După o scurtă ședere în România, Baerlein a terminat în februarie 1931 cartea sa despre Transilvania. Marcu Beza citise aproape toată cartea și-i dăduse lui Baerlein sugestii pe care acesta le acceptase. Corectura a fost citită și aprobată de către D. N. Ciotori, secretar de presă pe lângă Legația română din Londra. Cartea, intitulată *And then to Transylvania*, a ieșit de sub tipar în septembrie 1931. Cele 300 de exemplare care reveneau M. A. S. au fost distribuite astfel: 50 — Legației române din Londra, 30 — Legației române din Washington; 10 — Legației române din Paris; 200 — Direcției presei din București. În oct. 1933, H. Baerlein a venit din nou în România pentru a face o călătorie în Basarabia, Bucovina și o parte

a Transilvaniei, în vederea publicării la Londra a unei noi cărți de impresii despre țara noastră. M. A. S. a fost de acord cu propunerea lui Baerlein de a publica o nouă carte despre România, în aceleași condiții în care a publicat în 1931 cartea *And then to Transylvania*. Baerlein s-a bucurat în timpul vizitei sale în România de întregul concurs și sprijin al M. A. S. și al autorităților civile și militare române. Manuscrisul noii cărți a lui Baerlein despre România era terminat în iulie 1934. În ianuarie 1935, Filotti i-a trimis lui Ciotori o serie de fotografii destinate ilustrării cărții lui Baerlein, cu rugămintea de a i le înmîna de urgență scriitorului englez. Noua carte alui H. Baerlein, intitulată „Bessarabia and Beyond”, a fost publicată în iunie 1935. Trei sute de exemplare ale cărții au fost puse la dispoziția Direcției presei din M. A. S. Noul volum al lui Baerlein s-a bucurat de multe elogii în presa engleză și de o bună primire din partea publicului englez, fiind epuizat în întregime în 1938. În primăvara anului 1938, H. Baerlein a fost angajat de D. Dimăncescu, atașatul de presă al Legației române din Londra, pentru continuarea acestei colecții cu un volum asupra vechiului Regat; a primit pentru aceasta îndrumări din partea lui V. Grigorcea, ministrul român la Londra. În octombrie 1938, Baerlein a venit iarăși la București pentru a-și executa misiunea. Ministrul Eugen Titeanu a hotărît să subvenționeze lucrarea lui Baerlein despre vechiul Regat și să-i acorde scriitorului englez aceleași înlesniri de care a beneficiat cu prilejul precedentei sale călătorii de documentare în România. Lui Baerlein i s-a eliberat un abonament pe C. F. R. valabil o lună. Baerlein și-a început călătoria de documentare la 7 octombrie 1938, plecînd în Moldova însoțit de un delegat al Fundațiilor Culturale Regale. La 5 noiembrie 1938, Subsecretariatul de Stat al Propagandei l-a informat printr-o scrisoare pe Baerlein că accepta propunerea lui de a publica a treia carte asupra României, aproximativ în aceleași condiții, în care le-a publicat pe primele două. La 10 decembrie 1938, el i-a trimis lui Baerlein la Londra fotografiile pe care scriitorul englez le-a ales în cursul șederii sale la București pentru a ilustra cartea sa asupra României. În decembrie 1939, manuscrisul noii cărți despre România a lui Baerlein era la editor, dar scriitorul englez n-a primit sumele ce i se cuveneau, potrivit contractului încheiat de el cu Subsecretariatul de Stat al Propagandei, decît în martie 1940³.

Recomandat de Legația română din Londra, scriitorul englez Donald Hall a venit în România în septembrie 1932 pentru a studia limba română, John viața la sate, obiceiurile, cîntecele și dansurile românești. În vederea publicării unei cărți despre țara noastră. El a primit de la Filotti o scrisoare de recomandare pentru toate autoritățile civile și militare românești, care au fost rugate să-i dea scriitorului englez cel mai larg concurs, înlesnindu-i luarea de fotografii, încartiruirea, precum și contactul cu pătură țărănească. În lunile septembrie, octombrie și noiembrie 1932, D.J. Hall a stat în comuna Suici din jud. Argeș și în comunele Săliște și Rășinari din jud. Sibiu. A părăsit România plăcut impresionat de țara noastră și de oamenii pe care i-a întilnit. Întors la Londra, Hall a fost de mai multe ori să-l vadă pe Ciotori și în discuțiile pe care le-a avut cu el și-a exprimat sentimentele sale de dragoste față de poporul român. De asemenea, el a ținut o strînsă corespondență cu Filotti și chiar cu cîțiva dintre țărani români pe care i-a cunoscut. La 4 martie 1933, Hall a publicat un bun

articol despre țăranul român în revista săptăminală „The Sphere”, sub titlul *Roumania's daring Experiment*. În august 1933, el a terminat cartea sa despre România, intitulată *Roumanian Furrow*. Cartea a fost publicată în noiembrie 1933 de editura „Harrap and Co. Ltd.” La 29 decembrie 1933, Filotti i-a trimis lui Hall o scrisoare, în care îl informa că i-a citit cartea și că se grăbea să-i arate entuziasmul și gratitudinea sa. „Lucrarea dv. e într-adevăr minunată — scria Filotti în continuare—și eu sînt surprins că într-un timp atît de scurt dv. ați înțeles așa de complet secretele vieții și sufletului țăranului român. Aceasta poate fi făcut numai mulțumită marelui talent neobișnuit al dv. și practicii dv. de călător și în primul rînd amabilității și bunăvoinței cu care ați venit să vizitați țara noastră. Cartea dv., mai mult decît orice altă publicație, oferă posibilitatea cititorului englez să capete o imagine exactă despre România, în special acum cînd atît de mulți dușmani și oameni care nu cunosc în chip real țara noastră, răspîndesc toată critica lor împotriva noastră. Eu doresc ca cartea să se dovedească a fi un mare succes și să devină larg cunoscută. În ce privește poporul român, dv. sînteți îndrituit pentru totdeauna la gratitudinea și prietenia lui”. Și Ciotori agăsît cartea lui Hall „admirabilă”. El a primit 50 de exemplare din această carte și a mai comandat încă 100. Cartea lui D. Hall *Romanian Furrow* s-a bucurat de o bună primire și din partea presei române. Astfel, la 7 iulie 1934 în ziarul „Dimineața” a apărut un articol despre ea, iar „Universal” din 17 aprilie 1935, sub titlul J. Hall : *Brazda românească*, scria că această carte constituia „cel mai frumos monument ridicat de un străin sufletului adevărat al pămîntului românesc”. Cartea a avut și un frumos succes de librărie, fiind epuizată pînă în 1939, cînd a fost publicată o nouă ediție a ei, în 2.000 de exemplare, de către editura „Methuen and Co” din Londra. În semn de recunoștință pentru frumoasa sa carte despre România, guvernul român l-a decorat în aprilie 1935 pe scriitorul D. J. Hall cu Meritul Cultural. Decorarea l-a surprins plăcut pe Hall. După ce s-a întîlnit în anul 1934 la Londra cu marele scriitor român Liviu Rebreanu și a vorbit în aprilie 1935 despre România în cadrul seriei de cuvîntări despre țările din bazinul dunărean organizate de direcțiunea B.B.C.-ului, D. Hall a venit din nou la sfîrșitul lunii mai 1935 în România, unde a rămas cca 3 săptămîni. Și cu ocazia acestei noi vizite, Hall s-a bucurat de tot sprijinul Direcției presei, care l-a delegat pe Al. Filotti să-l însoțească în călătoria sa prin țară pe scriitorul englez. În 1935, Hall a vizitat îndeosebi Delta Dunării. La 19 iunie 1935, el i-a adresat lui I. Dragu o scrisoare, în care, după ce-i mulțumea noului director al presei pentru tot ce a făcut ca vizita sa în România să fie cît mai plăcută, arăta că se întoarce în Anglia cu o iubire și mai mare pentru România, care era acum patria lui, a doua casă. După această vizită, scriitorul D.J. Hall a publicat în 1936 romanul *No Retreat*, care cuprindea minunate descrieri ale peisajelor și vieții țărănești din România, deoarece subiectul lui era luat din România. Întrucît acest roman trezea simpatie pentru poporul român, Ciotori a cumpărat 50 de exemplare ale lui. În 1937 și 1938, Hall a făcut alte vizite în România. În sfîrșit, în 1939, din inițiativa și cu sprijinul lui V. Tilea, ministrul român la Londra, scriitorul Donald Hall, care învățase foarte bine limba română, a început să compileze și să traducă în limba engleză o antologie a scriitorilor români⁴.

Membrii Asociației „The Le Play Society”¹⁵ dorind să viziteze România în cursul verii 1933, pentru a face o excursie de studii în vederea publicării unei lucrări științifice despre țara noastră, Margaret E. Tatton, directoarea Asociației, a luat legătura cu Laptew și, în urma unui schimb de scrisori între ea, ministrul român la Londra și Filotti, a fost stabilit programul amănunțit al vizitei, care s-a bucurat de o deosebită atenție și de întreg sprijinul posibil din partea Direcției presei, aceasta asigurând excursioniștilor englezi viza gratuită a pașapoartelor, bilete de tren cu reducere sau gratuite, găzduirea în hoteluri (pentru 5 dintre ei gratuită), călăuză și interpret, înlesnindu-le contactul cu diferite personalități politice și culturale și organizând o recepție în onoarea lor. La excursia din vara anului 1933 a participat un grup de 40 de savanți englezi, profesori de la universitățile din Oxford, Cambridge, Manchester, Birmingham, Edinburg, Londra și de la alte universități engleze. Conducătorul grupului, prof. H.J. Fleure, împreună cu prof. Pelham, H. J. Howard, botanist, K. Coast, directoarea Școlii superioare pentru fete, și M. Tatton, au fost oaspeții Direcției presei. Grupul a plecat la 2 august din Londra și, după o călătorie de 5 zile cu vaporul pe Dunăre, de la Passau, a ajuns la 9 august la Giurgiu, unde a fost întâmpinat de delegatul M. A. S., viceconsulul Ion C. Popovici, cu un mesaj de bun venit. De acolo, grupul a plecat cu trenul la București, unde a fost salutată în gară de: Dem. Dobrescu, primarul general al municipiului București; prof. Vlădescu-Răcoasa, reprezentantul lui Dem. Gusti, ministrul educației; Ion Dragu, directorul presei din M. A. S.; o delegație a Societății „Prietenii Angliei”. În timpul celor 3 zile care pe le-au petrecut în București, fiind cazați la hotelul Bulevard, excursioniștii englezi au vizitat: Muzeul de artă „Toma Stelian”, Institutul Geologic, Muzeul de artă națională, Muzeul de istorie naturală, grădina Cișmigiu, ziarul „Universul”, Institutul botanic al Universității din București și Grădina botanică, Parcul Carol, Mormântul soldatului necunoscut, Muzeul militar, Muzeul „Maca” (antichități preistorice și greco-romane), Muzeul de artă „Simu”, Muzeul de stat al artelor (Pinacoteca), Fundația universitară Carol I, Institutul Social, Muzeul de Artă religioasă „Kretzulescu” și Comisia de monumente istorice și lacul Snagov (unde Dem. Dobrescu a dat un prinz); de asemenea, au fost primiți în audiență de către Al. Vaida-Voevod, prim-ministru și ministru de externe ad-interim. La 12 august grupul, însoțit de vice-consulul I. Popovici, delegatul M.A.S., a plecat cu automobilele spre Borsec, centrul din munți ales pentru a se stabili mai multe zile și a face studii geografice și etnografice, oprindu-se în drum la: Ploiești, unde a vizitat rafinăria Steaua Română; Sinaia; Dobrești, unde o parte a lui a coborât din automobile și a urcat la cabana Peștera; Bușteni; Bran, unde a vizitat castelul regal, văzând pe țărani jucând Hora și alte dansuri naționale în costumele lor pitorești; Brașov, unde a fost primit de primar și, după cuvântările de bun venit, i s-au arătat vederile orașului. El a sosit la 15 august la Borsec, unde i s-a făcut o primire deosebit de călduroasă, fiind întâmpinat de o mare mulțime, în frunte cu primarul și prefectul districtului. De la Borsec, unde au fost cazați la Hotelul Speranța, universitarii englezi, ghidați și asistați de viceconsulul Popovici, au făcut o excursie pe jos până la Păltiniș și Vatra Dornei, au vizitat sate din valea Bistriței și au făcut o expediție botanică pe vârful muntelui Ceahlău pentru a studia

flora alpină. Filotti a trimis la Borsec profesorilor Fleure și Pelham mai multe zeci de fotografii necesare studiilor lor. La 28 august, savanții englezi au plecat din Borsec și după o călătorie cu trenul de la Toplița au ajuns la Cluj, unde primarul și prefectul le-au dat o masă și le-au arătat tot ceea ce au putut în cele câteva ore cât au stat acolo. Apoi grupul a plecat mai departe spre Londra prin Budapesta. La 14 septembrie 1933, după întoarcerea în Anglia, M. Tatton a trimis lui Laptew o scrisoare în care, exprimând guvernului român în numele prof. Fleure și al tuturor membrilor grupului mulțumirile lor cele mai călduroase pentru felul în care au fost primiți și pentru atenția ce li s-a acordat de către autoritățile române, arăta: „Noi nu putem vorbi destul despre curtoazia și bunătatea pe care am întâlnit-o pretutindeni în România. Ni s-au acordat toate facilitățile posibile pentru studiul nostru al condițiilor din România”. Tatton îl informa totodată pe Laptew despre intenția prof. Fleure, a dr. Ormsby și a altor membri ai grupului de excursioniști englezi de a redacta pe baza materialului pe care l-au colecționat o lucrare asupra studiilor lor în România, dacă guvernul român era dispus să contribuie la publicarea ei cu o subvenție de 50—60 lire sterline. Numeroase scrisori de mulțumire din partea excursioniștilor englezi a primit și viceconsulul I. Popovici care a izbutit, cu mult tact și pricepere, să le facă acestora șederea atât de plăcută în România, încât s-o părăsească nu numai cu un bogat material documentar, dar și cu impresii de neuitat. Așa, de pildă, prof. H. Fleure îi scria, între altele, din Manchester: „Chiar în clipa aceasta când am ajuns acasă vreau să-ți scriu numai deocamdată spre-a-mi exprima încă o dată viile mele mulțumiri pentru toată amabilitatea d-tale și pentru toată răbdarea pe care ai avut-o față de noi toți, în timpul șederii noastre în România. D-ta mi-ai lăsat multe amintiri pe care le voi proslăvi întotdeauna”. Prof. K. Dewar, exprimând mulțumirile sale și ale colegilor săi, îi scria lui Popovici: „Nu vom uita niciodată unica și splendidă noastră vacanță petrecută în România, așa cum nu vom uita niciodată ospitalitatea fără margini a poporului român. D-ta ai fost pentru noi un ajutor de neprețuit și de o amabilitate extrem de rară”. Părerii deosebit de favorabile despre România și români au exprimat profesorii universitari englezi, membri ai Societății „Le Play”, și în articolele pe care le-au publicat în ziare sau în conferințele pe care le-au ținut despre vizita în țara noastră după înapoierea lor în Anglia. Așa, de pildă, H. J. Howard, într-o conferință intitulată *Pe Dunăre în jos spre România*, pe care a ținut-o la Biblioteca centrală din Norwich, a spus că datorită variatelor curiozități și faptului că a fost primit cu multă amabilitate, vizita în țara noastră va rămâne una din cele mai interesante excursii pe care le-a făcut și în care a învățat multe despre români. Volumul cuprinzând rezultatele studiului geografic și sociologic făcut de membrii Societății „Le Play” în România, în august 1933, a fost publicat în condiții tehnice excelente, în anul 1936, sub titlul *Eastern Carpathian Studies Roumania*. Apreciind interesul științific și utilitatea acestui volum pentru o mai bună cunoaștere a României în Anglia, guvernul român a contribuit cu o sumă de 100 lire st. la cheltuielile de publicare a lui. Cartea, de o valoare și seriozitate deosebite, a fost distribuită în cercurile academice și universitare din Anglia și S.U.A.⁶

Între timp, în urma unui schimb de scrisori și telegrame între M. Tatton, Laptew, N. Titulescu, ministrul de externe, și I. Dragu, directorul presei, în legătură cu o nouă călătorie pe care membrii Asociației „The Le Play Society” doreau s-o facă în cursul verii anului 1936 în România pentru a continua studiile lor științifice în vederea publicării unei a doua cărți despre România, a fost întocmit programul acestei vizite, în cursul căreia savanții englezi s-au bucurat de aceleași înlesniri și bună primire din partea guvernului român ca și în anul 1933. Astfel, Direcția Presei în frunte cu Dragu a aranjat primirea, găzduirea și pilotarea grupului de savanți englezi și le-a procurat bilete de tren, de autobuz și de vapor reduse sau gratuite. La călătoria de studii din anul 1936 în România a participat un grup de 18 persoane, majoritatea profesori ai universităților engleze. Grupul a fost condus tot de prof. Fleure.

Oaspeții Direcției presei au fost acum Fleure, Estyn Evans, H. J. Howard, E. Buist și M. Tatton. Grupul englez a plecat la 2 august 1936 din Londra și după o oprire de o noapte la Viena a ajuns la 4 august la Episcopia Bihorului, unde a fost întâmpinat de consulul Popovici, care, la cererea vizitatorilor englezi, a fost delegat din nou din M.A.S. să-i însoțească în călătoria lor prin țară. După o noapte petrecută la Cluj, grupul a plecat la 5 august la Sibiu, unde a stat câteva zile. La 10 august a plecat la Curtea de Argeș unde s-a stabilit până la 18 august pentru studiile sale. De la Curtea de Argeș, grupul s-a deplasat cu trenurile Societății forestiere în comunele de munte de pe Valea Argeșului, făcând studii etnografice, botanice și mineralogice. La 18 august grupul englez a sosit la București, fiind salutat în Gara de Nord de către I. Dragu și Petre Drăgănescu-Brateș, reprezentantul Societății Anglo-Române. El a rămas în capitală două zile pentru a lua contact cu cercurile științifice și a vizita principalele instituții. La 19 august, după o excursie la Snagov, oaspeții englezi au luat parte la ceaiul oferit în onoarea lor de I. Dragu în localul Direcției presei, frumos amenajat cu covoare, vase de flori și scoarțe caracteristice pentru arta populară românească. La 20 august, grupul a plecat la Brăila pentru a face o călătorie în Delta Dunării, în zilele de 20—22 august. După vizitarea canalului Filipoiu, el a mers cu vaporul spre Vilcov. La 22 august grupul a plecat din Constanța cu vaporul la Istanbul și de acolo mai departe spre Anglia, sosind la Londra la 1 septembrie 1936. La 2 septembrie, M. Tatton i-a trimis lui I. Dragu o scrisoare în care, între altele, spunea: „Vă scriu imediat pentru a vă exprima, în numele Consiliului meu, al prof. Fleure, al meu personal și al membrilor grupului nostru, aprecierea noastră cea mai caldă pentru ospitalitatea generoasă pe care am primit-o de la guvern în timpul recentei noastre șederi în România. Vizita noastră din punctul de vedere al studiilor s-a dovedit a fi de foarte mare interes”. Prof. Fleure și alți membri ai grupului care au vizitat România în 1936 au ținut o serie de conferințe, vorbind în termeni elogioși despre țara noastră și poporul român. Profesorii Fleure și Estyn Evans au redactat încă în anul 1936, pe baza materialului adunat, un al doilea volum despre România, cuprinzând de data aceasta rezultatele studiilor făcute de savanții englezi în regiunea Curtea de Argeș. Noua carte conținea un text interesant și o serie de hărți și fotografii. Ea a fost publicată în anul 1939, sub titlul „Roumania, South Carpathian Studies”.

La invitația Comitetului ProEminescu din Constanța, scriitoarea și ziarista E. Sylvia Pankhurst, care publicase, în 1931, o traducere în engleză din poeziile lui Mihai Eminescu, a participat la serbările în onoarea lui Eminescu, care au avut loc la Constanța în luna august 1934, cu ocazia dezvelirii monumentului marelui poet, executat de sculptorul Han, și a contribuit cu un articol la volumul comemorativ editat cu aceeași ocazie. În timpul vizitei sale în România, Sylvia Pankhurst a fost oaspetele M.A.S., care i-a plătit costul călătoriei și șederii în țara noastră. Ea a sosit la 9 august la București, unde l-a vizitat pe Filotti, pentru care avea o scrisoare de recomandare de la Laptew. Apoi a plecat la Constanța, unde a sosit la 11 august, fiind primită de către judecătorul Valerian Petrescu, care a fost delegat s-o piloteze în timpul celor 8 zile cât a rămas acolo. După reîntoarcerea ei la București, S. Pankhurst a avut întrevederi, cu unele personalități ale vieții sociale și culturale, între care prof. Rosetti de la Fundațiile Carol și Al. Brătescu-Voinești, cu care a discutat despre proiectul ei de a publica o traducere completă a poeziilor lui Eminescu, și prof. Busuioceanu de la Direcția presei, care i-a dat o carte de cîntece și dansuri populare românești „Carte de cîntece”, pentru cl. a. IV-a secundară, a lui G. Breazu.

La 23 august, ea a plecat din București într-o călătorie prin țară. A vizitat mănăstirea și biserica domnească de la Curtea de Argeș, Rîmnicu Vilcea, mănăstirea Horezu, stațiunea balneo-climaterică Călimănești, mănăstirea Cozia, satul Săliște, muzeul „Astra” din Sibiu, satul Rășinari, Castelul Bran, primăria și Biserica Neagră din Brașov, castelul Peleş din Sinaia, regiunea petroliferă a văii Dimbovița și satul Rucăr. Sylvia Pankhurst a exprimat lui Dragu și Filotti profunde mulțumiri pentru sprijinul pe care i l-au dat în timpul șederii sale în România. La 12 septembrie 1934 a plecat cu trenul spre Anglia. La cererea S. Pankhurst, Direcția presei i-a trimis o serie de fotografii ce-i erau necesare pentru publicarea unor articole în legătură cu vizita sa în România, precum și 6 caiete de muzică, unde putea găsi o colecție de cîntece de utilizat într-un concert de muzică românească pe care ea avea intenția să-l organizeze la Londra. După întoarcerea ei în Anglia, Sylvia Pankhurst a publicat câteva articole despre România în diferite ziare și reviste engleze. De asemenea, ea a început să scrie o carte despre România și a scris lui Dragu și lui Laptew despre intenția ei de a traduce în engleză poeziile lui Eminescu și cartea de cîntece a prof. Breazu⁸.

Recomandat în mod deosebit de Legația română din Londra, sir Denisson Ross, profesor de literatură persană la Universitatea din Londra, director al Academiei de Studii Orientale și membru al Academiei Britanice, una din personalitățile cele mai de vază din Anglia în domeniul științific, a venit la 20 aprilie 1935 la București pentru a ține o conferință despre Omar Khayam. M.A.S. a acoperit cheltuielile de drum și cheltuielile în București ale savantului englez. Acesta a ținut conferința sa, în limba franceză, la 21 aprilie în sala Dalles, sub auspiciile Institutului de studii sud-est europene, condus de prof. N. Iorga. Înainte de conferință, Savel Rădulescu a oferit în onoarea lui D. Ross un dejun la M.A.S., iar după conferință a oferit un dineu N. Iorga. În zilele următoare, D. Ross, însoțit de Iorga, a făcut o vizită la biserica domnească de la Curtea de Argeș și apoi, însoțit de St. Nenițescu, la Cernăuți și la mănăstirile din Bucovina. La

24 aprilie s-a întors la București și a plecat spre Budapesta. Vizita lui D. Ross s-a bucurat și de atenția presei din București, care a publicat o serie de articole despre ea și despre conferința savantului englez⁹.

Invitat de Institutul Social Român, F. Chalmers Wright, membru al Comisiunii de cooperare internațională, a venit în România pentru a ține conferințe, a lua contact cu cercurile intelectuale românești și a organiza în cursul anilor 1936—1937 Centrul de Înalte Studii Internaționale pe care Institutul Social Român îl constituise la 1 decembrie 1936. Wright și-a desfășurat activitatea la București cu concursul și în cadrul Academiei comerciale. Pentru a-și putea desfășura activitatea de strângere a legăturilor intelectuale între Anglia și România, el a primit de la guvernul român 8—10 000 lei pe lună¹⁰.

John Walter, directorul ziarului „The Times”, aflat împreună cu fiul său într-o călătorie de studii prin Europa, a vizitat România între 12 și 18 martie 1937. „Universul” din 7 martie 1937, anunțând sosirea lui J. Walter, arăta că acesta venea în România cu scopul „de a stabili legături cu fruntașii vieții culturale și politice, care se interesează de dezvoltarea amicitiei anglo-române”. În după amiaza zilei de 12 martie, J. Walter a vizitat redacțiile ziarelor : „Curentul”, unde a fost întâmpinat de Pamfil Șeicaru, „Adevărul” și „Dimineata”, unde a fost primit de Mihail Sadoveanu, B. Brănișteanu și Tudor Teodorescu-Braniște; „Universul”, unde a fost primit de Stelian Popescu. La 13 martie a fost primit în audiență de Gh. Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri. Societatea Anglo-Română a dat în cinstea lui J. Walter o recepție la Casa Engleză. La 14 martie, Walter și fiul său au vizitat Sinaia și valea Prahovei. La 15 martie, au fost primiți de V. Antonescu, ministrul de externe, și de regele Carol II, iar V. Bădulescu a prezidat un prinz dat în onoarea lor la M.A.S. În aceeași zi, J. Walter a vizitat Palatul Camerei deputaților și expoziția anti-revizionistă din palatul ziarului „Universul”. Seara, el a ținut conferința *Istoricul ziarului „Times”* la Academia Comercială. La 16 martie a plecat la Cernăuți. La 17 martie, însoțit de un redactor al ziarului „Glasul Bucovinei”, Walter a vizitat orașul, împrejurimile și Universitatea Carolină, unde a fost primit de prorectorul I. Ghițescu și de directorul bibliotecii universitare, care i-a arătat colecțiile mai interesante, în special operele din literatura engleză pe care le poseda biblioteca. După conferința ținută de Walter la Camera de Comerț, primarul orașului a oferit în onoarea lui un banchet, în holul hotelului Palace. La 18 martie, însoțit de prof. I. Ghițescu, prof. de engleză dr. Irina Balmoș și dr. T. Chelariu, J. Walter a vizitat mănăstirile Putna, Sucevița și Rădăuți. La 19 martie, J. Walter a plecat spre Cracovia. Întors la Londra, el i-a adresat la 22 martie 1937 ministrului V. Bădulescu o scrisoare în care, mulțumind pentru primirea generoasă de care s-a bucurat el și fiul său în România, spunea : „Dejunul cu care ați binevoit să ne onorați la minister, în ajunul plecării noastre, va rămîne în memoria mea ca un exemplu tipic și fermecător al ospitalității române. La Cernăuți noi am avut plăcerea de a fi pilotați de d. prof. Ghițescu, care ne-a făcut onorurile orașului și ale mănăstirii Sucevița, cu o incomparabilă amabilitate. Numai cu mare regret am părăsit în cele din urmă România, ducînd cu noi o amintire nepieritoare a amabilităților de tot felul pe care le-am primit aici”¹¹.

John Kennair Peel, profesor de istorie din Leicester, autor și conferențiar la radio, a venit în august 1937 în România pentru a face o călătorie de documentare, îndeosebi cu privire la urmele arheologice romane din țara noastră, urmînd să scrie și să vorbească la radio în Anglia despre acest subiect. A primit de la Dimăncescu o scrisoare de recomandare către primarii localităților prin care urma să treacă în călătoria sa prin România. Direcția presei i-a făcut înlesnirile necesare pentru documentarea sa. În urma vizitei, J. Peel a scris în presa engleză, sub pseudonimul John Capel, articole favorabile României și a conferențiat la radio Londra despre țara noastră. J. Murgu a tradus articolele lui Peel despre România și le-a publicat în presa română. Recomandat de Tilea și de Murgu, J. Peel a venit din nou în România, în 1938, ca să pregătească o scurtă istorie a românilor în engleză. După această vizită, el a publicat în „The XIX-th Century Review” un articol, în care prezenta o scurtă sinteză a istoriei poporului român, scoțînd în relief originea daco-romană și continuitatea sa. Articolul a fost retipărit în 1939 în broșură¹².

Scriitorul Sacheverell Sitwell a vizitat România în septembrie 1937. El și-a relatat impresiile din călătoria făcută în diferite locuri din țara noastră într-o carte apărută la Londra în 1938, sub titlul *Roumanian Journey*. Cartea avea 115 pagini, împărțite în 4 părți. Autorul vorbea cu admirație în ea despre arta țărănească și muzica populară românească. Cartea lui Sitwell a fost recenzată favorabil în presa engleză de către criticii literari din Anglia. Așa, de pildă, „News Statesmen and Nation” din 28 mai, sub semnătura lui Peter Quennel, după ce lauda stilul și facultatea lui Sitwell de a găsi analogii, arăta că în general lucrarea acestuia e veselă și plăcută la citit. Revista regreta că scurtul timp petrecut în România de autor l-a împiedicat de a reda și alte lucruri frumoase¹³.

Scriitorul Hector Bolitho, biograful familiei regale engleze, a făcut două vizite în România, prima în ianuarie 1938, iar a doua la începutul lui aprilie 1939, pentru a culege material în vederea scrierii unei cărți despre regele Carol al II-lea. Cu ocazia celei de a doua vizite, Asociația Anglo-Română a dat în cinstea lui o recepție la Casa Engleză. Tot atunci Bolitho a ținut o conferință cu subiectul *Natura umană în biografie*. În martie 1939, Dimăncescu a încheiat cu H. Bolitho contractul în legătură cu scrierea cărții despre România sub regele Carol II. Cartea lui Hector Bolitho, intitulată *Romania under king Carol*, a apărut în anul 1939 la Londra, în două ediții, bucurîndu-se de un mare succes de librărie și de recenzii favorabile în presa engleză¹⁴.

Harold Nicolson, reputat scriitor englez și membru al parlamentului britanic, a făcut o vizită în România în aprilie 1938. Cu acest prilej el a ținut o cuvîntare la radio și două conferințe în aula Academiei de Înalte Studii Comerciale. Asociația Anglo-Română a dat în onoarea lui un banchet la Athénée Palace. În toastul rostit cu această ocazie, H. Nicolson și-a exprimat profunda admirație și simpatie față de națiunea română, a mulțumit Asociației Anglo-Române pentru chipul atît de amabil și ospitalier în care l-a primit și a laudat activitatea acestei asociații¹⁵.

Prin intermediul serviciului de presă al Legației române din Londra, publicistul englez Derek Patmore a venit în România, în iulie 1938, ca să se documenteze și să strîngă material pentru cartea sa despre țara noastră, pe care voia s-o scrie. La 26 iulie el a plecat împreună cu Agatha Paleologu la Cernăuți pentru a vizita mănăstirile. Patmore a rămas în Româ-

nia pînă pe la sfîrșitul lunii august 1938, stringînd material pentru cartea sa, care a apărut în 1939 la Londra, sub titlul *Invitation to Roumania*. Cartea lui Derek Patmore a avut recenzii mai puțin favorabile, fiind considerată inferioară celei a lui S. Sitwell; totuși s-a bucurat de succes de librărie datorită popularității autorului. Patmore a venit din nou în iunie 1939 în România, unde a rămas, cu unele întreruperi, pînă în noiembrie, ca să stringă material pentru a scrie o serie de articole, îndeosebi despre Dobrogea¹⁶.

★

Paralel cu vizitele oamenilor de cultură englezi în România, în perioada 1929—1939 au avut loc și cîteva vizite notabile în Anglia ale unor reprezentanți ai culturii românești.

Astfel, trebuie amintită în primul rînd vizita făcută de marele nostru istoric, prof. Nicolae Iorga, în Anglia, pentru a participa, împreună cu istoricul clujean, prof. Marinescu, la congresul internațional de științe istorice, care a avut loc în aprilie-mai 1930 în această țară. Iorga, însoțit de soție și de prof. Marinescu, a sosit la Londra la 26 aprilie 1930, fiind înțîmpinat la gară de întreg personalul Legației române, în frunte cu ministrul Laptew, și de studentimea română. El a plecat imediat la Cambridge, unde se ținea prima parte a congresului istoricilor. Congresul a fost deschis în mod solemn la 29 aprilie, prin discursul rostit în latinește de vice-cancelarul Universității din Cambridge. Menționarea prof. Iorga printre savanții mondiali a fost aplaudată îndelung de întreaga asistență. După citirea rapoartelor, savantul român s-a întreținut mai mult timp cu istoricii englezi, americani, francezi și poloni, care i-au cerut articole și studii pentru revistele lor de specialitate. Iorga a fost invitat la 29 aprilie la dejun în faimosul hall de la „Magdalene College” de către vice-cancelarul Universității din Cambridge. El a vizitat în aceeași zi colegiile din Cambridge și a primit vizita mai multor savanți. La Cambridge, Iorga a fost oaspetele istoricului Holland Rose. La 1 mai, el s-a înapoiat la Londra, unde a continuat partea a doua a congresului istoricilor. El a fost oaspete la ceaiul oferit de Institutul pentru studii istorice. Titulescu, ministrul României la Londra, a dat la 2 mai la hotelul Ritz un mare dejun în onoarea prof. Iorga, la care au participat, în afară de întreg personalul Legației române, somități științifice și ziaristice engleze, ca: sir Frederic Kenyon, directorul Muzeului Britanic, prof. Haliday, rectorul Universității „King's College”, prof. Montmorency, prof. Arnold Toynbee și Wickham Steed. În aceeași zi, Iorga a participat la un ceai dat în onoarea sa de „Societatea regală istorică” și la cina dată de guvernul englez în onoarea sa, sub președinția ministrului instrucțiunii. La 3 mai, Universitatea din Oxford a conferit, cu mare solemnitate, titlul de doctor honoris causa prof. N. Iorga¹⁷. La ceremonia conferirii înaltului titlu savantului român au asistat corpul profesoral al universității, membrii congresului internațional al istoricilor, întreg personalul Legației române din Londra în frunte cu Titulescu și studenții români. Prof. Iorga a fost introdus în marea aulă a Universității, înveșmîntat în toga roșie și purtînd toca doctorală. Reprezentantul colegiului universitar a prezentat în mod elogios opera savantului român, pe care l-a numit „Tit Liviu al Daciei” și l-a comparat cu Pliniu. Vice-cancelarul Universității a rostit apoi în limba latină formula de consacrare. Marele sărbătorit a fost obiectul tuturor omagiilor și felicitărilor. Întors din

Anglia, prof. Iorga a ținut la Ateneul „N. Iorga” două conferințe despre Anglia, însoțite de proiecții. În anul 1931 a apărut lucrarea lui Iorga *A History of Anglo-Roumanian Relations*. O serie de exemplare din ea au fost trimise de Direcția presei unor personalități intelectuale, politice și economice din Anglia¹⁸.

În urma unei invitații a societății engleze „International Folk Dance Festival” și a unui schimb de scrisori între Maud Karpeles, secretara acestei societăți, prof. Romul Vuia, Ciotori, Filotti, C.N. Brăiloiu, secretar general al Societății Compozitorilor Români și membru pentru muzică și dansuri populare în comitetul național român al artei populare, și Laptew, o echipă de călușari¹⁹ din com. Pădureți, jud. Argeș, însoțită de profesorii C. Brăiloiu, Romul Vuia și Harry Brauner, a participat, alături de echipe din alte peste 20 de țări, la festivalul internațional de dansuri populare care a avut loc la Londra, între 15 și 20 iulie 1935, sub auspiciile societății engleze de dansuri și cîntece populare și ale Comitetului național englez de arte populare. Călușarii români au obținut la acest festival un strălucit succes, dansul lor stîrnind cel mai viu interes, profundă simpatie și entuziasmul general. Presa engleză a comentat „elogios dansul călușarilor, subliniind puternica impresie făcută de el asupra tuturor spectatorilor. Astfel „Times” a scris că dansul „cu totul desăvîrșit” al călușarilor a impresionat cel mai mult opinia publică, „Manchester Guardian” că cel mai aplaudat joc a fost al românilor, iar „Daily Telegraph” că „nimic n-a fost mai impresionant decît primitivitatea sălbatică a dansului călușarilor români”. Aceleași aprecieri elogioase la adresa dansului călușarilor se desprind și dintr-o scrisoare trimisă la 2 august 1935 de către M. Karpeles lui Dragu. Astfel, M. Karpeles scria, între altele : „Dansul și muzica călușarilor e o desăvîrșită operă de artă pe care nu o vor uita niciodată cei care sînt privilegiați de a o asista. La fiecare ocazie întreaga audiență a fost captivată de ritmul muzicii și dansului și noi eram duși direct într-o lume de frumusețe și mister”. Presa română, la rîndul ei, a consacrat articole speciale manifestării românești la festivalul de la Londra, subliniind marele succes obținut de călușari. Așa, de pildă, în „Neamul Românesc” din 4 august 1935, sub titlul „Un succes românesc”, N. Iorga scria între altele : „Între cîte jocuri s-au înfățișat acolo (la Londra — n.n.), al călușarilor noștri a plăcut mai mult, și li s-au făcut toate onorurile. Dacă așa de bine au ieșit lucrurile acolo e că la spatele călușarilor era un om de adîncă știință și de perfectă măsură, directorul Muzeului etnografic din Cluj, d. Vuia, care a și dat explicațiile de nevoie”. Într-adevăr, prof. Romul Vuia a ținut în cadrul festivalului o conferință despre călușari care a fost radiodifuzată și apoi publicată în întregime. De asemenea, în timpul recepției organizate de Legația română din Londra cu prilejul festivalului și la care au luat parte compozitorii muzicali englezi, conducători ai Societății britanice de folclor, muzicanți și artiști englezi, prof. Brăiloiu a făcut o expunere despre caracterul specific al muzicii populare românești, servindu-se atît de discuri de gramofon cu melodii din diferite ținuturi românești, cît și de cei doi lăutari din Argeș, veniți cu dansatorii români²⁰.

Impresia extraordinară pe care au făcut-o călușarii în 1935 publicului englez a determinat Societatea engleză de dansuri și cîntece populare să invite, dintre toate țările Europei, numai România ca să participe cu o echipă de dansatori la festivalul din 9 ianuarie 1937 de la Londra, organizat

cu prilejul serbării jubileului de 25 de ani de activitate a societății. Răspunzând invitației, Departamentul presei din M.A.S. a hotărât să trimită la Londra o echipă de 10 dansatori din Bucovina, însoțiți de 2 lăutari și de un buciumaș și conduși de prof. C. Brăiloiu²¹. Dansatorii români, îmbrăcați în admirabilele costume naționale bucovinene, au sosit la Londra la 7 ianuarie 1937, fiind primiți cu entuziasm de un numeros public și de un mare grup de fotografi. La festivalul din 9 ianuarie 1937, ei au jucat dansuri bucovinene și au reconstituit obiceiuri populare tradiționale de sărbători, obținând un frumos succes. Ziarele engleze au publicat articole în care au subliniat contribuția deosebit de importantă a dansatorilor români la succesul festivalului. Astfel, „Times” a scris că dansatorii bucovineni au produs „câteva dansuri remarcabile”, „Morning Post” că ei au prezentat „o serie de dansuri vesele și în același timp extrem de interesante și de caracteristice”, iar „Daily Telegraph” că ei au deșteptat cel mai mare interes, amuzând în același timp vasta audiență. Marele cotidian „Observer”, arătând că „invitații... au produs o excelentă impresie făcând să se vorbească mult de ei”, scria în continuare: „Aceste serbări apropie popoarele unele de altele și le face să se înțeleagă între ele. Oamenii ca prof. Brăiloiu contribuie puternic la această operă de păstrare și înțelegere a comorilor populare. Românii și-au făcut intrarea în sală în impresionantul sunet al buciului, dansând apoi vijelios și în ritm perfect, spre bucuria spectatorilor”. Ziarele românești au scris și ele despre participarea echipei de dansatori bucovineni la festivalul de la Londra. De exemplu, „Adevărul”, sub semnătura lui Eugen Jebeleanu, scria între altele: „Grupul de țărani bucovineni... a făcut senzație. Cinci bărbați și cinci fete, îmbrăcați în costume naționale, acompaniați de un buciun, o cobză și o vioară, au recoltat, pare-se, un triumf. O victorie dintre cele mai durabile, deoarece a fost obținută prin declanșarea unor emoții dintre cele mai pure și mai simple”²².

Michaela Catargi, subdirectoare generală a presei și delegata Străzii Țării, Al. Bădăuță, subdirector în M.A.S., prof. H.H. Stahl, delegatul Fundațiilor Regale, și dr. Octavian Vuia, delegatul Muzeului Etnografic din Cluj, au mers în Anglia pentru a organiza, în martie-aprilie 1938, cu sprijinul Legației române, o expoziție națională românească la Londra, sub auspiciile guvernului român. Pentru organizarea expoziției au fost alese și transportate la Londra în două vagoane obiecte din Muzeul Etnografic din Cluj, Muzeul „Astra” din Sibiu, Muzeul Liceelor Industriale, Pina-cotecă, Muzeele din București etc. Expoziția a fost organizată într-un palat din Grosvenor Square 41. Interioarele clădirii au fost decorate în stil românesc de decoratori din București și Londra, ca: Al. Brătășanu, Victor Ion Popa, Ian Henderson, A. Hendon. Prima sală propriu-zisă a expoziției reprezenta satul și viața țărănească. Aici s-a reconstituit, între altele, fațada unei case țărănești din Sanț-Năsăud, cu tinda ei originală, și un interior. Pe sub o poartă de lemn din Maramureș se trecea în sălile Fundațiilor Regale. În continuare se aflau sălile ce găzduiau arta populară românească. Expoziția se încheia cu o sală a Străzii Țării, care înfățișa aspecte din viața tineretului. La 6 aprilie a avut loc vernisajul pentru presă al expoziției, la care au luat parte reprezentanții marilor ziare engleze și corespondenții principalelor agenții de presă. Reprezentanții presei au vizitat sălile expoziției, oferindu-li-se bogate colecții de cărți și obiecte

de artă românești. Expoziția a fost inaugurată la 7 aprilie, rămânând deschisă pînă la 25 mai 1938. La inaugurare au participat peste 200 persoane printre oaspeți aflîndu-se numeroși fruntași ai vieții britanice. Expoziția românească de la Londra s-a bucurat de un deosebit succes. Numărul vizitatorilor a crescut cu repeziciune, ajungînd în mai la 100—150 pe zi. Expoziția a fost vizitată de toate personalitățile de seamă ale Angliei și prin numeroase festivități, ceaiuri, conferințe și recepții s-au adunat în sălile ei de mai multe ori numeroși intelectuali, scriitori și ziaristi englezi. Presa engleză a comentat elogios expoziția română de la Londra. „Manchester Guardian” din 7 aprilie 1938, sub titlul „O expoziție a artelor și meseriilor române”, scria că expoziția română merită o vizită la Londra, deoarece „aceasta e o expoziție de arte și meserii plină de frumusețe și caracter”. „Birmingham Post”, sub titlul „Descoperirea României”, scria că expoziția, „o întreprindere fascinantă”, vine pentru vizitatorul englez „ca o revelație care transformă numele României dintr-o expresie geografică și politică într-o țară vie care cheamă la o explorare mai întinsă”. Marea publicație „Great Britain and the East”, într-un lung articol despre relațiile anglo-române, aprecia deschiderea expoziției naționale române la Londra, în același timp cu inaugurarea radio-jurnalului român în limba engleză la București, ca pe un pas înainte în dezvoltarea raporturilor culturale dintre Marea Britanie și România. „Times” a publicat la 12 aprilie un lung și extrem de elogios articol despre expoziție, intitulat „Arta română la Londra. O expoziție națională”. Apreciînd expoziția națională română ca „remarcabil de interesantă”, prestigiosul ziar scria că „din punct de vedere artistic, expoziția se transformă în una de artă țărănească, așa cum e exprimată în principal în textile, olărie și sculptură în lemn. În toate trei niveluri e foarte înalt, țăranul român avînd un dar natural pentru desenul abstract”²³.

În cadrul acțiunii de apropiere româno-engleză, la cererea guvernului britanic și la invitația lui British Council, o delegație de reprezentanți ai presei române a făcut o călătorie de informare în Anglia, între 19 iunie și 10 iulie 1939. În Anglia, ziaristii români au vizitat, între altele, studiourile stației de emisiune radiofonică din Londra, la 29 iunie, făcîndu-li-se o primire cordială de către conducerea B.B.C. -ului, în frunte cu directorul lui, Denis Morris²⁴.

★

Unele contacte și legături s-au stabilit în anii 1929—1939 și între școli, universități, alte instituții cultural-științifice și personalități engleze și române.

Astfel, în anii 1929—1932, copiii de școală din România au trimis răspunsuri la mesajele de bunăvoință lansate de copii din școlile engleze copiilor din lumea întreagă și care au fost aduse la cunoștința elevilor români. Aceste răspunsuri au fost citite cu multă plăcere și au provocat o mare bucurie în școlile engleze, determinînd pe unii copii de școală din Anglia să adreseze individual scrisori ca mesaj de bunăvoință prietenilor lor din România; aceștia din urmă, la rîndul lor, au trimis răspunsuri individuale la scrisorile colegilor lor englezi, ajungîndu-se astfel la un schimb de corespondențe directe între elevii din Anglia și România²⁵.

În anul 1934, din inițiativa lui A. Ewert, profesor de limbi romane la Universitatea din Oxford, la această universitate s-a constituit un

comitet pentru studiile române și s-a creat un centru de studii românești și de informare asupra activității literare și științifice a României și o bibliotecă românească. Pentru această bibliotecă au donat o serie de publicații Academia Română, Direcția presei din M.A.S., Institutul de Geografie al Universității din Cluj, prof. Ovid Densusianu, directorul revistei „Grai și Suflet”, Institutul de Studii Clasice din Cluj, Comisiunea Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania, Școala Română din Roma, Așezământul Cultural „I.C. Brătianu” și Comisiunea Monumentelor Istorice din București. În cadrul centrului de studii românești de la Oxford s-au ținut conferințe și s-au făcut studii asupra literaturii și culturii românești. De asemenea, în „The Year's Work of Modern Language Studies” s-a dat un loc și limbii române, iar în „Medium Aevum” și „Modern Language Review” s-au recenzat publicații românești²⁶.

În anii 1938 și 1939, cu sprijinul lui British Council și a guvernului român, s-au organizat la Sinaia și la Oxford cursuri de vară de limba și literatura engleză, predate de profesori universitari englezi, la care au participat studenți și profesori români, precum și un număr de studenți englezi. Aceste cursuri s-au bucurat de succes, încheindu-se cu rezultate excelente²⁷.

Stația de radio din Londra a transmis la 9 aprilie 1929, timp de o oră și jumătate, un program artistic românesc, sub forma unei piese de teatru în 3 acte²⁸, iar în mai 1939, timp de o oră, un concert de muzică românească²⁹. La rîndul său, postul român de radio a inaugurat, în aprilie 1938, la emisiunea pentru străinătate, un jurnal de informații în limba engleză³⁰.

O contribuție importantă la dezvoltarea relațiilor culturale dintre Marea Britanie și România în perioada 1929—1939 și, mai ales, în anii 1935—1939, a adus și Societatea Anglo-Română, înființată în martie 1927 la București. Scopul principal al Societății Anglo-Române a fost strîngerea legăturilor culturale dintre Anglia și România prin studiul limbii, literaturii, artei și științei engleze și al literaturii, artei și științei române, prin răspîndirea cunoștințelor despre civilizația poporului englez și civilizația poporului român, prin schimbul de informații, publicații și studenți între cele două țări. Grupînd în rîndurile sale personalități de seamă ale vieții române și engleze și, îndeosebi, pe cei ce se interesau de cultura engleză și cea română, Societatea Anglo-Română a desfășurat în perioada 1927—1939 și, mai ales, în anii 1935—1939 o bogată activitate de colaborare culturală între Marea Britanie și România, care a găsit un larg și frumos ecou în mediul românesc. Astfel, sub auspiciile sau cu colaborarea Societății Anglo-Române au fost ținute, de către savanți și literați englezi și români, o serie de conferințe cu subiecte din diferite domenii ale științei, literaturii și artei; au fost organizate expoziții, concerte, spectacole cu piese de teatru; au fost ținute cursuri de limba și literatura engleză urmate de numeroși elevi, studenți și profesori; a fost întemeiată o bibliotecă de cărți engleze, singura de acest fel din București, care avea, în afară de opere literare clasice și moderne, numeroase studii asupra vieții culturale, economice și sociale engleze, oferind documentarea necesară intelectualilor și studenților români; au fost publicate, traduse și răspîndite în România și Anglia studii și cărți îndeosebi despre cele două țări sau interesînd relațiile

anglo-române; au fost procurate informații celor care voiau să studieze la școlile și universitățile engleze și celor care se interesau în Anglia de cultura românească; s-a înființat la București, în 1937, un centru permanent de colaborare intelectuală și socială anglo-română care servea și ca sediu al Societății, cunoscut sub numele de Casa engleză; s-a inaugurat, în 1938, noua emisiune în limba engleză a jurnalului pentru străinătate a postului român de radio. Societatea Anglo-Română din București a stabilit legături cu asociațiile similare din provincie și a creat noi centre de activitate la Cluj, Cernăuți, Galați și Constanța. În anul 1938 s-a înființat o secție a Societății Anglo-Române la Cernăuți reunind un grup de intelectuali cernăuțeni sub președinția prof. univ. I. Nistor, rectorul Universității. Secția din Cernăuți și-a organizat o mică bibliotecă de 250 de volume, donate de Legăția britanică din București, și a hotărât să organizeze conferințe care să fie ținute în primul rînd de conferențieri din Anglia³¹.

NOTE

¹ Arhiva Istorică Centrală (A.I.C.), fond Ministerul Propagandei Naționale (M.P.N. Propaganda, dosar 265, f. 1 — 32, 37 — 40, 42, 110, 112, 116, 119.

² A.I.C., fond M.P.N. Propaganda, dosar 285, f. 1 — 3, 5 — 8, 11 — 15, 19 — 21, 23 — 26, 31, 33 — 35, 38 — 39.

³ A.I.C., fond M.P.N., Presa externă, dosar 313, f. 1, 2, 16, 19—21, 25, 31, 40—46, 49, 52—53, 68, 71, 77, 81, 88—93, 101—103, 113, 120—123, 134—135; Ibidem, Contabilitate, dosar 122, f. 8.

⁴ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 879; Ibidem, Presa externă, dosar 877, f. 277,

⁵ Asociația, care și-a luat numele după Frederick Le Play, fondatorul Societății internaționale de studii practice de economie, avea scopul de a studia pe loc situația geografică și economică a diferitelor țări asupra cărora întocmea apoi studii care puteau servi celor interesați în cunoașterea geografiei și vieții economice a acestor țări. Din asociație făceau parte diferite personalități însemnate, profesori universitari, între care și prof. R. W. Seton-Watson.

⁶ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1128, f. 1—6, 10—18, 22, 31—35, 38—42, 51, 56—57, 62—64, 71—74, 86—88, 100—101, 107—108, 110—116, 118, 121—124, 127—130, 133—134, 136—139, 144—151, 158—159; Ibidem, Presa externă, dosar 433/1933, f. 164, 170—171; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), fond 71, Anglia, vol. 39, f. 184—186.

⁷ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1884, f. 1—9, 11, 14—28, 31, 33—34, 39—46, 48, 50, 53—55, 66, 72, 76; Ibidem, Presa externă, dosar 433/1933, f. 162—167, 170—72; Ibidem, dosar 877, f. 275.

⁸ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1279; Ibidem, dosar 1394.

⁹ A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 4, f. 205—206, 234—235, 248—249; A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1550; N. Iorga, *Memorii*, vol. VII, București, 1939, p. 246—247.

¹⁰ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1875, f. 11, 18, 21, 24; A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 39, f. 239.

¹¹ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1922, f. 1, 4, 13, 15, 24, 25, 56—57, 62, 71, 90, 97, 100—101, 107—109, 116—117, 128, 151, 154, 180, 182—184.

¹² Ibidem, dosar 2006, f. 1—9, 12, 14, 16—17, 47; Ibidem, Presa externă, dosar 877, f. 274; Ibidem, Agenției, dosar 29, f. 413.

¹³ Ibidem, Buletine, dosar 9, f. 153, 230; Ibidem, Propaganda, dosar 2125, f. 1—2.

¹⁴ Ibidem, Propaganda, dosar 2032, f. 1—2, 4—5, 17, 20, 22—26; Ibidem, Presa externă, dosar 877, f. 275; A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 10, f. 134.

¹⁵ Ibidem, Propaganda, dosar 2175, f. 1, 3—4; Ibidem, Presa externă, dosar 382, f. 55, 60—61, 63—64.

¹⁶ Ibidem, Propaganda, dosar 2194, f. 1, 5, 10—15, 21, 26—28, 30—34, 36—37; A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 40, f. 253, 258—259.

¹⁷ Tot în anul 1930, cu ocazia festivităților pentru jubileul de 10 ani al Universității din Cluj, au fost proclamați doctori honoris causa ai acestei Universități Wickham Steed și prof. R.W. Seton Watson (Scotus Viator) (Vezi „Dimineața”, 23 oct. 1930).

¹⁸ „Neamul Românesc”, 30 aprilie 1930, 1 mai 1930, 4 mai 1930, 6 mai 1930, 16 mai 1930, 18 mai 1930, 28 mai 1930; „Adevărul”, 1 mai 1930, 5 mai 1930, 6 mai 1930; „Curen-

tul", 6 mai 1930; „La Nation Roumaine”, 10 mai 1930; A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 39, raport nr. 22 al atașatului de presă Dragoș Protopopescu asupra congresului istoricilor în Anglia, 6 mai 1930; raport nr. 1171, semnat Laptew, Londra, 6 mai 1930; A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 723, f. 17-29, 35-36, 41, 49, 51-52.

¹⁹ Echipa era formată din Florea M. Bica (conducător), Radu Rădulescu, Anghel M. Bica, Ion C. Ghican, Ghica N. Florea, Marin A. Silviu, Stancu I. Tudor, Gheorghe M. Jianu, Nita P. Gheorghe, Bădescu Constantin (dansatori), Ștefan Dura și Marin G. Dura (lăutari).

²⁰ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1251, f. 1-2, 7, 14-15, 17-19, 23-25, 27-29, 31, 34-35, 43-44, 46, 48, 61, 77, 93, 96-107, 111, 124; Ibidem, dosar 1519.

²¹ Echipa era formată din: Veronica Andronicescu, Areta Sandru, Marina Cozac, Anghelina Ursu, Veronica Frincu, Vasile Mindrilă, Simion Cazac, Ilie Cazac, Valerian Țăran, Vasile Crișan, Sidor Andronicescu, Gavril Frincu, Pintilife Timu.

²² A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1916, f. 2-3, 6-8, 17, 54, 59, 60-62, 84, 87, 92, 95, 103; Ibidem, dosar 1750, f. 1-2, 6, 8, 11-12, 14.

²³ Ibidem, Propaganda, dosar nr. 2227, f. 1-5, 7-8, 10-12, 15-17, 25, 30-35, 39, 40, 44, 45-47, 50, 53, 55, 58-62, 65-68, 73-74, 78, 81, 85-86, 90-93, 98, 116-120, 122-124, 131-135, 137-139, 142-145; Ibidem, Presa internă, dosar nr. 382, f. 43, 68-69, 77-78; Ibidem, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 77/1938, f. 1-4, 246, 258, 259, 278-282; Ibidem, dosar nr. 113/1938, f. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19-21, 23, 27; Ibidem, dosar nr. 99/1938, f. 28, 39, 44-45; Ibidem, dosar nr. 37/1937, f. 39, 96, 137.

²⁴ A.I.C., fond M.P.N., Informații, dosar nr. 719, f. 3, 7-8, 12, 14-15; Ibidem, Presa externă, dosar nr. 877, f. 206.

²⁵ A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 39, raport nr. 532, semnat Laptew, Londra, 25 febr. 1930; Ibidem, raport nr. 512, semnat Laptew, Londra, 26 febr. 1931; Ibidem, raport nr. 557, semnat Laptew, Londra, 15 mart. 1932; Ibidem, Adresa nr. 24230 a M.A.S. către Laptew; Ibidem, raport nr. 1107, semnat Laptew, Londra, 3 iunie 1932; Ibidem, Adresa nr. 31063 din 14 iunie 1932 a ministrului de externe adresată lui V. Tilea, subsecretar de stat al Presei și Informațiilor.

²⁶ A.I.C., fond M.P.N. Propaganda, dosar 1230; Ibidem, dosar 1, 1699.

²⁷ Ibidem, dosar 2243, f. 3, 4; Ibidem, Presa internă, dosar 387, f. 167, 169; Ibidem, Presa externă, dosar 202, f. 124; Ibidem, Contabilitate, dosar 122, f. 13, 15.

²⁸ „Adevărul”, 12 aprilie 1929; „Lupta”, 23 aprilie 1929; „La Nation Roumaine”, 11 aprilie 1929; „Curentul”, 11 aprilie 1929.

²⁹ A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 40, f. 248.

³⁰ A.I.C., fond M.P.N., Presa internă, dosar 382, f. 108

³¹ A.I.C., fond M.P.N., Propaganda, dosar 1952, f. 1-2, 7-10; Ibidem, dosar 746, f. 13; Ibidem, dosar 2257, f. 3; Ibidem, dosar 2200, f. 1, Ibidem, dosar 2388; Ibidem, dosar 2138, f. 23, 34; Ibidem, Presa internă, dosar 148, f. 149; Ibidem, dosar 346, f. 49-50, 284-285; Ibidem, dosar 362, f. 108; Ibidem, Informații, dosar 527, f. 1, 3, Ibidem, fond Casa regală, dosar 166/1938, f. 1-6; A.M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 40, f. 48

LES RELATIONS CULTURELLES ENTRE LA ROUMANIE ET LA GRANDE-BRETAGNE (1929-1939)

Résumé

Durant la période 1929-1939, les relations culturelles entre la Roumanie et la Grande-Bretagne ont connu un développement constant. Un rôle important y ont joué les visites en Roumanie de nombreux hommes de culture anglais et en Angleterre, celles de divers représentant de la culture roumaine, la publication de suppléments et études consacrées à la Roumanie dans certaines publications britanniques et d'articles dédiés à l'Angleterre dans des journaux et revues roumains, les contacts et rapports établis entre écoles et universités, institutions et personnalités anglaises et roumaines et, finalement, la fructueuse activité de collabora-

tion culturelle entre la Grande-Bretagne et la Roumanie déployée par la Société Anglo-Roumaine surtout pendant l'intervalle 1935—1939.

Parmi les visites faites en Roumanie au cours de l'étape 1929—1939 par les hommes de culture anglais, les plus importants, de par leurs résultats, ont été les celles des écrivains Robert Machray, Henry Baerlein, Donald John Hall, Sylvia Pankhurst, Sacheverell Sitwell, Hector Bolitho et Harold Nicolson ainsi que les visites des savants anglais, membres de de l'Association „The Le Play Society. Parmi les visites des représentants de la culture roumaine en Grande Bretagne, mentionnons au premier chef celle de Nicolae Iorga (1930), puis celle de l'équipe de danses populaires „călușari” dirigée par les professeurs C. Brăiloiu, Romul Vuia et Harry Brauner (1935), de l'équipe de danses populaires de Bukovine, dirigée par le professeur C. Brăiloiu (1937) et, finalement, la visite de documentation de Michaela Catargi, Al. Bădăuță, professeur H.H. Stahl et dr. Octavian Vuia (1938).

La grand quotidien anglais „The Manchester Guardian” a publié la 28 novembre 1929 un supplément spécial de 60 pages consacré à la Roumanie, et la revue roumaine „Excelsior”, un supplément dédié à L'Angleterre.

En 1934, sur l'initiative du professeur A. Ewert, l'on a crée à l'Université d'Oxford un centre d'études roumaines et une bibliothèque roumaine et pendant les années 1938 et 1939 l'on a organisé à Sinaia et Oxford des cours de langue et littérature anglaise donnés par des professeurs d'université britanniques auxquels ont pris part des étudiants et professeurs roumains.

L'activité de collaboration culturelle entre la Grande Bretagne et la Roumanie déployée durant la période 1929—1939 par la Société Anglo-Roumaine a consisté dans l'organisation de conférences, expositions et concerts, la création d'une bibliothèque de livres anglais et d'une centre permanent de collaboration intellectuelle et sociale anglo-roumanie (La Maison anglaise) etc.

SPANIA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ DIN EPOCA MODERNĂ – TRADUCERI, REFLEXE, INFLUENȚE

EUGEN DENIZE

În istoria relațiilor româno-spaniole, relațiile culturale ocupă un loc aparte, ele venind să întregască imaginea pe care cele două popoare și-au format-o unul despre celălalt și contribuind, în același timp, la o mai mare apropiere între ele pe toate planurile.

Chiar de la început trebuie să arătăm că atunci când vorbim de istoria relațiilor culturale româno-spaniole avem în vedere faptul că atât cultura românească, cât și cea spaniolă, se încadrează, pe de o parte, în aria mai largă de cuprindere a culturii europene, iar pe de altă parte, în aria ceva mai restrinsă a culturilor romanice. Dacă această încadrare a celor două culturi a permis realizarea unor schimburi și interacțiuni reciproce, distanța geografică mare care le-a separat și numeroasele vicisitudini care le-au însoțit istoria au constituit bariere importante, de multe ori de netrecut, care au împiedicat o apropiere mai mare și o cunoaștere mai bună. Epoca modernă însă, care a adus cu sine importante progrese în toate domeniile de activitate și la scara întregii umanități, a reușit în mare măsură să înlăture o parte din piedicile amintite și de aceea secolul al XIX-lea și începutul secolului nostru reprezintă o perioadă în care relațiile culturale româno-spaniole cunosc o dezvoltare fără precedent, în cadrul lor literatura ocupînd, poate, locul cel mai important.

Un prim element, deosebit de important, care atestă existența unor fluxuri culturale între spațiul carpato-ponto-danubian și cel iberic îl constituie chiar folclorul celor două popoare, numeroasele tradiții și datini strămoșești care, la o examinare mai atentă, ne arată multe asemănări și similitudini. Analiza acestor asemănări și similitudini între folclorul român și cel iberic a fost făcută, cu multe detalii și mare putere de pătrundere, de Al. Popescu-Telega¹, ceea ce ne scutește pe noi de a mai reveni asupra elementelor concrete.

Interesantă este părerea pe care o formulează acest autor în ceea ce privește explicarea asemănărilor și analogiilor constatate. Astfel, el consideră că un prim element explicativ ar fi influența civilizației celtice care s-a făcut simțită atât la noi, cât și în Peninsula Iberică, element peste care s-a grefat puternica influență romană care, pe lângă propria sa civilizație, a adus și alte elemente ale civilizațiilor orientale ce începuseră să pătrundă la Roma. La toate acestea mai trebuie adăugat faptul că legiunea a XIII-a Gemina, care a staționat în Dacia, a fost compusă din elemente recrutate mai ales din Spania și că, în ultimele veacuri de existență ale Imperiului roman, Spania, prin împărații, filozofii, poeții, legislatorii și generalii pe care i-a dat, a imprimat anumite caractere întregii împărății².

Ceea ce a contribuit însă la o mai bună cunoaștere a culturii spaniole, a spiritualității spaniole în țara noastră a fost, fără nici o îndoială, literatura. Literatura spaniolă, considerată de foarte mulți ca una din marile literaturi ale umanității, are ca principal merit faptul că surprinde și înfățișează, în toată complexitatea sa, sufletul poporului și realitățile multiple ale țării. Din acest punct de vedere ea are multe asemănări și convergențe cu propria noastră literatură, ceea ce explică, de altfel, traducerea destul de timpurie a unor creații literare spaniole, în ciuda distanței geografice considerabile care separă cele două țări. Cultura, valorile autentice ale spiritului uman, nu cunosc însă granițe și distanțe.

Astfel, chiar la începutul secolului al XVIII-lea, Nicolae Costin a tradus, după o versiune latină, *Ceasornicul domnilor*, titlul românesc pe care l-a dat lucrării lui Antonio de Guevara, *Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el Reloj de Principes*³, apoi, tot în cursul aceleiași secol, în a doua sa jumătate, probabil Paisie, starețul mănăstirilor Secu și Neamț, a tradus după o versiune slavă romanul mistic spaniol *Desiderie*, al cărui titlu original este *Espejo de Religioso*⁴, iar din îndemnul mitropolitului Moldovei, Iacov Stamate, s-a tradus, după o versiune grecească, probabil de ieromonahul Gherasim de la Iași, romanul lui Baltasar Gracián, *El Criticón*, cu titlul de *Critil și Andronius*, prima traducere a unei opere literare spaniole care a văzut lumina tiparului la noi, în 1794, la Iași⁵. Pe la începutul secolului al XIX-lea se traduce, după o versiune franceză, și celebrul roman *Celestina*, atribuit lui Fernando de Rojas, traducere păstrată în trei manuscrise, dintre care unul a fost făcut de Constantin Negruzzi⁶, iar la 1826 logofătul Scarlat Barbul Tâmpeanu a tradus și prelucrat, după versiunea franceză a abatelui De Charne (1678), celebrul roman picaresc *Lazarillo de Tormes* al scriitorului Diego Hurtado de Mendoza, traducere care a și fost tipărită în 1839⁷.

Literatura spaniolă a avut o contribuție de cea mai mare importanță la formarea imaginii despre Spania în cultura și spiritualitatea românească. Aportul ei în acest sens s-a realizat pe două căi principale: prin traduceri și prin influența pe care a exercitat-o asupra literaturii noastre, prin reflexele spaniole pe care le întâlnim în operele unora dintre exponenții de frunte ai culturii noastre din epoca modernă.

Așa cum consideră Iorgu Iordan și Paul Alexandru Georgescu, perioada care a marcat începuturile studiilor de hispanistică din România și care s-a încheiat odată cu primul război mondial, se caracterizează prin manifestări mai mult sau mai puțin spontane, lipsite de un spirit științific exigent și de asemenea de ceea ce am numi noi astăzi „spirit de organizare”⁸. Cu toate acestea, dacă înainte de prima jumătate a secolului al XIX-lea reflexele culturii spaniole în dezvoltarea literaturii române sînt sporadice și indirecte, epoca romantică în care Spania și fenomenul spaniol exercită o mare atracție asupra spiritelor, stimulează un mare număr de intelectuali români să viziteze peninsula și săși consemneze impresiile⁹.

Una din formele concrete de manifestare a interesului pentru Spania și cultura spaniolă au reprezentat-o traducerile efectuate în această perioadă din literatura spaniolă. La loc de frunte în ceea ce privește traducerea s-a situat capodopera lui Miguel de Cervantes y Saavedra, *Don*

Quijote de la Mancha. Ion Eliade Rădulescu a încercat pentru prima dată să prezinte un *Don Quijote* românesc, mai bine zis să dea un rezumat întreg al acestui celebru roman¹⁰. El mărturisește că a tradus din „frânțuzește”, după lucrarea lui Florian, care la rîndul lui urmează moda veacului ce pretindea adaptarea la gustul francez (*Don Quichotte de la Manche*, traduit de l'espagnol par Florian, Paris, an VII (1799)). În traducerea lui Eliade apar numeroase și destul de importante diferențe față de textul spaniol.

Primul care a tradus însă pe *Don Quijote* direct din spaniolă a fost Ștefan G. Vărgolici. El și-a făcut studiile la Universitatea din Madrid între 1860—1865 și împreună cu V. A. Urechia și Andrei Vizanti este unul din primii români care intră în contact direct cu cultura spaniolă și este, în același timp, un bun cunoscător al limbii spaniole. În 1879—1880 a ținut la Universitatea din Iași un curs de literatură spaniolă, epoca clasică, și a publicat o serie de studii asupra lui Miguel de Cervantes, Lope de Vega și Calderón de la Barca. În ciuda caracterului de popularizare și al nivelului științific destul de modest al studiilor sale, meritele lui Ștefan Vărgolici rămîn intacte și el poate fi considerat ca inițiatorul hispanisticii românești¹¹. Traducerea sa este incompletă, cuprinzînd doar 61 de capitole care au apărut în „Convorbiri literare” între 1881 și 1891, și a fost făcută după ediția apărută la Madrid în 1857, în editura Librería Española¹². Această traducere, atîta cît este, își merită într-adevăr numele și dovedește din partea autorului destulă cunoaștere a limbii castiliene și o bună fidelitate față de textul original.

Pe lângă aceste traduceri ale capodoperei lui Cervantes, care aveau pretenția de a cuprinde cît mai mult și cît mai bine din textul original, au existat și alte cîteva traduceri și prelucrări, în forma unor cărți distractive pentru copii. Astfel, în 1904, la editura Alcalay, în colecția „Biblioteca pentru toți”, apărea o altă versiune a lui *Don Quijote*, intitulată *Minunata poveste a iscusitului hidalgo Don Quijote de la Mancha*, al cărui autor, din păcate, a rămas necunoscut, iar în 1910, Lazăr Șăineanu ofere publicului o altă prelucrare, intitulată *Viața și aventurile viteazului și nobilului Don Quijote de la Mancha*¹³.

Dintre traduceri realizate în aceeași perioadă din celelalte opere ale lui Cervantes mai pot fi amintite *Nebunul. Legendă din Valladolid*, apărut în 1891, în ziarul „Unirea”¹⁴, fără numele traducătorului, un sonet tradus de Ștefan Vărgolici și publicat în 1894 în „Lumina ilustrată”¹⁵, nuvela *Los perros*, tradusă de Alexandru Iuca cu titlul *Cîinii din Valladolid*¹⁶ și o traducere anonimă a nuvelei *Señorita Cornelia*¹⁷.

Toate aceste traduceri și prelucrări dovedesc, fără putință de tăgadă, marele interes și ecolul puternic pe care l-a avut în țara noastră opera celui mai renumit creator al literaturii spaniole.

Dar pe lângă operele nemuritorului Cervantes, în țara noastră au mai fost traduse, în epoca pe care o avem în vedere, și numeroase alte opere ale scriitorilor și poezilor spanioli. Astfel, în 1854 A. Pelimon traduce *Giurămîntul ținut*. *Don Martin de Freytas*, de Telesforo de Trueba y Cossio, operă care va cunoaște alte două ediții în 1869 și 1876, apoi, în 1882, apare, în traducerea lui Titu Maiorescu, nuvela lui Pedro Antonio de Alarcón, *O bună pescuire*, iar în 1908, Nicolae I. Basilescu traduce după același autor romanul *Morărița*. În 1876 în „Telegraful”, N. Scur-

tescu traduce o poezie a lui Garcilaso de la Vega, *Revederea*, iar în 1888, în „România literară”, apare traducerea baladei *Nunta macabră* de Luis de Góngora. În 1910 Ovid Densușianu traduce pentru prima dată o dramă a lui Calderón de la Barca, *Judecătorul din Zalamea*, dramă ce va fi jucată în premieră pe scena Teatrului Național din București în ziua de 18 octombrie 1910, iar în 1913, în traducerea lui V. Demetrius, apărea la noi și primul roman din bogata creație a lui Vicente Blasco Ibáñez, *În pădurea de portocali*. De asemenea trebuie să menționăm faptul că Ștefan Vărgolici a tradus din spaniolă și câteva cîntece populare, coplas și seguidillas, folosindu-se de ediția din 1865 a lucrării *Cancionero popular*, scoasă de Emilio Lafuente y Alcántara, cîntece pe care le-a publicat în „Convorbiri literare” în anii 1881, 1882, 1886 și 1888.

În general, se constată în această perioadă o adevărată efervescență în ceea ce privește traducerea operelor literare spaniole, cele mai numeroase traduceri apărînd în coloanele diferitelor ziare ale vremii¹⁸, dar unele dintre ele, așa cum s-a putut vedea și mai sus, apar chiar în volume separate. Toate aceste traduceri, în număr destul de mare, deși nu la fel de numeroase ca traducerea făcută din literaturile franceză, germană, rusă, engleză și italiană, demonstrează faptul că oamenii de cultură de la noi, societatea românească în ansamblu, erau dornici și interesați să cunoască cultura și spiritualitatea spaniolă, una din căile cele mai propice pentru atingerea acestui deziderat fiind cunoașterea literaturii din acea țară. Din acest punct de vedere, aportul pe care diferitele traduceri efectuate din literatura spaniolă l-au adus la cunoașterea Spaniei, la formarea imaginii despre Spania în cultura românească pînă la primul război mondial, a fost deosebit de important. De asemenea, dacă avem în vedere operele și scriitorii care au fost preferați pentru a fi traduși (Cervantes, Calderón, Góngora, Garcilaso de la Vega, Alarcón, Blasco Ibáñez, cîntece populare etc.), observăm că ele, pe de o parte, reflectă cel mai bine și cel mai aproape de realitate sufletul poporului spaniol în toată marea sa complexitate, iar pe de altă parte răspund necesităților de cunoaștere culturală formulate de societatea românească în ceea ce privește Spania. Strînsa împletire dintre cele două aspecte conferă, de fapt, marea importanță pe care o prezintă traducerea din literatura spaniolă pentru procesul de formare a imaginii Spaniei în cultura românească.

Dar, pe lângă aceste traduceri a căror valoare este incontestabilă pentru noi, literatura spaniolă, Spania în general, au exercitat și o anumită influență asupra unora dintre cei mai de seamă exponenți ai culturii noastre din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea.

Primul din această perioadă care s-a aplecat asupra culturii spaniole și care a avut posibilitatea de a vizita Spania a fost Mihail Kogălniceanu. Însemnările sale de călătorie, intitulate *Notes sur L'Espagne, 1846*, editate pentru prima dată de Dan Simonescu în 1967¹⁹, prezintă un interes deosebit pentru noi deoarece sînt o îmbinare de informații istorice, de reflecții filosofice și de creație literară care denotă atît interesul pentru Spania, cît și influența pe care Spania a exercitat-o asupra lui Kogălniceanu.

Chiar în primele pagini ale însemnărilor, Kogălniceanu mărturisește interesul și atracția pe care le-a avut dintotdeauna pentru Spania: „Încă din copilărie, la 1832, cînd intrat de-abia în al patrusprezecelea an, două tomuri mici au picat în mîna mea, tipărite franțuzește: era *Gonzalo de*

Cordova a domnului de Florian. Această carte, cu tot ridicolul pastoral ce-i acoperă autorul, au ațîțat în mine dorința de a vedea Spania ... Totdeauna cînd o carte, cînd un jurnal îmi arată numele Spaniei, dorința de a o vedea mi se face mai mare”²⁰. Reușind să-și îndeplinească această dorință în anul 1846, el nu a scăpat prilejul de a așterne pe hîrtie ceea ce a văzut în Spania și ceea ce a aflat despre istoria poporului său.

Deosebit de interesante și bine realizate sînt descrierile pe care Kogălniceanu le-a făcut cadrului natural al țării și diferitelor orașe prin care a trecut. Astfel, despre aspectul general al Spaniei, el arată că: „Mai toți acei ce doresc a face o călătorie în Spania își închipuiesc această țară înzestrată și înfrumusețată cu darurile voluptoasei Italie! Se înșală prea mult, căci, afară de provinciile biscaiene și cîteva provincii maritime, Spania are o privire particulară a ei, care, deși stearpă, tristă, posomorită, nu lipsește însă a fi frumoasă”²¹. Despre Toledo scrie că orașul „... au păstrat un parfum de veacul de mijloc ce nu o găsești nicăieri ... Toledo deși dezbrăcat de soboarele sale, de capitulul său, de turniile, de cavalerii, de romancierii, de procesiile sale au rămas încă orașul gotic, orașul mor *par excellence*”²², iar despre Granada: „...închipuiește-ți o pădure împrejurul unui oraș, acoperit de frumosul orizon meridional, de acel albastru pe care-l zărești numai în tabloelii lui Rafael. Și în acea pădure vezi portocalul cu poamele sale de aur și florile sale, semnul virginității Granadei, cu simburii săi de rubin care au frînt armele morilor ... Și după aceste, un aer balsamitor care te fac să te crezi în grădinile Armide, în raiul lui Mahomet”²³.

Despre poporul spaniol, deși constată starea precară în care se afla, Kogălniceanu își exprimă convingerea că are în fața sa un mare viitor și capacitatea de a transpune în realitate această îmbucurătoare perspectivă: „Îndeobște norodul spaniol are mare, zic, foarte mare viitor. Pricina este că nu este încă lovit și corupt în lăcuitorii țerii, inima și sufletul unui norod. Spania este un pămînt larg, populația mică, de aceea agricultura ocupă mai toate brațele, și este știut cit agricultura contribuie la dezvoltarea facultăților fizice și la păstrarea bunelor moravuri”²⁴.

Considerațiile despre aspectele etnografice și folclorice ale Spaniei ocupă, după istoria politică și socială, de care ne vom ocupa într-un alt studiu, un loc întins, fiind reluate în pagini răslețe, nu compacte. Sînt descrise, de exemplu, procesiuni populare religioase, dansuri populare, povești și legende istorice din vremea stăpînirii arabe, fragmente de roman-cere despre eroii spanioli în lupta de eliberare a patriei, „îngroparea sardelui”, fîrea independentă a biscaienilor și portretul lor, ca și cel al castilienilor²⁵. Dar, în afară de aceste tablouri specifice iberice, Kogălniceanu mai înfățișează altele în asemănare cu ale românilor, de exemplu: comoriile ascunse în timpuri grele în pămînt, „puse sub paza geniilor și vrăjitorilor”, deschiderea porților și descoperirea comorilor cu „iarba herului” etc.²⁶.

Ordinea lipsește din aceste însemnări, o idee frîntă, ca să începă alta, dezvoltări inegale, dar în toate găsim calități rare, caracteristice stilului și măiestriei literare ale lui Kogălniceanu: ușurința concepției și găsirea spontană a unei forme clare de exprimare, căldura stilului și graiului popular, cu amestec de stil științific, neologicistic, în pasajele traduse și inspirate din surse străine de informație, o elocință ușor patetică, emotivă și convingătoare susținută de fraze și perioade lungi.

În ansamblu, putem considera că însemnările de călătorie ale lui Kogălniceanu reprezintă contribuția de cele mai mari dimensiuni și de cea mai remarcabilă informație pe care exponenții culturii noastre din epoca avută în vedere au adus-o cu privire la cultura, civilizația și istoria poporului spaniol.

Preocupări referitoare la Spania și la cultura spaniolă întâlnim și la un alt mare reprezentant al culturii românești, la Bogdan Petriceicu Hasdeu. Printre numeroasele limbi pe care le cunoștea aceasta se număra și spaniola. A învățat-o fie în familie, de la tatăl său ²⁷, a cărui tradiție de poliglot o continua, fie ceva mai târziu, cu un tânăr florentin stabilit la Iași, numit Giuseppe Pescel ²⁸, pe care-l recomanda cu multă căldură locuitorilor orașului ca dascăl de limbi romanice ²⁹. În 1859, deci la numai 21 de ani, Hasdeu posedea atât de bine spaniola, încît se oferea să traducă și să publice în revista sa ieșeană de pe atunci, „Focea de Storia Română”, alături de documente scrise în franceză, engleză, germană, italiană, latină, greacă, precum și în „toate dialectele slavone”, documente scrise în limba spaniolă ³⁰. Și ca o confirmare a faptului că la acea dată, cunoașterea acestei limbi de către Hasdeu era într-adevăr o realitate, amintim de pildă că în același an 1859, marele filolog primea de la tatăl său o scrisoare în care acesta îi cita în original o strofă dintr-o poezie populară spaniolă, fără a-i anexa — căci se vede că nu era nevoie — și traducerea ei în română ³¹.

Comparațiile și relațiile pe care Hasdeu le stabilește între română și spaniolă, în principalele sale lucrări ³², sînt de o bogăție și de o varietate destul de neașteptate la prima vedere și care, după tipul de referință la limba sau uneori la literatura spaniolă, pe care-l conțin, s-ar putea clasifica în mai multe categorii ³³, după cum urmează :

O primă categorie, cea mai banală, dar destul de întinsă, ar constitui-o referirile la limba spaniolă făcute de Hasdeu la menționarea reflexelor romanice generale ale unor fapte românești, limitate exclusiv la sfera etimologiei lor latine. În referirile din această categorie, originalitatea lui Hasdeu în valorificarea cunoștințelor sale de limbă spaniolă rezidă exclusiv în faptul de a fi recurs cu consecvență și competență la această limbă ori de cîte ori a întreprins comparații între română și alte limbi romanice.

Strîns înrudită cu prima categorie de referiri, dar mai bogată și mult mai interesantă decît ea, din punctul nostru de vedere, este cea de-a doua, care cuprinde ceea ce am putea numi „paralelele hispano-române” ale lui Hasdeu, referitoare la domenii dintre cele mai variate și anume : lingvistică, fonetică, lexic, formarea cuvintelor, literatură.

Tot foarte interesantă, deși mai restrînsă decît primele două, apare și cea de-a treia categorie de referiri la spaniolă din opera de lingvist și filolog a lui Hasdeu ; trăsătura distinctivă a acestei categorii o formează faptul că, de data aceasta, limba spaniolă nu mai este folosită decît eventual indirect în scopuri comparatiste, principala ei menire devenind acum aceea de a-i furniza lui Hasdeu exemple în vederea ilustrării cît mai bogate și mai convingătoare a ideilor sale lingvistice. Această a treia categorie de referințe, denotă ușurința cu care se mișca Hasdeu în domeniul lingvisticii spaniole, alegîndu-și în deplină libertate acele exemple care i se păreau a-i fi cele mai utile.

Nu încapе îndoială însă că cea mai interesantă, chiar dacă și cea mai restrînsă în același timp, categorie de referiri la spaniolă din partea lui Hasdeu o formează acelea în care marele lingvist român încearcă, printre primii în țara noastră, să formuleze anumite opinii personale sau ipoteze proprii cu privire la limba și literatura spaniolă.

Deși hispanist în adevăratul înțeles al cuvîntului el n-a fost niciodată, în sensul că nu s-a preocupat să dea vreo lucrare anume consacrată problemelor limbii sau literaturii spaniole, datorită locului însemnat pe care l-a acordat, în lucrările sale de lingvistică și filologie comparată limbii spaniole, ca termen constant de referință pentru română (uneori și invers), ca și datorită încercărilor sale timide de a aduce contribuții proprii în rezolvarea unor chestiuni ale limbii și culturii spaniole, Bogdan Petriceicu Hasdeu merită să fie socotit un precursor important al hispanisticii românești.

Cel care poate fi însă considerat ca inițiatorul hispanisticii românești este Ștefan G. Vărgolici (1843—1897)³⁴. Acesta a vizitat Spania, a urmat între 1860 și 1865 cursurile universității din Madrid, a făcut, așa cum am mai arătat, prima traducere românească a lui *Don Quijote* direct din castiliană și a tradus și o serie de cîntece populare spaniole. Printre contribuțiile sale importante se numără și cîteva studii de critică literară, publicate în „Convorbiri literare”, referitoare la opera lui Miguel de Cervantes, Lope de Vega și Calderón de la Barca.

În primul dintre aceste studii, dedicat lui Cervantes, Vărgolici mărturisește că ceea ce l-a îndemnat să scrie este faptul că: „Literatura spaniolă singură e pînă acum mai cu desăvîrșire necunoscută de publicul român luminat. Ea n-a atras încă, cu foarte mici excepțiuni, atențiunea mai a nici unuia din scriitorii noștri contemporani”³⁵. Încercînd să justifice de ce își începe seria de studii tocmai cu Cervantes, el arată că acesta „... e unul din acei oameni a căror celebritate nu e mărginită prin nici o limbă, prin nici o țară, a căror nume va trăi cît lumea, pentru că reputațiunea sa nu depinde numai de la oamenii învățați și de gust, de la cei ce fac parte numai dintr-un ordin oarecare a societății, ci de la mulțimea tuturor celor ce știu a citi”³⁶. În ceea ce privește capodopera scriitorului spaniol, Vărgolici arată că: „*Don Quijote* e un roman de cavalerie, prin care Cervantes își propusese de a combate, de a ridiculiza mania ce avea atunci scriitorii de a compune romanuri care de care mai curioase și mai extravagante, care de care mai bizare și mai departe de adevăr”³⁷, iar întreaga sa acțiune se clădește pe contrastul permanent dintre cele două caractere opuse, Don Quijote și Sancho Panza, primul reprezentînd spiritul poetic exaltat, pe cînd al doilea spiritul cel mai prozaic³⁸. Despre stilul lui Cervantes se arată că el „... e pentru proza spaniolă ceea ce Herodot și Thucidide sunt pentru proza greacă, Cicerone și Tit Liviu pentru proza latină. Limba lui Cervantes e încîntătoare, ușoară, armonioasă. Ea prezintă toate nuanțele, toate tonurile, de la cel mai familiar și glumeț, pînă la cel mai înalt și maiestnos. Cervantes dădu legea, tipul, modelul etern al limbei castilane”³⁹.

În cel de-al doilea studiu al său, Vărgolici abordează opera și personalitatea lui Lope de Vega, supranumit și „El Fénix de los ingenios”. După ce arată că, mai mult decît toate literaturile moderne, literatura spaniolă are un caracter național și original „pronunțat în modul cel mai

văzut și mai necontestabil”⁴⁰ și că pînă la Lope de Vega, Spania nu avea un adevărat teatru al ei, în ciuda meritorilor încercări ale lui Lope de Rueda și Cervantes⁴¹, el își exprimă părerea că acesta „... e reprezentantul cel mai de aproape și cel mai fidel al caracterului național și al independenței literare. Un singur cuvînt poate caracteriza drama sa. Ea e eroică, precum a fost teatrul grec, precum e cel englez, și procedează de-a dreptul de la istoria națională, izvor bogat din care Lope a scos mai toate subiectele sale, mai toate inspirațiunile sale”⁴². Vărgolici consideră că Lope de Vega a consacrat o teorie nouă și a creat cu adevărat teatrul și drama spaniolă și că a reprezentat, prin întreaga sa creație, un adevărat fenomen în istoria literaturii, nu numai a Spaniei, dar a omenirii întregi⁴³.

Ultimul studiu asupra literaturii spaniole publicat de Vărgolici în „Convorbiri literare” se ocupă de Calderón de la Barca. Spirit larg, receptiv, cu concepții înaintate, Vărgolici se dovedește a fi adînc ancorat în preocupările și frământările literare românești. În articolul despre Calderón el afirmă esența specific națională a tuturor literaturilor, explicînd în felul acesta valoarea teatrului spaniol pe care-l apără de denigrările unor spirite rafinate ca Boileau sau Voltaire. Deși ni-l prezintă izolat de fenomenul barocului, pe atunci încă neteoretizat, el intuiește calitățile dramatice și poetice ale artistului. Din articol aflăm numeroase amănunte despre viața și opera scriitorului, subiectul amănunțit al unor comedii galante și al unor piese de moravuri. Sînt arătate trăsăturile teatrului lui Calderón, valoarea sa universală, aprecierile de care s-a bucurat în Europa, autorul comparîndu-l cu clasicii greci Eșchil, Euripide, Aristofan — prin înțelegerea sufletului omenesc, cu Velásquez și Murillo — prin intuirea caracterului național. Cu toate acestea prezentarea lui Vărgolici rămîne unilaterală. Lipsește din ea varietatea și consistența personajelor lui Calderón, conținutul ideologic al creației sale, conturîndu-se imaginea unui dramaturg situat în afara meditațiilor și neliniștii baroce, senin, facil și accesibil. În ciuda multelor formulări stereotipe, a unor idei eronate și a unui limbaj greoi, articolul conștiincios al lui Vărgolici, bine documentat, cu timide încercări de comparatism schițează complexa structură etică și pur națională a teatrului dramaturgului spaniol. La noi el marchează un prim pas pe drumul cunoașterii calderoniene⁴⁴.

Un alt mare reprezentant al culturii noastre care a călătorit în Spania și care a fost influențat în scrisul său de realitățile și legendele acestei țări a fost poetul Vasile Alecsandri. În 1853 el întreprinde o nouă călătorie în Franța de sud, pe coastele Marocului și în Spania (prin Biaritz, Nîmes, Marsilia, Gibraltar, Tanger, Cádiz, Granada, Sevilla, Córdoba etc.). Scriind un „ziar” de călătorie, Alecsandri își propunea să descrie în primul rînd impresiile sale din Spania, cele din Maroc servind mai mult de introducere; dar intenția a rămas neîndeplinită, mulțumindu-se doar cu schițarea fugară a acestei părți⁴⁵.

Vasile Alecsandri, poate poetul cel mai prestigios al generației romantice române, este cel care, urmînd exemplul romanticilor francezi, al unui Victor Hugo sau Merimée, se simte mai atras de Spania. Viziunea sa despre Spania, ca „Patrie a Cidului Campeador și a lui Don Quijote”, cum ar spune el, după o călătorie în Peninsula⁴⁶, este viziunea tipică primei jumătăți a secolului trecut, a unei lumi pline de pasiune și de poezie, o lume îndepărtată care trebuia să inspire pe un Victor Hugo, un Merimée

sau un Bizet, o viziune care începe cu Washington Irving și se menține până la Maturice Barrés. Ecouri de teme și locuri spaniole, evocări ale unei lumi îndepărtate, încărcată de mister și exotism, surprindem frecvent în lirica lui Alecsandri. Două din poeziile sale, scrise la Granada în 1853, *O noapte la Alhambra* și *Seguidilla* sînt de clară inspirație spaniolă și tot în Spania au mai fost scrise *Ce gîndești, o!* *Margarita* și *Iahutul* la Gibraltar, iar *Stelele* la Sevilla⁴⁷.

Dar preocupările lui Vasile Alecsandri pentru Spania nu vor cunoaște o linie ascendentă, ci dimpotrivă, se vor estompa treptat, în ciuda faptului că el a continuat să întrețină anumite legături cu unii oameni de cultură spanioli. Astfel, în legătură cu concursul de la Montpellier, unde Alecsandri a cîștigat premiul Latinității cu poezia *Cîntecul gînteii latine*, se păstrează un schimb de telegrame între Alberto de Quintana y Combrís, scriitor spaniol și președinte al Societății de limbi romanice din Montpellier, care organizează concursul, și poetul nostru. Ziarele epocii „Albina Carpaților”⁴⁸ din Sibiu și „Convorbiri literare” reproduc acest schimb de telegrame, iar revista „Familia” din Budapesta, condusă de Iosif Vulcan, reproduce la rîndul său o scrisoare a lui Alberto de Quintana, trimisă cu aceeași ocazie lui Alecsandri. În această scrisoare Quintana spunea, printre altele: „Stimate domn și iubite poet. Pentru mine este un prilej de adîncă satisfacție faptul că trofeul oferit cu ocazia sărbătorilor latine a fost cîștigat de unul dintre cei mai mari poeți ai unei națiuni care ne este atît de dragă și căreia îi dorim numai lucruri bune pentru viitor”⁴⁹.

Un poet minor, dacă avem în vedere ansamblul poeziei românești din secolul al XIX-lea, dar foarte important din punct de vedere al subiectului nostru este Alexandru Depărățeanu (1834—1865)⁵⁰. Acesta a simțit de asemenea o particulară atracție pentru elementele poetice spaniole. Opera sa este formată din volumul de poezii *Doruri și amoruri*, apărut în 1861, din poezia *Vară la țară*, publicată postum, și dintr-un ciclu de traduceri din poezia populară spaniolă, apărute în „Buciumul” încă din vremea vieții scriitorului.

Depărățeanu a călătorit în Spania înainte de toamna lui 1858⁵¹, fiind astfel printre primii noștri scriitori care au cunoscut și au cercetat Peninsula Iberică. Fără îndoială că această călătorie fusese întreprinsă dintr-un imbold mai cu seamă literar. Este o vreme cînd Spania continuă să fie punctul de atracție al exotismului romantic.

Toată influența spaniolă asupra lui Depărățeanu se reduce la *Romancero*. Ea nu este însă prin aceasta mai puțin interesantă, dat fiind că ne aflăm pentru întîia oară în fața unui contact direct între poezia română și muza populară spaniolă, care a avut o atît de mare influență asupra inspirației romantice apusene.

Prima amintire spaniolă se găsește în poezia intitulată *Ay, Dios de mi tierra*, datată 28 septembrie 1857, Paris⁵². Titlul spaniol al acestei poezii nu este altceva decît începutul unui scurt cîntec din *Romancero*, cu care însă nu arată și o identitate de sentimente. Pe cînd anonimul castilian, care se afla departe de țară, în Anglia, se roagă pentru o mai grabnică întoarcere dintr-o călătorie care i se pare un exil⁵³, Depărățeanu se întoarce de asemenea cu gîndul la țara îndepărtată, dar nu mai cîntă dorul întoarcerii, ci mormintele depărtate ale strămoșilor. O altă poezie, intitulată

*Mi gloria por bien amar*⁵⁴, nu are de asemenea nimic spaniolesc în afară de titlu. Nu s-a putut identifica în *Romancero* nici romanța spaniolă *Tragala*⁵⁵, pe care autorul însuși o califică de „imitațiune”.

În schimb Depărățeanu a publicat în „Buciumul” condus de Cezar Bolliac, șase *Romanțe istorice și cavaleresti*, datorate toate aceluiași *Romancero*. Ele constituie, într-adevăr, o prețioasă mărturie a unui plan de traducere, dacă nu integrală, în orice caz sistematică, a aceluiași *Romancero*, de care pînă atunci mișcarea romantică românească aflase foarte puțin, și care în cadrul capitolului relațiilor literare româno-spaniole alcătuiește unul dintre cele mai importante momente.

Traducerile lui Depărățeanu încep să apară în ziarul lui Bolliac la 5 septembrie 1863, introduse de o notiță, probabil chiar a directorului, în care se explică importanța și semnificația lor⁵⁶. Prima este romanța despre *Maurul Kalainos*⁵⁷, care urmează imediat după notița amintită. Balada originală nu este prea veche, după părerea unor cercetători spanioli⁵⁸, și se leagă de ciclul cunoscut al lui Carol cel Mare și al paladinilor săi.

Următoarele două romanțe sînt *Clopotul de la Huesca* și *Contesa de Castilia*⁵⁹, ultima alcătuită de Sepúlveda, poet cu oarecare renume și istoriograf al lui Carol Quintul. Dar cea mai reușită dintre toate aceste traduceri este fără îndoială mica romanță a *Infantinei*⁶⁰, de altfel una dintre cele mai frumoase din întregul *Romancero* și, după cum mărturișește însuși cercetătorul spaniol Manuel Milá y Fontanals, un lucru „Unico en su clase”⁶¹. Acesteia îi urmează traducerea romanțelor *Contele don Martin și donna Beatriz* și *Don Vergilios*⁶². Ultima poezie tradusă de Depărățeanu a fost publicată încă în *Doruri și amoruri*. Este balada *Alhama*, căruia traducătorul i-a păstrat întreg lungul titlu original *Romance muy doloroso del sitio y toma de Alhama, el qual dezia en arávido assi*⁶³. Traducerea este însoțită de o lungă notă în care se compară subiectul acestei poezii cu al celei intitulată *Le Derviche* din *Orientalele* lui Victor Hugo, care se inspirase evident din cea dintîi. Alegerea acestei balade dovedește perspicacitate și gust, *Alhama* fiind una dintre cele mai gustate producții ale epicii populare spaniole și bucurîndu-se de-a lungul veacurilor de aceeași celebritate.

Influența spaniolă s-a făcut simțită, pe lîngă personalitățile amintite deja, și asupra altor exponenți ai literaturii române din secolul al XIX-lea și de la începutul celui următor. Astfel, Constantin Iorgulescu a scris în 1856 o dramă intitulată *Cardenio de Grenada sau Amicul trădat*⁶⁴, V.A. Urechia scria în 1867 dramele *Vornicul Bucioi, Porcarul și Măria Sa și Doi cărlani și trei golani*, inspirate din Lope de Vega și Zorilla, fapt pentru care critica l-a și acuzat de plagiat⁶⁵, Dimitrie Bolintineanu este posibil să se fi inspirat din legenda lui Rodrigo atunci cînd a scris *Daniel Sihanstru*⁶⁶, iar Costache Negruzzi, așa cum crede Al Popescu-Telega, a împrumutat din *Campana de Aragón* și din *Maravilloso principe transilvano* ale lui Lope de Vega, scena din *Alexandru Lăpușneanu* în care boierii, după ce au fost asasinați, sînt decapitați și din capetele lor este construită o piramidă⁶⁷. Chiar Mihai Eminescu, care se pare că începuse să învețe limba spaniolă⁶⁸, a demonstrat în unele dintre creațiile sale, *Viziunea lui Don Quijote (Diamantul nordului)*,⁶⁹ *Avatarii faraonului Tla*⁷⁰, *Romancero español*⁷¹, *Glossă*⁷², că s-a lăsat influențat într-o oarecare măsură de Spa-

nia și de cultura ei. Influențe spaniole s-au mai făcut simțite și în piesa lui D. Olănescu-Ascanio, *Pe malul gârlei*⁷³, în melodrama lui George Boteanu, *Don Alfons de Castilia*⁷⁴, de scăzută valoare literară, dar de inspirație în totalitate spaniolă, la Iulia Hasdeu în poeziile *Cid Bivar*, *Le chevalier et la mort*, *Le bon vieux temps* și *Chimène*⁷⁵, la Dimitrie Anghel, unul din inițiatorii modernismului liric românesc, în *Populare spaniole*, publicate în „Adevărul de joi”, „Pagini literare” și „Semănătorul”⁷⁶ care reflectă încă odată o viziune exotica și romantică asupra Spaniei, la Duiliu Zamfirescu în poezia *Don Juan*⁷⁷, la George Coșbuc în poezia *Scutul*⁷⁸, la Cincinat Pavelescu în poezia *Cîntec spaniol*⁷⁹, și la mulți alții pe care spațiul limitat ne împiedică să-i amintim.

În ansamblu, credem că din toate cele spuse mai sus se poate trage concluzia că literatura spaniolă, atit prin traducerile efectuate, cit și prin influențele pe care le-a exercitat asupra unora dintre cei mai de seamă exponenți ai literaturii și culturii noastre, și-a adus o importantă contribuție la formarea imaginii despre Spania în cultura și spiritualitatea românească. Spre deosebire de istoriografie, de presă și de alte domenii ale cunoașterii care au furnizat un material informativ bogat și valoros, literatura marchează, după părerea noastră, o treaptă calitativă în plus prin faptul că, deși oferă o informație mai puțin vastă, scoate în evidență profunzimile spiritualității spaniole, cutele cele mai adinci și mai complexe ale sufletului poporului spaniol. Aportul trăirilor emoționale furnizate de creația literară spaniolă a fost decisiv în ceea ce privește conturarea imaginii despre Spania la noi, a făcut ca aceasta să devină integrală în adevăratul înțeles al cuvîntului.

N O T E

¹ Al. Popescu-Telega, *Asemănări și analogii în folklorul român și iberic*, Craiova, 1927, 121 p.

² *Ibidem*, pp. 79—80.

³ O ediție excelentă a acestei traduceri, însoțită de un substanțial studiu introductiv a fost oferită cititorilor de Gabriel Ștrempel, *Ceasornicul domnilor*, de Antonio de Guevara. Traducere din limba latină de Nicolae Costin. Ediție critică și studiu introductiv de... , Edit. Minerva, București, 1976, LIV + 690 p.; pentru această traducere a se vedea și M. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur*, p. 283, publicată în colecția de filologie romanică condusă de Gustav Gröber, *Grundriss der romanischen Philologie*, vol. II, partea a III-a, Strasburg, 1901; N. Cartoian, *Ceasornicul Domnilor de N. Costin și originalul spaniol al lui Guevara*, București, 1941, 47 p. (Extras din „Revista istorică română”, III, 1933, nr. 2—3, pp. 159—171 și nr. 4, pp. 334—346 și din „Cercetări literare”, IV, 1940, pp. 1—21).

⁴ Paul Mihail, *Două manuscrise necunoscute din secolul al XVIII-lea* în „Romanoslavica”, X, 1964, pp. 457—466; I.C. Chițimia, *Les livres populaires dans les littératures slaves et la littérature roumaine, leur fonction littéraire nationale et l'importance en plan universel*, în „Romanoslavica”, XVI, 1968, p. 268; Paul Mihail și Zamfira Mihail, *O traducere românească înedită a scrierii religioase spaniole „Desiderie”*, în „Mitropolia Olteniei”, XXIV, 1972, 7—8, pp. 585—628; XXV, 1973, 7—8, pp. 626—642; XXVI, 1974, 1—2, pp. 114—124 5—6, pp. 483—495; XXVII, 1975, 7—8, pp. 572—586; XXVIII, 1976, 1—2, pp. 87—105; iidem, *Geneza manuscrisului românesc „Desiderie”, sec. a XVIII-lea, din Biblioteca Arhiepiscopiei Craiovei — fond „Mitropolite Firmilian”*, în „Mitropolia Olteniei”, XXXI, 1979, 1—3, pp. 113—136

⁵ Dan Simonescu, *Un roman spaniol în Moldova secolului al XVIII-lea*, în „Anuarul liceului național Iași”, 1942 — 1945, pp. 45 — 63; Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1971, pp. 200 — 202.

⁶ Bibl. Acad. R.S.R., ms. rom. 452, 474 și 4365; Ramiro Ortiz, *Per la storia dei contadi ispano-rumeni (1710 — 1932)*, în „Arhivum Romanicum”, XVIII, nr. 4, 1934, p. 600; G.

Băiculescu, Al. Duțu, Dorothea Sassu-Timerman, *Echos ibériques et hispano-américains en Roumanie. Bibliographie littéraire sélective*, Commission Nationale de la République Populaire Roumaine pour l'UNESCO, Bucarest, 1959, p. 70.

⁷ Bibl. Acad. R.S.R., ms. rom. 4380; G. Ionescu, *Spicuri din trecutul tipografiei*, București, 1907, p. 159; G. Urzică, *Almanahul Graficei Române*, Craiova, 1926, p. 189; Alexandru Marcu, *Contribuție la soarta romanului picaresc în literatura română*, în volumul *Fraților Alexandru și I. I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1936, pp. 445 — 451.

⁸ Iorgu Iordan, Paul Alexandru Georgescu, *Los estudios hispánicos en Rumania*, Sociedad rumana de lingüística románica (S.R.L.R.), Bucarest, 1964, pp. 3 — 4.

⁹ George Uscătescu, *Relaciones culturales hispano-rumanas*, Centro de Estudios Orientales, Madrid, 1950, p. 17.

¹⁰ *Don Chisot de la Mancha*, din scrierile lui M. Cervantes. Tradus în rumânește din franțozește după Florian de I. R. (Ion Eliade Rădulescu), București. În tipografia lui Eliad, 1840, 2 vol., VIII + 520 p. (252 + 248 p.). Anterior acestei ediții, 14 capitele din roman au fost publicate de Eliade în „Curierul românesc” între 13 aprilie și 30 iunie 1839. Pentru această traducere a se vedea și R. Ortiz, *art. cit.*, p. 594; G. Uscătescu, *op. cit.*, pp. 26 — 27; G. Băiculescu, Al. Duțu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, p. 40; I. Iordan, P. A. Georgescu, *op. cit.*, p. 18; Al. Popescu-Telega, *Încercări de traduceri ale lui Don Quijote în românește*, în „Revista Fundațiilor Regale”, IX, 1 ianuarie 1942, pp. 144 — 149.

¹¹ Marin Popescu Spineni, *Instituții de înaltă cultură. Învățământul superior: Muntenia 1679 — 1930, Moldova 1562 — 1930, Ardeal 1581 — 1930, Bucovina 1849 — 1930*, Vălenii de Munte, 1932, p. 127; G. Uscătescu, *op. cit.*, pp. 27 — 28; I. Iordan, P. A. Georgescu, *op. cit.*, pp. 4 — 5.

¹² Titlul traducerii este *Don Chișot de la Manșa* și a apărut în „Convorbiri literare” între 1 februarie 1881 și 1 martie 1891. A se vedea și R. Ortiz, *art. cit.*, p. 594; Al. Popescu-Telega, *art. cit.*, pp. 149 — 152; G. Uscătescu, *op. cit.*, pp. 27 — 28; I. Iordan, P. A. Georgescu, *op. cit.*, pp. 5, 18.

¹³ R. Ortiz, *art. cit.*, pp. 594 — 595; G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 29; G. Băiculescu, Al. Duțu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, p. 42.

¹⁴ „Unirea”, I, nr. 21, 1891, pp. 167 — 168 și nr. 22, 1891, pp. 175 — 176. Vezi și *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859 — 1918)*, vol. II, *Literaturi romanice*. Lucrare coordonată de Ioan Lupu și Camelia Ștefănescu, întocmită de Luminița Beiu-Paladi. Ana Maria Brezuleanu, Michaela Șchiopu, Cornelia Ștefănescu, Ileana Verzea, Edit. Academiei R.S.R., București, 1982, p. 433.

¹⁵ „Lumina ilustrată”, I, nr. 105, 1894, p. 2; *Bibliografia relațiilor literaturii române . . .*, vol. II, p. 429.

¹⁶ Cervantes, *Ctîinii din Valladolid*, năvelă, traducere de A. Luca, Edit. Lumen, București, 1909, 29 p.; R. Ortiz, *art. cit.*, p. 595; G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 29; G. Băiculescu, Al. Duțu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, p. 41.

¹⁷ Miguel de Cervantes, *Señora Cornelia*, roman spaniol de . . ., București, f.a., (1901 ?), Edit. tipografiei Universul, 47 p.; R. Ortiz, *art. cit.*, p. 595; G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 29; G. Băiculescu, Al. Duțu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, p. 41.

¹⁸ Pentru traducerile din literatura spaniolă apărute în presa noastră din această perioadă a se vedea *Bibliografia relațiilor literaturii române . . .*, vol. II, pp. 425 — 435.

¹⁹ Pentru călătoria lui Mihail Kogălniceanu în Spania și pentru însemnările sale de călătorie vezi N. Iorga, *O comunicație la Academie făcută în ședința solemnă de la 14 octombrie 1918*, în „Neamul românesc”, nr. 295 din 25 octombrie 1918, p. 1; idem, *Cîteva zile în Spania*, București, 1927, pp. 169 — 170; N. Cartoian, *Călătoria lui Kogălniceanu în Spania*, în „Anuarul gimnaziului „Ion Măiorescu” din Giurgiu pe anul școlar 1918 — 1919”, București, 1919, pp. 47 — 54 (studiul) și 55 — 62 (fragmente editate); Perpessiciu, *Jurnal de lector completat cu Eminesciana*, București, f.a., pp. 99 — 103 și 104 — 109. Textul integral al lui Kogălniceanu a fost editat cu titlul *Notes sur l'Espagne, 1846*, de Dan Simionescu în Mihail Kogălniceanu, *Serisori. Note de călătorie*, texte îngrijite, adnotate și prezentate de Augustin Z. N. Pop și Dan Simionescu, Edit. pentru literatură, București, 1967, pp. 209 — 251 și idem, *Opere*, vol. I, *Beletristica, Studii literare, culturale și sociale*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1974, pp. 498 — 542.

²⁰ Mihail Kogălniceanu, *Notes sur l'Espagne, 1846*, în *Opere*, vol. I, 1974, p. 504.

²¹ *Ibidem*, p. 501.

²² *Ibidem*, pp. 517 — 518.

²³ *Ibidem*, p. 518.

²⁴ *Ibidem*, p. 533.

²⁵ *Ibidem*, pp. 502 — 504, 535.

²⁶ *Ibidem*, p. 503.

²⁷ Există mărturii de epocă în acest sens cu privire la tatăl lui Hasdeu, I. Vulcan în „Columna lui Traian” nr. 16, 1871, p. 1, afirmând că „Este un poliglot în toată puterea cuvântului, știind limbile clasice, germană, franceză, slavonă antică, polonă, rusească, boemă, italiană și spaniolă”. Pentru același lucru a se vedea și Liviu Marian, *Poliglofia lui B. P. Hasdeu*, în „Junimea literară”, 1930, p. 288; Cicerone Poghir, *Bogdan Petriceicu Hasdeu — lingvist și filolog*, Edit. științifică, București, 1968, p. 73, și n. 3; Domnița Dumitrescu, *Limba spaniolă în opera de lingvist și filolog a lui B. P. Hasdeu*, în *Studii de hispanistică*, București, 1970, pp. 39 — 40.

²⁸ L. Marian, *art. cit.*, p. 291; D. Dumitrescu, *art. cit.*, p. 40.

²⁹ B. P. Hasdeu, *Studiul limbilor romane*, în „România”, nr. 3, 1859, p. 23.

³⁰ L. Marian, *art. cit.*, p. 290; D. Dumitrescu, *art. cit.*, p. 40.

³¹ B. P. Hasdeu, *Cuvente den Bătrîni*, vol. II, București, 1879, p. 443, unde este reproduș pasajul respectiv din scrisoare.

³² *Principie de filologia comparativă ario-europea cuprinzînd grupurile indo-perso-tracic, greco-italo-celtic și leto-slavo-germanic, cu aplicațiuni la istoria limbii române*, curs ținut la Facultatea de litere și filosofie din București, 1875; *Cuvente den Bătrîni*, tom I, *Limba română vorbită între 1550 — 1600*, Studiu paleografico-lingvistic, București, 1878; tom II, *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, Studiu de filologie comparativă, București, 1879; tom III, *Istoria limbii române*, partea I, *Principie de lingvistică*, București, 1881, *Din istoria limbii române*, București, 1883; *Etimologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și poporane a Românilor*, București, tom I, 1887, tom II, 1887, tom III, 1893 și tom IV, 1898.

³³ D. Dumitrescu, *art. cit.*, pp. 41 — 50.

³⁴ I. Iordan, P. A. Georgescu, *op. cit.*, p. 4; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1979, pp. 897 — 898.

³⁵ Șt. G. Vărgolici, *Studii asupra literaturii spaniole. Miguel de Cervantes autorul lui Don Quijote*, în „Convorbiri literare”, II, nr. 18 din 15 noiembrie 1868, p. 292.

³⁶ *Ibidem*, p. 293.

³⁷ *Ibidem*, p. 294.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, nr. 20 din 15 decembrie 1868, p. 325.

⁴⁰ Idem, *Studii asupra literaturii spaniole*, în *ibidem*, III, nr. 4 din 15 aprilie 1869, p. 67.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 65 — 66.

⁴² *Ibidem*, p. 68.

⁴³ *Ibidem*, p. 69; nr. 5 din 1 mai 1869, p. 83 și nr. 6 din 15 mai 1869, p. 96.

⁴⁴ Idem, *Studii asupra literaturii spaniole. Urmarea artei dramatice, Don Pedro Calderón de la Barca*, în *ibidem*, III, nr. 19 din 1 decembrie 1869, pp. 325 — 332; nr. 20, din 15 decembrie 1869, pp. 347 — 355; nr. 21 din 1 ianuarie 1870, pp. 375 — 380; nr. 22, din 15 ianuarie 1870, pp. 389 — 398; Medeea Freiberg, *Receptarea lui Calderón de la Barca în România*, în „Studii de literatură universală”, XII, 1968, pp. 29 — 30.

⁴⁵ Vasile Alecsandri, *Călătorii — misiuni diplomatice*, ediție comentată de Alexandru Marcu, Craiova, 1931, p. 5; R. Ortiz, *art. cit.*, p. 578.

⁴⁶ G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁷ Pentru toate aceste poezii a se vedea „România literară”, Iași, nr. 4 din 22 ianuarie 1855, pp. 54 — 56 și *ibidem*, București, nr. 24 din 22 iunie 1855, p. 291; V. Alecsandri, *Poezii lirice. Întîia epocă (1840 — 1859)*, Vălenii de Munte, 1909, pp. 257 — 262, 263 — 264, 253 — 254, 255 — 256, 267 — 268; idem, *Poezii*, ediție îngrijită, anotată și comentată de G. C. Nicolescu, cu o prefață de N. I. Popa, ESPLA, București, 1954, pp. 246 — 247, 248 — 251, 252; G. Băiculescu, Al. Dușu, S. Săssu-Timerman, *op. cit.*, pp. 21 — 22.

⁴⁸ „Albina Carpaților”, II, 1878, p. 466; G. Uscătescu, *op. cit.*, pp. 50 — 51.

⁴⁹ Distinguido señor y querido poeta. Es para mí un motivo de honda satisfacción el que la copa ofrecida con ocasión de las fiestas latinas, haya sido ganada por uno de los más grandes poetas de una nación que nos es tan querida y por cuyo porvenir expresamos nuestros mejores votos („Familia”, XIV, 1878, p. 263).

⁵⁰ Pentru viața și activitatea acestui poet se pot consulta C. G. Dissescu, *Alexandru Depărășeanu*, în „Analele literare, politice, științifice”, I, nr. 6 — 8, 1904, pp. 457 — 477; A. Marin, *Alexandru Depărășeanu*, în „Literatură și arta română”, XIII, nr. 4, pp. 218 — 225; R. Ortiz, *art. cit.*, p. 602; Al. Ciorănescu, *Alexandru Depărășeanu. Studiu critic*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Literare”, seria III, tom VII, București, 1936, pp. 267 — 410;

G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 44; G. Băiculescu, Al. Dușu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, pp. 22 — 23; Valeriu Ciobanu, *Alexandru Depărățeanu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, XI, 3 — 4, 1962, p. 420; I. Iordan, P. A. Georgescu, *op. cit.*, pp. 22 — 23; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 275.

⁵¹ Al. Ciorănescu, *art. cit.*, p. 339.

⁵² Alexandru Depărățeanu, *Doruri și amoruri*, București, 1861, pp. 59 — 60.

⁵³ Eugenio de Ochoa, *Tesoro de los romanceros y cancioneros españoles, históricos, caballerescos, Moriscos y otros*, Paris, 1838, p. 314; Ag. Durán, *Cancionero y romancero de coplas y canciones de arte menor*, Madrid, 1829, p. 148.

⁵⁴ Al. Depărățeanu, *op. cit.*, pp. 133 — 135.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 159 — 160; Al. Ciorănescu, *art. cit.*, p. 341.

⁵⁶ Iată ce se spune în această notiță: „Credem că facem plăcere lectorilor noștri dîndu-le astăzi ceva nou pînă acum în literatura noastră; o baladă tradusă din limba ispaniolă, din care traducătorul a știut să păstreze tot sigiliul care distinge atît de mult literatura ispaniolă și geniul ispanic dintre toate celelalte literaturae ale Europei. Domnul A. Depărățeanu este cel dintîi român care dotează literatura patriei sale cu poezii traduse de-a dreptul din limba ispaniolă, și nu cunoaștem mulți români cari cel puțin să-și fi dat osteneala a studia această limbă, soră geamănă cu limba română, care se aseamănă mai bine împreună din toate limbile surori neolatine. Domnul Depărățeanu ne făgăduiește o serie de asemenea traducțiuni, și nu va trece mult pînă să vedem în literatura română o carte intitulată: *Poezii ispaniole*” („Buciumul”, I, nr. 97 din 5 septembrie 1863, p. 386; Al. Ciorănescu, *art. cit.*, p. 342).

⁵⁷ „Buciumul” din 5 septembrie 1863, pp. 386 — 387.

⁵⁸ E. de Ochoa, *op. cit.*, pp. 39 — 43; Ag. Durán, *Romancero de romances caballerescos e historics anteriores al siglo XVIII*, Madrid, 1832, vol. I, pp. 109 — 115; Jakob Grimm, *Silva de romances viejos*, Viena, 1831, pp. 29 — 43.

⁵⁹ „Buciumul”, II, nr. 273 din 22 august 1864, p. 1091; E. de Ochoa, *op. cit.*, pp. 43, 95 — 96; Ag. Durán, *Romancero*, vol. I, pp. 203 — 204, 206 — 207.

⁶⁰ „Buciumul”, nr. din 22 august 1864, p. 1095; J. Grimm, *op. cit.*, pp. 59 — 60.

⁶¹ Manuel Milá y Fontanals, *De la poesia heróico-popular castellana*, Barcelona, 1874, p. 391.

⁶² „Buciumul”, II, nr. 277 din 1 septembrie 1864, p. 1107; E. de Ochoa, *op. cit.*, p. 41; Ag. Durán, *Romancero*, vol. I, p. 5; J. Grimm, *op. cit.*, pp. 257—258.

⁶³ Al. Depărățeanu, *op. cit.*, pp. 91 — 99.

⁶⁴ Constantin Iorgulescu, *Cardenie de Grenada sau Amicul trădat*, Iași, 1856, 132 p; Al. Popescu Telega, *Un drame roumain inspiré de l'épisode de Cardenio et de Lucinde de Don Qui-chotte de la Manche*, extras din „Langue et littérature, Bulletin de la section littéraire”, vol. IV, no. 1 și 2, București, 1948, pp. 49 — 71; G. Băiculescu, Al. Dușu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, p. 23.

⁶⁵ V. A. Urechia, *Opere complete. Teatru — drame*, seria A, tom I, București, 1878, pp. 1 — 112 și 150 — 234; R. Oritz, *art. cit.*, pp. 602 — 603; G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 44; Al. Popescu-Telega, *Un drame roumain . . .*, p. 51.

⁶⁶ Al. Popescu-Telega, *Rodrigo și Daniel Sihastru*, în *Pe urmele lui Don Quijote*, București, 1942, pp. 190 — 192.

⁶⁷ Idem, *Doză drame de Lope de Vega interesînd istoria și literatura românilor*, extras din „Ramuri”, Craiova, 1936, p. 34.

⁶⁸ Augustin Z. N. Pop, *Un inedit eminescian*, în „Convorbiri literare”, LXXIV, nr. 8—10, 1941, pp. 1144 — 1145.

⁶⁹ Bibl. Acad. R.S.R., ms. rom. 2 285, f. 92 — 96; ms. rom. 2 262, f. 76 — 84 și ms. rom. 2 256, f. 1 — 11.

⁷⁰ Mihai Eminescu, *Avatarul faraonului Tla*, (Prezentare de) G. Călinescu, în „Adevărul literar și artistic”, XI, nr. 603 din 26 iunie 1932, pp. 1 — 2.

⁷¹ Idem, *Romancero español*, în *Opere*, vol. IV, *Poezii postume*, ed. Perpessicius, Edit. Acad. R.P.R., București, 1952, pp. 478 — 479.

⁷² Idem, *Glosă*, în *Poezii*, ediția îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu, Edit. Minerva, București, 1908, pp. 304 — 307; G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 45.

⁷³ D. Olănescu-Ascanio, *Pe malul girlei*, București, 1879, 32 p. Influențat probabil de Zorrilla (G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 44).

⁷⁴ George Boteanu, *Don Alfons de Castilia*, Piatra, 1882, 57 p.; R. Oritz, *art. cit.*, p. 603; G. Uscătescu, *op. cit.*, p. 45.

⁷⁵ Iulia Hasdeu, *Chevalerie. Confidences et Canevas*, în *Œuvres postumes*, vol. II, Paris, București, 1890, pp. 19 – 22, 26 – 28, 86 – 92 și 93 – 94.

⁷⁶ „Adevărul de joi”, nr. din 15, 22 și 29 octombrie, 5 noiembrie 3, 10, 16, 17 și 24 decembrie 1898; „Pagini literare”, nr. din 21 ianuarie, 11 martie și 31 octombrie 1899, 2, 9 ianuarie și 6 februarie 1900; „Semănătorul”, nr. din 27 octombrie 1901, 1 iunie 1903, 11 iunie și 27 august 1906, 24 iunie și 15 iulie 1907; Dimitrie Anghel, *Poezii originale, traduceri și opere în colaborare cu Șt. O. Iosif, Victor Eftimiu, Leon Feraru și Ion Minulescu*, ediție îngrijită și prefațată de N. I. Dragomirescu, București, 1968, pp. 178 – 199.

⁷⁷ Duiliu Zamfirescu, *Poezii nouă*, București, 1899, pp. 44 – 46.

⁷⁸ George Coșbuc, *Scutul*, în „Viața literară”, I, nr. 11 din 12 martie 1906, pp. 1–2. Aceiași poezie, puțin modificată, a apărut cu titlul *Povestește scutul*, în culegerea *Fire de tort*, ediția a IV-a, editată de C. Sfetea, București, 1915, pp. 254 – 261.

⁷⁹ Cincinat Pavelescu, *Cintec spaniol* în „Luccafărul”, Sibiu, X, 1911, p. 276. G. Băiculescu, Al. Duțu, D. Sassu-Timerman, *op. cit.*, p. 24.

L'ESPAGNE ET LA LITTÉRATURE ROUMAINE DE L'ÉPOQUE MODERNE – TRADUCTIONS, REFLETS, INFLUENCES

Résumé

L'auteur de la présente étude examine la manière dont la littérature espagnole, l'Espagne en général, se sont reflétées dans la littérature roumaine de l'époque moderne. Les principales modalités de réception furent les traductions des œuvres littéraires espagnoles, soit directement de l'espagnol, soit par l'intermédiaire de versions parues dans d'autres langues, d'études littéraires et philologiques (Kogălniceanu, Vărgolici, Hasdeu) qui abordent les problèmes de la langue et de la littérature espagnole et qui se font jour dans les œuvres de créateurs des plus représentatifs de la culture roumaine à l'époque soumise à l'étude.

En conclusion de son étude l'auteur affirme que les relations littéraires roumano-espagnoles ont joué un rôle particulier quant à la mise en évidence définitive de l'image de l'Espagne dans la culture et la spiritualité roumaines du temps et, dans le même temps, qu'elle a contribué dans une large mesure à une meilleure connaissance mutuelle et à un rapprochement plus marqué entre les deux peuples et pays.

IMPACTUL CONJUNCTURII EUROPENE ASUPRA COMERȚULUI ROMÂNESC ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA (I)

BOGDAN MURGESCU

Cercetările de pînă acum cu privire la istoria comerțului românesc au acordat prioritate creionării liniilor sale generale, reliefării aspectelor de continuitate multiseculară¹. Această opțiune ține în bună măsură și de caracterul general al celor mai multe dintre izvoarele disponibile pentru reconstituirea unei epoci cînd majoritatea tranzacțiilor care nu angajau proprietăți fuuciare se încheiau fără mijlocirea actelor scrise. Totodată, ea este solidară și cu o anumite concepție istoriografică în lumina căreia societatea medievală a fost o lume evasi-statică, sau în orice caz a unor evoluții extrem de lente. După cum observa însă Perry Anderson, „una din achizițiile cele mai importante ale medievisticii ultimilor ani a fost conștiința pe care au dobîndit-o istoricii despre diuamismul modului de producție feudal”². În consecință credem că privilegierea sincronizării în dauna diacronizării dă seama numai de unele dintre fațetele unei realități mult mai complexe. De aceea, în cele ce urmează nu avem ambiția unei reconstituiri exhaustive a comerțului exterior românesc; intenționăm doar să scoatem în evidență fluctuațiile cantitative și evoluția calitativă a acestuia într-un interval delimitat de timp, cu speranța că această analiză va permite reliefa corelațiilor externe care au influențat evoluția economiei românești.

Existența sau inexistența unui flux comercial depinde în mod nemijlocit de calculul de rentabilitate efectuat de agentul comercializator (de negustor). Acest calcul are la bază diferența dintre prețul de achiziție și prețul pe care negustorul se așteaptă să-l obțină prin vînzarea mărfii respective fie în aceeași localitate, fie mai ales într-o altă localitate, regiune sau țară. Această diferență trebuie să fie suficient de mare pentru a acoperi cheltuielile operațiunii tehnice de comercializare (transport, dări, protecția mărfii etc.) și pentru a asigura un profit atrăgător.

După cum se observă, evoluția diferenței de prețuri ne poate oferi indicii concludente cu privire la evoluția fluxurilor comerciale. Cunoașterea empirică a prețurilor diferitelor mărfuri nu este însă ușoară în cazul perioadei pe care ne-am propus s-o studiem. Singurele serii de prețuri utilizabile pentru spațiul românesc se referă la cai și la vin³. Cum volumele publicate pînă acum din monumentală colecție *Documenta Romaniae Historica* nu acoperă și a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în reconstituirea prețurilor a trebuit să ne folosim de documentele publicate dispersat și de informațiile răspîndite prin diferite studii, care nu se referă în

principal la istoria prețurilor. Situația nu este cu mult mai bună nici pentru teritoriile balcanice ale Imperiului otoman, lucrarea fundamentală a istoricului bulgar Ljuben Berov⁴ părăind totuși să nu cuprindă toate datele disponibile (nici măcar pe toate cele editate) și oferind doar în puține cazuri serii de prețuri suficient de ample. Ceva mai bine sîntem informați în ceea ce privește Europa centrală. Astfel, în deceniul 4 al acestui secol istoricii polonezi au publicat mai multe monografii referitoare la istoria prețurilor în principalele orașe din această țară (Gdansk, Varșovia, Cracovia, Lublin, Liov); pentru tema noastră cea mai importantă este lucrarea lui Stanislaw Hoszowski despre Liov⁵. Monografiile concludente, dar greu accesibile astăzi, există și cu privire la Germania și Austria⁶. Totodată, pentru Europa apuseană și centrală dispunem și de analiza de ansamblu încă nedepășită realizată de Fernand Braudel și Frank Spooner⁷. După cum se observă lesne, baza documentară pentru reconstituirea nivelului prețurilor este neomogen repartizată spațial și deficitară din punct de vedere al relevanței statistice atât pentru teritoriul românesc, cât și pentru celelalte țări din Europa sud-estică și răsăriteană cu care românii făceau comerț. În ciuda acestor deficiențe, informațiile referitoare la prețuri constituie repere indispensabile, diferența dintre prețul de achiziție și cel de vânzare avînd rolul hotărîtor în deciziile economice ale neguțătorilor. Istoricul belgian Wilfrid Brulez remarcă, exagerînd poate, că dacă diferența de preț dintre două țări este suficient de mare, nimic nu poate împiedica mărfurile să circule între aceste țări⁸.

Ce însemna însă o diferență de preț „suficient de mare” depindea de condițiile concrete în care se putea efectua respectiva operațiune comercială. Ori dacă tehnica transporturilor nu cunoaște modificări substanțiale pînă în secolul al XIX-lea, alte condiții puteau varia cu mare amploare și rapiditate. Războaiele și tulburări sociale periclitau siguranța drumurilor comerciale, întrerupînd temporar traficul sau obligînd la mărirea cheltuielilor alocate securității sau protecției în sens larg a mărfurilor comercializate. Alteori piedicile erau ridicate de mărirea taxelor vamale sau a altor dări către stat sau către potențații locali.

În cazul apariției unor factori, care tindeau să le micșoreze profitul, negustorii aveau mai multe variante de acțiune. Mai întîi, ei încercau să-și minimizeze pierderile fără să schimbe partenerii comerciali (furnizorii și cumpărătorii tradiționali). Aceasta implica acceptarea unor cheltuieli suplimentare (pentru alegerea altor rute care să ocolească zonele de război și punctele vamale, pentru cointeresarea materială a diverșilor funcționari și potențați locali, pentru asigurarea securității transporturilor prin organizarea unor convoaie sau prin utilizarea unei escorte numeroase) și a unui grad sporit de risc (era pierdut un procent mai mare dintre transporturi, puteau surveni represalii etc.), cu scopul menținerii traficului comercial și a unui profit fie și micșorat. Pe termen mediu această opțiune putea aduce și unele avantaje, întrucît dificultățile sporite eliminau o parte din concurență; diminuarea volumului respectivului flux comercial putea antrena totodată și o creștere compensatoare a prețurilor în țara de destinație, ceea ce contribuia la redresarea ratei profitului. De cele mai multe ori însă profitul nu era restabilit integral, ci doar parțial.

Măsuri ca cele de mai sus erau eficiente doar cînd perturbările erau de scurtă durată și afectau cu precădere drumurile comerciale. Erau însă și crize mai grave, care determinau pe negustori să schimbe pe unul din partenerii comerciali, respectiv să achiziționeze marfa respectivă de la un alt furnizor (producător) sau să caute alt debușeu. Această opțiune era însă supusă unei serii lungi de restricții, legate în primul rînd de repartiția geografică a condițiilor de producere a diferitelor mărfuri. Astfel, vinul nu poate fi produs în zonele nordice ale Europei, în schimb în Europa meridională nu trăiesc animalele furnizoare de blănuri prețioase. De asemenea, resursele mineraliere sînt și ele foarte inegal repartizate spațial. Am aminti aici în treacăt doar contrastul dintre bogăția în sare a Carpaților și sărăcia relativă a Peninsulei Balcanice și a pustiei maghiare ca fundament al unui export stabil și de mare amploare spre aceste regiuni. Alte limite erau legate și de structura consumului din diferite arii de civilizație. Astfel, era evident că porcii nu puteau fi exportați spre Imperiul otoman; în schimb, absența cărnii de porc din alimentația musulmanilor provoca sporirea cererii de carne de vită și mai ales de oaie. Restricții la fel de imperioase își aveau originea în problemele tehnice ale transportării mărfurilor. Încetineala structurală a acestora interzicea traficul la distanțe mai mari a unor mărfuri alimentare perisabile. Dealtfel, transportul mărfurilor la distanță ridică și problema unor cheltuieli considerabile, prelungirea drumului amenințînd deseori să anihileze orice marjă de profit. Este de reținut observația lui Ljuben Berov, potrivit căruia ponderea cheltuielilor de transport, deși varia de la marfă la marfă, era în secolele XV—XIX cu regularitate mai mare în Balcani decît în Occident⁹. În aceste condiții diferența mare dintre costul transportului pe uscat și cel al transportului pe apă avea o valoare economică deosebită, și de aceea vom și zăbovi asupra acestui aspect. Cum nu dispunem de un număr suficient de date pentru o analiză statistic relevantă, vom utiliza un exemplu concret: în anul 1700 Constantin Brîncoveanu a trimis practic concomitent la Istanbul un transport de 200 cîntare de unt (aprox. 13.000 kg) și apoi un alt transport format dintr-un car încărcat tot cu unt ce urma să fie livrat ambasadorului austriac¹⁰. Primul transport a fost dus cu carele pînă la Oltenița, ceea ce a costat 25 de taleri, apoi pe o corabie pînă la Istanbul în schimbul altor 80 de taleri. Plata celor doi însoțitori trimiși de domn fiind de 40 de taleri, întregul transport a revenit la 145 de taleri, deci 1,283 taleri la 100 kg de marfă. Carul cu unt, a cărui capacitate o vom estima la aproximativ 1000 kg, a străbătut cu un singur însoțitor o distanță evident mai scurtă decît primul transport (aproximativ 600 km față de aproape 1000 km). Cu toate acestea costul a fost de 62 de taleri, ceea ce înseamnă 6,2 taleri la 100 kg de marfă transportată. Astfel, pe distanța București—Istanbul raportul era în acest caz de 1 : 5 în favoarea traficului pe apă. Dacă calculăm pe unitatea de spațiu, acest raport se apropie de 1 : 10. În consecință, pentru transportarea pe distanțe mai mari a mărfurilor cu valoare mică pe unitatea de volum (de exemplu cerealele sau lemnul), folosirea cursurilor de apă era singura soluție economic viabilă. În cazul concret al țării noastre, direcția spre Dunăre și Marea Neagră a rețelei hidrografice făcea ca aceste mărfuri să poată fi exportate practic numai spre teritoriile otomane. Rigoarea acestor constrîngeri scădea odată cu creșterea valorii mărfurilor pe uni-

tatea de volum. Astfel, mărfuri precum postavurile, mătasea, blănurile, pietrele prețioase sau monezile puteau fi transportate și pe uscat fără ca aceasta să constituie o povară prea mare pentru bugetul negustorilor.

Am insistat asupra aspectelor de mai sus pentru a reliefa caracterul structural al constrîngerilor, care limitau posibilitățile de adaptare la fluctuațiile conjuncturii comerciale. Aceste posibilități difereau de la un tip de mărfuri la altul, de la o regiune geografică la alta, uneori chiar de la un negustor la altul. Cînd adaptarea implică scăderea prea mare a ratei profitului, atunci tot mai mulți negustori abandonau respectivul flux comercial și își reorientau capitalul fie spre comercializarea altor mărfuri, fie spre alte activități economice¹¹. Mai rapidă și mai facilă în cazul negustorilor care dispuneau de capitaluri mari, această renunțare lăsa de cele mai multe ori loc unei puzderii de mici negustori, care se mulțumeau cu profituri mai mici și se străduiau mereu să-și diminueze cheltuielile proprii.

Încheind aici această digresiune oarecum generală, se cuvine să ne întoarcem la problema anunțată în titlu : a evoluat semnificativ comerțul exterior românesc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea ? Dacă da, atunci în ce sens și în ce măsură ?

Este un adevăr larg acceptat că secolul al XVII-lea a constituit pe plan european un secol de criză¹². Dincolo de deosebirea dintre opiniile diferiților cercetători cu privire la amploarea și semnificația acestei crize, aprecierile variază de la calificativul de „criză generală” pînă la cele de „creștere încetinită” sau „consolidare”, este evident că după avîntul economic al „lungului secol XVI” economia europeană a intrat într-o perioadă de dificultăți. Aceste dificultăți, apărute mai timpuriu în Europa apuseană, s-au difuzat treptat în spațiu, cuprinzînd cea mai mare parte a vechiului continent, precum și celelalte zone ale lumii care făceau parte din *economia-univers*¹³ europeană. De aceea, în cele ce urmează ne interesează impactul recesiunii europene asupra comerțului țărilor române. Determinarea acestuia impune o analiză diferențiată a diferitelor fluxuri de mărfuri.

Pînă în secolul al XIX-lea principalul produs de export al țărilor române erau animalele și produsele animaliere. Dacă specificul alimentației musulmane determina o cerere constant ridicată pentru oi pe piața otomană, vitele mari puteau fi valorificate atît în teritoriile otomane cît și în lumea creștină. Secolul al XVI-lea marcase o creștere spectaculoasă a cererii de vite pe amîndouă aceste piețe. În spațiul otoman acest fenomen fusese legat de sporirea populației urbane, Istanbulul — adevărată „capitală-pîntece” după expresia fericită a lui Robert Mantran — ajungînd să aibă o populație imensă de 700.000 de locuitori, care consuma anual în jur de 200.000 de boi¹⁴. În ceea ce privește Europa apuseană și centrală, cererea sporită era determinată atît de creșterea populației, cît și de geneza unei diviziuni internaționale a muncii în cadrul căreia aceste regiuni se specializau tot mai mult în producția meșteșugărească și manufacturieră. Rezultatul acestei evoluții a fost desfășurarea unui intens comerț internațional cu vite. În cadrul acestuia, principalele zone producătoare erau Danemarca, regatul polono-lituanian, Ungaria și țările române, mai ales Moldova, iar principalele debușee erau nordul Italiei, Germania și Țările de Jos¹⁵. Acest comerț a cunoscut înflorirea maximă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd Ungaria singură exporta

pînă la 200.000 de boi anual¹⁶ și s-a menținut la aceleași cote valorice ridicate și în prima parte a secolului al XVII-lea, scăderea exportului unguresec fiind compensată de cantitățile mai mari exportate de Danemarca¹⁷ și de Polonia¹⁸. Țările române, avînd un potențial animalier ridicat, au participat și ele la acest boom comercial. Dacă Țara Românească era orientată cu precădere spre piața otomană¹⁹, în schimb Transilvania și Moldova exportau mai ales pe piețele Europei centrale. În anii 1599-1637 vitele reprezentau peste 2/3 din valoarea exporturilor transilvănene înregistrate la Cluj²⁰; dacă încercăm însă să calculăm numărul animalelor exportate, observăm totuși că media anuală nu depășea 1000 de boi și 110 vaci²¹. Chiar dacă acestor cifre trebuie să le adăugăm vitele exportate prin alte puncte vamale²², precum și animalele scutite de vamă — de multe ori proprietate a principelui²³ — pare neîndoielnic că exportul transilvănean nu cuprindea mai mult de cîteva mii de capete. Ponderea redusă a Transilvaniei în comerțul internațional cu vite se explică prin potențialul animalier superior al pusteii ungare, care nu mai lăsa decît puțin loc concurenței altor exportatori pe piețele Italiei și Germaniei meridionale²⁴. În schimb, după estimările lui Jan Baszanowski, în această perioadă Moldova exporta pînă la 20.000 de capete anual²⁵. Acestea erau tranzitate prin Polonia, etape importante fiind mai întii iarmarocurile din Galiția (Liov, Przemysl, Rzeszów, Radymno și mai ales Iaroslav), apoi cele din Silezia (Breslau, Ratibor, Schweidnitz, Neisse și mai ales Brieg) și finalmente cele din Germania centrală, unde vitele ajungeau cel mai adesea toamna tirziu și erau vîndute consumatorilor²⁶. Chiar dacă moldovenii nu controlau acest comerț decît cel mult pe primul tronson (pînă în Galiția), și deci nu participau decît în mică măsură la profitul comercial propriu-zis, vînzarea acestor vite era o sursă de importante venituri, îndeosebi pentru domnitor și pentru marea boierime care dispuneau de cele mai multe animale de export. La distanță de o generație — cînd, după cum vom vedea, acest comerț profitabil intrase în declin — Miron Costin evoca cu nostalgie anii domniei lui Vasile Lupu: „Plină Țara Leșască, oi dzice, de aur, la care pre acele vremi curea Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miiare și aducea dintr-aceia țară auru și argintu”²⁷.

Această situație avea să cunoască modificări substanțiale după mijlocul secolului al XVII-lea, cînd prețul vitelor începe să scadă vertiginos pe piețele germane. Astfel, în Silezia, pe domeniile Schaffgotsch, prețul boilor a ajuns în deceniul 1681—1690 să fie doar 58% din cel existent în anii 1631—1640²⁸. La Würzburg, la limita dintre zonele de export ale vitelor ungare și poloneze (care includeau și pe cele din Moldova), prețul din anii 1669—1673 reprezenta doar 60% din cel al anilor 1619—1624²⁹. Nu este vorba de cazuri izolate; situația era generală în întreaga Europă centrală. De exemplu, în nord-vestul Germaniei, unde erau vîndute cu precădere vite din Danemarca, prețul unui bou scăzuse de la 35,71 taleri în deceniul 1621—1630 la o medie de 14,14 taleri în anii 1681—1690, deși talerul suferise mai multe devalorizări (în argint fin, scăderea era de la 927,75 g la 314,90 g)³⁰. Scăderi al prețurilor se constată și la Nürnberg, și la Viena³¹, și în alte părți ale Germaniei.

Scăderea comună a prețurilor pe o arie geografică atît de largă se cere explicată. Mulți istorici au considerat că una din cauzele principale ar fi fost pierderile umane considerabile pe care le-ar fi suferit Germania

în timpul războiului de 30 de ani, pierderi care ar fi reprezentat cam o treime din populație³². Chiar dacă unii istorici consideră că aceste pierderi nu au fost chiar atât de mari, și că datorită migrației interne numărul populației pe ansamblul Germaniei s-a menținut sau chiar a crescut ușor³³, este neîndoielnic că cel puțin anumite regiuni au cunoscut un declin demografic. O hartă alcătuită de Günther Franz și reprodusă de Karl F. Helleiner³⁴ prezintă scăderea populației zonal; și este demn de reținut faptul că Turingia, Franconia, Hessa, Palatinatul și alte zone din Germania centrală, unde erau de obicei vândute vitele provenite din Polonia și Moldova, apar printre cele mai lovite.

Scăderea numărului de consumatori potențiali nu a fost singurul factor care a determinat diminuarea cererii central-europene de vite. După cum a sugerat Gustav Schmoller încă din 1871, confirmat de studiile ulterioare de istorie a alimentației, în secolele XVI—XVIII a avut loc la nivel european un proces aproape general de reducere a consumului de carne în favoarea celui de produse vegetale. Deși secolul al XVII-lea a marcat o încetinire a acestei evoluții, tendința regresivă s-a menținut³⁵.

Totodată se cuvine a fi menționat și un alt fenomen asupra căruia a atras atenția Zsigmond Pál Pach: secolul al XVII-lea a reprezentat în istoria Europei centrale și apusene o perioadă de criză a activităților specific urbane. Pentru a-și micșora cheltuielile întreprinzătorii au apelat tot mai mult la forța de muncă de la sate, mult mai ieftină. Dar lucrătorii din aceste industrii rurale obțineau cea mai mare parte din produsele primare necesare din gospodăria proprie; în consecință, spre deosebire de lucrătorii din manufacturile concentrate și din atelierelor urbane, ei nu mai contribuiau la stimularea cererii de produse alimentare³⁶.

Scăderea cererii central-europene de vite este evidentă. Se pune însă problema despre felul cum s-a adaptat oferta. Pentru primii ani de după terminarea războiului de 30 de ani dispunem de mărturii despre existența unei oferte abundente pe piață³⁷. Credem însă că acest fenomen trebuie pus în legătură mai ales cu dificultățile și inerția adaptării la fluctuațiile pieței în condițiile în care informațiile circulau cu dificultate iar ajustarea producției la nivelul cererii dura din punct de vedere tehnic mai mulți ani. De aceea, probabil că abundența de pe piețele germane era doar relativă la cerere, fără să fie vorba de o creștere efectivă a numărului vitelor vândute. De altfel, datele de care dispunem cu privire la exportul danez și ungar de vite atestă o puternică scădere a numărului de animale în a doua jumătate a secolului al XVII-lea³⁸. Pe baza acestor date, Jan Baszanowski crede că exportul polonez a putut beneficia de slăbirea concurenței și că — în pofida perturbărilor aduse de războaiele și tulburările din a doua jumătate a secolului al XVII-lea — numărul animalelor exportate din Polonia a crescut continuu pînă la prima împărțire a acestei țări (1772)³⁹. Această opinie minimizează reducerea cererii germane. Impactul acesteia asupra rentabilității comerțului poate fi aflat, fie și aproximativ, prin analiza comparată a prețurilor din Moldova și din Germania, ținând cont și de cheltuielile implicate de transportarea vitelor de-a lungul unui drum de peste 1000 km. Deși caracterul accentuat aproximativ al calculelor pe care a trebuit

să le facem exclude o precizie absolută, rezultatele sînt suficient de clare pentru ca eventualele inexactități să fie neglijabile. Dar iată datele :

Anul	Prețul boilor în Moldova*		Cheltuieli de transport **	Prețul boilor în nordul Germaniei***		
	Nominal	g Ag				
1623	12 taleri	291,8 g Ag	150—210 g Ag	927,75 g Ag		
1634—1640	12,58 taleri	305,9 g Ag	145—225 g Ag	557,27 g Ag		
1641—1650			240—315 g Ag	472,84 g Ag		
1651—1653			300—310 g Ag	170—200 g Ag	185—215 g Ag	369,01 g Ag
1653—1656	12 taleri	291,8 g Ag				
1663—1665	15 taleri	364,7 g Ag				
1672, 1673, 1677	10 lei	207,6 g Ag				
1685	6 lei	124,5 g Ag	190—200 g Ag	314,90 g Ag		
1692—1693	10 lei	207,6 g Ag	190—195 g Ag	326,46 g Ag		

Surse: * *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor centrale*, București, 1957 — 1975, vol. II, nr. 181, vol. III, nr. 39, 957, 1272, 2151, 2323, vol. IV, nr. 208, 290, 893, 1456 și 1586; pentru anii 1634 — 1653 medie stabilită de Alexandru Ligor, *Prin Moldova în timpul lui Vasile Lupu*, București, 1987, p. 43; pentru calcularea echivalentului în argint am folosit greutatea oficială a talerilor băuți în Polonia, de unde veneau negustorii cu banii (24, 317 g Ag fin în secolul al XVII-lea, cf. Stanislaw Hozzowski, *op. cit.*, p. 27—28) și greutatea în argint fin a leului (20,76 g), deși acesta din urmă era de obicei supraevaluat pe piețele Europei sud-estice și răsăritene (cf. János Buza, *Der Kurs der Löwentaler in Ost-Mittleuropa (mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen und Ungarn)*, „Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 27, 1981, nr. 3 — 4, p. 335 — 358).

** Pornind de la estimarea lui Friedrich Wilhelm Henning (*op. cit.*, p. 48) că în anul 1575 drumul costa aproximativ 200 g Ag, am folosit în calcule evoluția salariilor la Liov pe baza indicilor generali socotiți de Stanislaw Hozzowski pentru muncitori și funcționarii inferiori (*op. cit.*, p. 212 — 213): credem că acest procedeu este corect deoarece majoritatea oamenilor angajați să însoțească vitele proveneau din zonele răsăritene. Aceste cheltuieli nu cuprind și vămile, care, potrivit lui Friedrich Wilhelm Henning, costau în 1575 alte 75 g Ag.

*** Deoarece nu ne-au fost accesibile cifre absolute din Germania centrală, am folosit mediile decenale din nord-vestul acestei țări, deși aici erau comercializate de obicei vitele daneze (Heinz Wiese, *op. cit.*, p. 137); demonstrația nu este totuși viciată deoarece în această zonă prețurile vitelor erau de regulă mai ridicate decît în restul Germaniei (cf. Wilhelm Abel, *Agrar-krisen ...*, p. 109 — 110 și István N. Kiss, *Money, Prices ...*, p. 474 — 488).

Se observă că scăderea prețurilor germane începută pe la 1630 a anihilat practic marja profitului acestui negoț în deceniul 5 al secolului a XVII-lea. În aceste condiții era de așteptat ca negustorii fie să forțeze direct scăderea prețului de achiziție, fie să se retragă din acest tip de afaceri, caz în care reducerea cererii urma să provoace curînd aceeași scădere a prețurilor pe piața din Polonia răsăriteană și din Moldova. Acestea din urmă se mențin însă la un plafon ridicat pînă în deceniul 7 al aceluiași secol. Este dificil de explicat acest decalaj temporal cu care se aliniază prețurile. Pe de o parte poate fi vorba de inerția cu care negustorii reacționează la deteriorarea conjuncturii comerciale⁴⁰, pe de altă parte s-ar putea ca prețurile ridicate să reflecte nu atît menținerea cererii externe pentru vitele moldovene, cît o penurie reală a acestora din urmă, penurie care ar trebui pusă în legătură cu valul de calamități pe care le cunoaște Moldova de la sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu pînă în timpul lui Eustratie Dabija (pustiiri, secetă, ciumă etc.). Dincolo însă de cauzele acestei în-

tîrzieri, din deceniul 7 prețul vitelor începe să scadă și în Moldova. Această scădere, deși substanțială, nu a fost la fel de mare ca cea a prețurilor germane, ceea ce, în condițiile unei inerții relative a cheltuielilor de transport, nu a permis restabilirea profitului pentru exportul de vite spre Europa centrală. Faptul că negustorii central-europeni nu au reușit să impună prețuri destul de mici pentru a relua în mod convenabil acest comerț ne îndeamnă să luăm în considerare posibilitatea ca producătorii moldoveni să fi găsit un deuseu alternativ pe piața otomană.

NOTE

¹ Pentru această perioadă sînt indispensabile studiile Liei Lehr (*Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului XVI și prima jumătate a secolului XVII* în „Studii și materiale de istorie medie”, IV, 1960, p. 223 — 306 și *Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea* în „Studii”, 21, 1968, nr. 1, p. 29—51) și al lui Paul Cernovodeanu (*Comerțul Țărilor române în secolul al XVII-lea* în „Revista de istorie”, 33, 1980, nr. 6, p. 1071 — 1098).

² Perry Anderson, *Les passages de l'antiquité au féodalisme*, Paris, 1977, p. 198.

³ Ruxandra Cămărășescu și Coralia Fotino, *Din istoria prețurilor. Evoluția prețului cailor în Țara Românească (secolele XV — XVII)* în „Studii și materiale de istorie medie”, VI, 1973, p. 225 — 241; Damaschin Mioc, *Prețul vinului în Țara Românească în secolele XVII — XVIII* în *Sub semnul lui Clit. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 122 — 125. Ambele studii reprezintă fragmente dintr-o lucrare mai amplă cu privire la istoria prețurilor în Țara Românească în secolele XV — XIX, lucrare anunțată din 1975 de un colectiv condus de Damaschin Mioc, dar care nu a fost încă publicată. Un rezumat al cunoștințelor de care dispunem la Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 1086 — 1088.

⁴ Ljuben Berov, *Dvizenieto na cenite na Balkanite prez XVI — XIX v. i evropejskata revoliucija na cenite*, Sofia, 1976.

⁵ Stanislaw Hoszowski, *Les prix à Lwow (XVIe — XVIIe siècles)*, Paris, 1954.

⁶ M. J. Elsas, *Umriss einer Geschichte der Preise und Löhne in Deutschland vom ausgehenden Mittelalter*, Leiden, 1936; A. F. Pribram, *Materialien zur Geschichte der Preise und Löhne in Österreich*, Wien, 1938.

⁷ Fernand Braudel și Frank Spooner, *Prices in Europe from 1450 to 1750* în *The Cambridge Economic History of Europe*, vol. V, *The Economic Organization of Early Modern Europe*, ed. E. E. Rich și C. H. Wilson, Cambridge, 1967, p. 374 — 486.

⁸ Cf. Biaggio Salvemini, *Transport and Economic Development* în „The Journal of European Economic History”, 4, 1975, nr. 3, p. 758.

⁹ Ljuben Berov, *Transport Costs and Their Role in Trade in the Balkan Lands in the 16th — 19th Centuries* în „Bulgarian Historical Review”, 3, 1975, nr. 4, mai ales p. 86 — 98.

¹⁰ *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202 — 7212 (1694 — 1704)* (ed. C. D. Aricescu) în „Revista istorică a arhivelor României”, 1873, p. 566.

¹¹ Despre capitalul comercial, a se vedea deosebi capitolul respectiv din *Capitalul* în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 25, partea I, București, 1969, p. 270 — 341; de asemenea Fernand Braudel, *Jocurile schimbului*, București, 1985, în special vol. II, p. 5 — 118.

¹² A se vedea E. J. Hobsbawm, *The crisis of the Seventeenth century* în „Past and Present”, nr. 5, 1954, p. 33 — 53 și nr. 6, 1954, p. 44 — 65 și dezbaterea din aceeași revistă, nr. 13, 1958; o analiză mai recentă la Immanuel Wallerstein, *Y a-t-il une crise du XVIIe siècle?* în „Annales. E.S.C.”, 34, 1979, nr. 1, p. 126 — 144.

¹³ Acest termen oarecum artificial a fost lansat în limba română de Adrian Riza în traducerea cărții lui Fernand Braudel, *Jocurile schimbului*, pentru a reda francezul „économie-monde” (engl. “world-economy”), înțeles ca spațiu economic vast, coerent, avînd o diviziune a muncii specifică și fiind auto-suficient pe ansamblul său. Pentru deosebirea dintre economie-univers și economie mondială, a se vedea *Une leçon d'histoire de Fernand Braudel*, Paris, 1986, p. 6 și 132.

¹⁴ Robert Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale*, Paris, 1962, p. 179 — 182; se mai adăugau anual 4 milioane de oi, 3 milioane de berbeci etc.

¹⁵ Prezentări de ansamblu la Kristof Glamann, *The Changing Patterns of Trade in The Cambridge Economic History of Europe*, V, în special p. 233 — 238, Zsigmond Pál Pach, *The Role of East-Central Europe in International Trade* în „Etudes historiques”, Budapeșt, 1970,

p. 217 — 264 și Hermann Kellenbenz, *Der kontinentale Handel zwischen Ost- und Westeuropa vom 15. Jahrhundert bis zum Beginn des Eisenbahnzeitalters* în *Fifth International Congress of Economic History*, Leningrad, 1970, *Papers*, vol. VI, Moskva, 1976, p. 9 — 58; deoarece lucrarea fundamentală pentru comerțul polonez cu vite (Jan Baszanowski, *Z dziejów handlu polskiego w XVI — XVIII wieku. Handel wolami*, Gdansk, 1977, 239 p.) nu mi-a fost accesibilă, am folosit un rezumat prezentat de autor la al VII-lea congres de istorie economică de la Edinburg din 1978, *Ochsenzuchtgebiete und Ochsenausfuhr aus Polen vom 16. bis 18. Jahrhundert* (extras). A se vedea și Friedrich-Wilhelm Henning, *Der Ochsenhandel aus den Gebieten nördlich der Karpaten im 16. Jahrhundert* în „*Scripta Mercaturae*”, 1973, nr. 1 — 2, p. 23 — 50 și Ekkehard Westermann, *Zum Handel mit Ochsen aus Osteuropa im 16. Jahrhundert. Materialien und Gesichtspunkte* în „*Zeitschrift für Ostforschung*”, 22, 1973, p. 234 — 276.

¹⁶ László Makkai, *Der ungarische Viehhandel 1550—1650 in Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450 — 1650*, hrsg. von Ingomar Bog, Köln-Wien, 1971, p. 492

¹⁷ 55000 — 60000 de capete anual în primele două decenii ale secolului al XVII-lea (cf. Heinz Wiese, *Die Fleischversorgung der nordwest-europäischen Grossstädte vom XV. bis XIX. Jahrhundert unter besonderen Berücksichtigung des internationalen Rinderhandels* în „*Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*”, 179, 1966, p. 128).

¹⁸ Potrivit estimărilor lui Mauryc Horn (*Handel wolami na Rusi Czerwonej w XVII w. în „Roczniki Dziejow Spolecznych i Gospodarczych”*, XXIV, 1963, p. 73 — 88) exportul total ajungea pînă la 60.000 de boi anual. Această cifră include tranzitul de vite din Moldova, care reprezintă după aprecierea lui Jan Baszanowski cam 1/3 din total (*Ochsenzuchtgebiete ...*, p. 133).

¹⁹ Conform relațiilor lui Paul din Alep, boierul Preda Brncoveanu trimitea el singur cîte 1000 de boi în fiecare an la Constantinopol (*Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, 1976, p. 216).

²⁰ Francisc Pap, *Produse agricole la vama Clujului în prima jumătate a secolului XVII* în „*Terra Nostra*”, III, 1973, tabelul I, p. 348.

²¹ Calculul nostru pe baza datelor din lucrarea de doctorat (nepublicată) a lui Francisc Pap, *Comerțul Transilvaniei cu țările Europei centrale în sec. XVII. Comerțul clujean reflectat în registrele de tricesimă (1599 — 1637)*, București, 1980, p. 6 — 7, 68, 96, 129 și 136.

²² Celelalte vămi de la fruntariile apusene ale Transilvaniei aveau o pondere mai mică decît Clujul în exporturile principatului (vezi bilanțurile de la începutul secolului al XVIII-lea în Lidia A. Demeny, *Relațiile comerciale ale Transilvaniei în lumina veniturilor vamale din anii 1717 — 1724* în „*Studii*”, 23, 1970, nr. 5, p. 989 — 998).

²³ De exemplu, în 1625 Gabriel Bethlen trimitea la Frankfurt boi în valoare de 25000 de taleri (cf. Heinz Wiese, *op. cit.*, p. 135).

²⁴ László Makkai, *op. cit.*, p. 495; idem., *Der Weg der ungarischen Mastviehzucht vom Nomadismus zum Kapitalismus in Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege*, II: *Wirtschaftskräfte in der europäischen Expansion. Festschrift für Hermann Kellenbenz*, 1978, p. 66.

²⁵ Vezi nota 18.

²⁶ Pentru drumurile vitelor a se consulta îndeosebi Ekkehard Westermann, *op. cit.*, Friedrich-Wilhelm Henning, *op. cit.*, p. 30 — 34, Jan Baszanowski, *op. cit.*, p. 129 — 130 și 135; în general despre iarmaroacele din Polonia, Jerzy Topolski, *Faktoren der Entstehung eines internationalen Jahrmaktnetzes in Polen im 16. und 17. Jahrhundert* în „*Studia Historiae Oeconomicae*”, 5, 1970, p. 103 — 116. Cu privire la repartitia geografică a debușeilor din Germania, a se vedea și harta alcătuită de Ekkehard Westermann, *Zur Erforschung des nordmitteleuropäischen Ochsenhandels der frühen Neuzeit (1480 — 1620) aus hessischer Sicht* în „*Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarzoziologie*”, 23, 1975, H. 1, p. 30.

²⁷ Miron Costin, *Opere* (ed. Petre P. Panaitescu), vol. I, București, 1965, p. 106.

²⁸ Cf. Wilhelm Abel, *Wandlungen des Fleischverbrauchs und der Fleischversorgung in Deutschland seit dem ausgehenden Mittelalter* în „*Berichte über Landwirtschaft. Zeitschrift für Agrarpolitik und Landwirtschaft*”, 22, 1937, H. 3, p. 431.

²⁹ Fernand Braudel și Frank Spooner, *op. cit.*, p. 415.

³⁰ Heinz Wiese, *op. cit.*, p. 137.

³¹ O analiză de ansamblu la István N. Kiss, *Money, Prices, Values and Purchasing Power from the XVIIth to the XVIIIth Century* în „*The Journal of European Economic History*”, 9, 1980, nr. 2, p. 474 — 488.

³² Wilhelm Abel, *Agrarkrisen und Agrarkonjunktur. Eine Geschichte der Land- und Ernährungswirtschaft Mitteleuropas seit dem hohen Mittelalter*, Hamburg-Berlin, 1966, p. 150; Karl F. Helleiner, *The Population of Europe from the Black Death to the Eve of the Vital Revolution* în *The Cambridge Economic History of Europe*, vol. IV, p. 41 — 43. Ambii se bazează pe lucrarea lui Günther Franz, *Der Dreissigjährige Krieg und das deutsche Volk*, ed. a III-a., Stuttgart, 1961, care mi-a fost inaccesibilă.

²⁸ De pildă, S. H. Steinberg, *Der Dreissigjährige Krieg und der Kampf um die Vorherrschaft in Europa 1600 — 1660*, Göttingen, 1967, p. 128 — 132.

³⁴ Karl F. Helleiner, *loc. cit.*

³⁵ Gustav Schmoller, *Die historische Entwicklung des Fleischkonsums sowie der Vieh- und Fleischpreise in Deutschland. I. Die Zeit bis zum 30. Jährigen Krieg* în „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft”, XXVII, 1871, p. 284 — 362; Wilhelm Abel, *Wandlungen...*; Bartolomé Bennasar și Joseph Goy, *Contribution à l'histoire de la consommation alimentaire du XIVe au XIXe siècle* în „Annales. E.S.C.”, 30, 1975, nr. 2 — 3, p. 420 — 424.

³⁶ Zsigmond P. Pach, *Diminishing Share of East-Central Europe in the 17th Century International Trade* în „Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 16, 1970, nr. 3—4, p. 303.

³⁷ Fernand Braudel și Frank Spooner, *loc. cit.*

³⁸ Exportul danez ar fi scăzut de la 55000 — 60000 de capete anual în primele două decenii ale secolului la XVII-lea la 20000 — 35000 de capete în a doua jumătate a aceluiași secol (cf. Heinz Wiese, *op. cit.*, p. 128); pe la 1650 Ungaria mai exporta doar în jur de 60000 de boi anual iar tendința de scădere s-a menținut în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (István N. Kiss, *Der Agrarcharakter des ungarischen Exports vom 15. bis 18. Jahrhundert* în „Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte”, 1978, T. 1, p. 158 — 160).

³⁹ Jan Baszanowski, *op. cit.*, p. 134.

⁴⁰ Astfel, în anii 1639 — 1649 comerțianțul Steffen Rode suferă în exportul de vite daneze spre Germania și Olanda pierderi de 19.000 de taleri pînă să se retragă din acest negoț acum păgubos (cf. Kristof Glamann, *op. cit.*, p. 237).

L'IMPACT DE LA CONJONCTURE EUROPÉENNE SUR LE COMMERCE ROUMAIN DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XVIIe SIÈCLE (I)

Résumé

Partant d'une conception dynamique concernant l'économie roumaine au long du moyen-âge et au début de l'époque moderne, l'auteur examine certains facteurs extérieurs qui ont conditionné l'évolution marquée du commerce roumain dans la seconde moitié du XVIIe siècle. On analyse les modalités par lesquelles les négociants réagissaient à la modification de la conjoncture commerciale, étant insisté sur les facteurs qui handicapaient l'adaptation aux nouvelles conditions (les difficultés d'information, la rigidité de la sphère de la production, les limites des transports etc.). Ainsi, par exemple, sur la distance Bucarest-Istanbul, le transport routier de la même quantité de marchandise était à la fin du XVIIe siècle de cinq fois plus cher que le transport par eau (par unité d'espace le rapport était d'environ 10 : 1). Dans ces conditions, la mise en relief de l'impact de la crise de l'économie-monde européenne sur les pays roumains dans la seconde moitié du XVIIe siècle n'est possible que par une analyse différenciée des divers flux de marchandises.

Le gros bétail représentait la majeure partie des exportations roumaines vers l'Europe centrale et occidentale, le principal exportateur étant, certes, la Moldavie. Dans la seconde moitié du XVIIe siècle, les prix de la zone de vente (notamment l'Allemagne) ont connu une baisse considérable, causée par la régression démographique provoqué par la guerre de 30 ans, par la tendance multiséculaire de diminution de la consommation de viande par habitant dans tout l'Occident et par l'augmentation de la production animale de l'Occident dans les conditions où le prix des céréales avait baissé beaucoup plus que celui du bétail. Dans le contexte d'une rigidité relative des frais de transport, cette situation a mené à l'élimination de la possibilité d'obtenir, en des conditions normales, des profits par suite du commerce de bétail provenant de Moldavie en Europe centrale. La diminution de la demande central-européenne a provoqué — avec un décalage temporel qu'il faut cependant expliquer — la baisse du prix du bétail aussi sur le marché intérieur de Moldavie.

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA ISTORICULUI SILVIU DRAGOMIR (1888–1962)*

NICOLAE STOICESCU

La 13 martie 1988 s-au împlinit 100 de ani de la nașterea unuia dintre cei mai de seamă istorici români din secolul nostru : *Silviu Dragomir*. Deși a lăsat o operă impresionantă, operă ce tratează o gamă largă de probleme, se ce întind în timp de la formarea poporului român și continuitatea daco-romană pînă la epoca dictatului de la Viena, se poate spune că această operă nu s-a bucurat încă de toată atenția cuvenită din partea istoricilor. Cele cîteva medalioane sumare ce i s-au dedicat¹ au reușit doar să creioneze meritele ilustrului istoric, ca și direcțiile principale ale preocupărilor și investigațiilor sale.

Viitorul istoric și luptător pentru unitatea națională s-a născut la 13 martie 1888, în Gurasada, județul Hunedoara, sat în care se păstrează unul din cele mai vechi și valoroase monumente românești din întreaga țară, biserica Sf. Arhanghel Mihail, ctitorită de cnezii locali și datată de specialiști pe la mijlocul secolului al XIII-lea. Aceasta explică interesul pe care-l va manifesta mai tîrziu Silviu Dragomir atît pentru cnezimea românească din Transilvania, cît și pentru vechile monumente din regiune.

A făcut studii secundare la Blaj și Novisad — Iugoslavia, unde a învățat temeinic limba sîrbă, după care au urmat cele universitare, încununat cu doctoratul în teologie la Cernăuți. După ce a audiat unele cursuri ale Universității din Viena, unde a întreprins și cercetări în bogatele arhive existente acolo, în 1910 a studiat arhivele de la Karlovitz (Sremski Karlovci — Iugoslavia) și a întreprins apoi o călătorie de studii și noi cercetări în arhivele din Rusia (1910 — 1911).

Aceste cercetări l-au dus la descoperirea unor materiale documentare foarte bogate, folosite în primele sale studii de istorie bisericească, precum și la cunoașterea temeinică a limbilor sîrbă și rusă. În 1916, cînd primele sale opere îl consacraseră deja ca pe un istoric înzestrat, în vederea alegerii sale ca membru corespondent al Academiei Române, Ioan Bogdan — unul din marii istorici și slavisti ai vremii — aprecia că Silviu Dragomir avea „cunoștința celor două limbi absolut indispensabile pentru cercetările originale..., a limbii rusești și a celei sîrbești, care îi înlesnesc și pricepera tot atît de trebuincioasă a vechii limbi slave bisericești”. I. Bogdan considera că tînărul Silviu Dragomir se consacrase deja ca „un excelent cunoscător al istoriei politice și sociale a românilor din Transilvania”².

„Revista de istorie”, tom 41, nr. 5, p. 525–534, 1988

După terminarea studiilor, la 23 de ani, Silviu Dragomir a început cariera didactică, fiind profesor de istorie bisericească la Seminarul Andreean din Sibiu (1911 — 1919), seminar creat de Andrei Șaguna.

Deși foarte tânăr, încă din 1912, profesorul Silviu Dragomir se afla între conducătorii luptei pentru realizarea unității naționale. La 8 noiembrie 1912 — alături de alți intelectuali de seamă transilvăneni ca : O. Goga, Ion Agirbiceanu, Șt. O. Iosif, Sextil Pușcariu, Ilarie Chendi, Zaharia Birsan, Onisifor Ghibu etc. — a semnat declarația de unificare a Partidului Național Român, angajându-se să contribuie astfel la „opera de consolidare politică a neamului românesc”³.

În aceeași vreme, prin numeroase articole semnate în periodicele vremii, printre care „Luceafărul”, „Transilvania”, „Telegraful român”, etc., a luat parte activă la pregătirea spiritelor pentru realizarea unirii cu „țara”, visul secular al tuturor românilor.

La 1 Decembrie 1918, tânărul profesor Silviu Dragomir a fost unul din secretarii Marei Adunări de la Alba Iulia care a hotărât Unirea pe vece a Transilvaniei cu România.

Din 1919 — alături de Ion Lupaș, Alexandru Lapedatu, Vasile Bogrea și alții — a făcut parte din corpul profesoral al nou-înființatei Universități de la Cluj, mai întâi ca profesor agregat și apoi titular (1923 — 1947) de istoria popoarelor sud-est europene, domeniu în care a devenit un specialist recunoscut.

În același timp, Silviu Dragomir a fost și directorul Seminarului de studii sud-est europene și apoi al publicației „Revue de Transylvanie” (1934 — 1944), care avea menirea să combată propaganda zgomotoasă a revizionistilor maghiari în străinătate și să aperse drepturile istorice ale românilor asupra Transilvaniei, la unirea căreia cu „țara” Silviu Dragomir adusese el însuși o importantă contribuție. La această revistă au colaborat numeroși istorici de marcă, printre care : N. Bănescu, I. Lupaș, S. Dragomir, I. Moga, Z. Păclișanu, A. Decei, Ștefan Pascu etc., lingviști și filologi ca : Sextil Pușcariu, T. Capidan, Nicolae Drăganu, Emil Petrovici etc.

La propunerea lui Ioan Lupaș, în 1928, a fost ales membru titular al Academiei Române, în locul rămas vacant prin moartea marelui învățat care a fost Vasile Pârvan. În prezentarea făcută, I. Lupaș sublinia faptul că : „metoda pe care d-l Silviu Dragomir o întrebuințează în cercetările sale este din cele mai serioase. Fără a nesocoti amănuntele, pe care le cercetează cu îndelungă răbdare, nu se lasă copleșit de ele, nu se pierde în noianul lor, ci, selecționându-le, potrivit cu puterile lor de documentare, izbuteste să dea adeseori expuneri sintetice de valoare necontestată”. I. Lupaș își exprimă speranța că Silviu Dragomir va aduce și în viitor „servicii importante istoriografiei române”⁴.

În discursul său de recepție, ținut la 29 mai 1929, conform obiceiului academic, Silviu Dragomir a adus mai întâi un elogiu binemeritat predecesorului său, decedat „în toiul celei mai strălucite activități”. „Glasul său a amuțit în această incintă când se părea că vibrează mai puternic, despiciind taina vremilor de demult, care au îngropat sub mormane de piatră și moloz gloria nepieritoare a strămoșilor noștri”.

După ce făcea o frumoasă și caldă prezentare a operei predecesorului său, Silviu Dragomir își exprima speranța — pe deplin îndreptățită și confirmată în deceniile următoare — că „pleiada de elevi și colaboratori” ai marelui dispărut vor ști să-i continue opera sa strălucită — pe care o considera „o podoabă a generației noastre” — și să scoată astfel în lumină „meritul său covârșitor” de organizator al arheologiei românești.

În partea a doua a discursului său, noul academician a prezentat viața și activitatea profesorului Constantin Romanul Vivu, unul din fruntașii uitați ai revoluției de la 1848—1849 din Transilvania. Prieten cu N. Bălcescu și participant la revoluția din 1848 din Țara Românească, Vivu era însuflețit de speranța că-i va fi dat „mai curînd sau mai tîrziu” să vadă toată nația românească „adunată iarăși la un loc” și de convingerea că mintuirea românilor din Transilvania „atîrnă de unirea și bunăstarea Principatelor”. El a murit însă tînar, în martie 1849, fiind ucis în mod sălbatic, cu ciomegele, împreună cu viceprefectul Ștefan Moldovanu, la marginea satului Singeorgiu, lângă Reghin, unde fusese prefect.

În răspunsul său, Ioan Lupaș a arătat că „sîngele eroului-mucenic Constantin Romanul, pierdut în țărîna drumului de la Singeorgiu, n-a rămas ignorat de justiția imanentă a istoriei”, căci „idealul unității și libertății naționale, pentru care modestul dascăl ardelean și-a sacrificat cu entuziasm tinerețea încă netrăită, a ajuns a se putea realiza « la plinirea vremii » în forma României de astăzi”.

După ce a subliniat faptul că Silviu Dragomir săvîrșise la Academia Română „un act de dreptate istorică, reinviind din pulberea uitării figura acestui dascăl erou și mucenic”, istoricul clujean a evocat pe scurt meritele noului academician, căruia i-a urât: „ca ostaș al adevărului etern biruitor asupra tuturor ostilităților vremelnice, fii binevenit în mijlocul nostru”⁵.

Silviu Dragomir a făcut politică alături de prietenul său Octavian Goga, fiind ministru în guvernul Goga — Cuza din perioada decembrie 1937 — februarie 1938 și din nou în timpul dictaturii regale.

Cîteva cuvinte despre cariera sa politică. La 1 mai 1938, Direcția Minorităților din Ministerul Cultelor și Artelor a fost trecută pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, sub numele de Comisariatul general pentru Minorități, devenit ulterior Ministerul Minorităților, al cărui titular a fost numit Silviu Dragomir, ca specialist în problemă.

Bunele rezultate ale muncii sale au fost recunoscute chiar de reprezentanții maghiarilor. La 4 nov. 1939, ziarul „Hírlap” din Arad sublinia faptul că rezultatele obținute în acest domeniu în anii 1938 — 1939 „sînt legate de numele și de talentul d-lui Silviu Dragomir, iar ziarul „Arad Közlöny” din 5 nov. 1939 lauda obiectivitatea și bunăvoința cu care ministrul Minorităților își îndeplinea misiunea⁶.

În ultima parte a vieții sale (1957 — 1962), reîntorcîndu-se la o veche pasiune, a condus un colectiv de istorie modernă la Institutul de istorie și arheologie din Cluj, unde se bucura de multă stimă. După cîte îmi amintesc, a luat parte activă la discutarea tratatului de *Istoria României*. A murit la 23 februarie 1962.

Datorită preocupărilor sale foarte variate, Silviu Dragomir este greu de încadrat într-o anumită categorie de istorici; el este în primul rând medievist, dar în mai mare măsură modernist, așa cum nu-i sînt străine evenimentele din timpul vieții sale (deci istoria contemporană), evenimente la care a participat în mod activ. Putem spune deci că *opera sa este a unui polihistor*, căruia nu-i este străină nici o perioadă din dezvoltarea istorică a poporului român, ca și din aceea a popoarelor vecine cu care acesta a întreținut strînse relații în decursul istoriei.

În același timp, Silviu Dragomir a fost și un pasionat editor de izvoare, începînd cu documente medievale în limbile slavonă, rusă sau sîrbă și continuînd cu documente din epoca modernă, relative îndeosebi la revoluția din 1848—1849.

În cele ce urmează vom încerca o prezentare cît mai sistematică a operei sale.

Ca istoric al sud-estului european — de care s-a preocupat cîteva decenii cît a fost profesor la Universitatea din Cluj — Silviu Dragomir s-a dinstins în mod deosebit prin studiile sale consacrate romanității sud-dunărene⁷, precum și unor probleme ale slavisticii în spațiul românesc⁸, domeniu în care a continuat opera magistrului său Ioan Bogdan, cel care îl recomandase cu căldură pentru a fi ales membru corespondent al Academiei Române în 1916.

Dar, mai presus de orice, lui Silviu Dragomir nu i-a fost străin nici un domeniu din istoria Transilvaniei, căreia i-a dedicat cea mai mare parte a operei sale: istoria socială și instituțiile vechi⁹, istoria culturii, artei și bisericii, dar mai ales istoria politică, în care a insistat în mod deosebit asupra luptei de emancipare națională a românilor, începută în secolul al XVIII-lea și încununată cu actul istoric de la 1 Decembrie 1918, la care a fost părtaș activ.

În timpul studiilor sale în Rusia, Silviu Dragomir a strîns și sistematizat o mare bogăție de materiale relative la relațiile româno-ruse în secolele XVII—XVIII¹⁰. Bogata informație inedită descoperită în arhivele Ministerului de externe rus i-a dat posibilitatea să reconstituie numeroasele misiuni bisericești sau culturale trimise de domnii români la curtea țarului — misiuni care aveau adeseori și anumite scopuri politice, nerealizate însă — ca și pe acelea ale unor ierarhi transilvăneni ca Sava Brancovici.

Cît privește pe românii din Transilvania, aflați în luptă împotriva unirii cu Roma, misiunile lor la curtea pravoslavnicului țar în secolul al XVIII-lea aveau drept scop să obțină sprijinul acestuia împotriva presiunii exercitate asupra lor de Curtea din Viena pentru a-i sili să accepte unirea nedorită. După opinia autorului, decretul imperial de toleranță din 13 iulie 1759 ca și numirea episcopului Dionisie Novacovici s-ar fi datorat nu numai luptei românilor ortodocși dar și intervențiilor diplomației rusești.

Silviu Dragomir a fost preocupat în mod deosebit de lupta românilor transilvăneni împotriva unirii cu Roma, domeniu în care a adus contribuții esențiale. Pe primul loc se află marea sa operă *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, două volume însumînd aproape 1000 de pagini; apărută la Sibiu în 1920 — 1930,

lucrarea este considerată „fundamentală” pentru istoria vieții naționale a românilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea.

În primul volum sînt prezentate pe larg : împrejurările în care s-a făcut unirea, legăturile românilor transilvăneni cu Țara Românească și sprîjinul acordat de Constantin Brîncoveanu, acțiunea lui Inochentie Micu pentru obținerea drepturilor promise de Curtea din Viena, lupta condusă de călugărul Sofronie etc., iar în anexă se publică 150 de documente din perioada 1701 — 1761 culese din arhivele din Viena, Moscova și Karlovitz. Volumul al doilea se referă la luptele împotriva unirii cu biserica de la Roma din perioada 1751 — 1761, cînd s-a obținut dreptul de a avea episcop ortodox, ca și la relațiile cu Țara Românească și Rusia ale luptătorilor împotriva unirii; anexa cuprinde alte 75 documente din perioada 1756 — 1761.

„Bazăta pe o excepțională informație documentară, în mare parte inedită, selectată din arhive interne sau străine, scrierea pune în valoare motivațiile social-politice ale unui act caracterizat mult timp drept o « criză de conștiință », descriindu-i temeiurile în politica Curții vieneze de subordonare a noilor teritorii dobîndite la sfîrșitul secolului XVII”¹¹.

Lupta împotriva unirii cu biserica de la Roma a românilor transilvăneni va constitui și mai tîrziu una din preocupările principale ale istoricului clujean, care — pe baza unor materiale nou descoperite — i-a dedicat și alte studii interesante, în care a pus în lumină modul necinstit în care a avut loc așa zisa „unire”, presiunile de tot felul exercitate asupra românilor, falsitatea unor documente care „confînțeau”, chipurile, unirea, ca și promisiunile mincinoase făcute de Curtea din Viena celor tentați să recunoască unirea¹².

În ultimele studii, Silviu Dragomir a pus în valoare numeroasele documente nou descoperite în Arhiva Cancelariei aulice a Transilvaniei, arhiva arhiepiscopului primat de Strigoniu, colecțiile iezuiților Hevenessi și Kaprinay etc.

„În lumina unei atît de imense bogății de informație nouă, se conturează în linii hotărîte adevărul istoric : că unirea cu biserica Romei s-a încheiat prin forță și teroare, prin înșelăciuni și minciuni ; că ea nu a prins rădăcini în sînul poporului și că de aceea a fost înlăturată prin acțiunea violentă a maselor populare, ca un element străin, strîns unit cu interesele contropitorilor”, aceasta este concluzia autorului, care constată în plus că „nu s-a trimis autorităților competente nici un act care să cuprindă declarația solemnă de unire a bisericii românești din Transilvania cu biserica Romei”, actul păstrat în colecția Hevenessi fiind „un fals săvîrșit cu intenția de a ne face să credem că avem în față o declarație autentică a reprezentanților bisericii românești”.

O altă preocupare a lui Silviu Dragomir — legată de precedentă — a constituit-o începuturile mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania, domeniu în care a alcătuit mai multe lucrări importante în care a adus contribuții documentare noi la mișcarea *Supplex*-ului din 1791, moment culminant al mișcării naționale din secolul al XVIII-lea, pe care l-a pus în conexiune și cu mișcările de aceeași natură ale sîrbilor, a căror istorie o cunoștea temeinic¹³.

Continuînd investigația în acest domeniu, istoricul a studiat în mod firesc evenimentele ce au precedat revoluția din 1848, făcînd astfel

legătura cauzală între mișcarea de emancipare națională din secolul al XVIII-lea și revoluția pașoptistă¹⁴ care avea să constituie vreme de câțiva ani principala sa preocupare.

După cum arăta de curînd Ladislau Gyémánt, Silviu Dragomir „propune schema de tratare a problematicii esențiale privind perioada premergătoare Revoluției de la 1848 în Transilvania, atît sub aspectul manifestărilor politice principale ale mișcării românești de emancipare, cît și în ceea ce privește situația și năzuințele diferitelor pături și categorii ale societății românești ardeleni”, probleme ce vor fi dezvoltate apoi în vol. V al monumentalei sale colecții de documente privind revoluția din 1848 — 1849 a românilor din Transilvania¹⁵.

Silviu Dragomir este primul nostru istoric care a acordat o mare atenție revoluției din 1848 în Transilvania, căreia i-a dedicat numeroase studii și monografii închinat mai întii unora dintre conducătorii ei : prefectul martir Ioan Buteanu¹⁶, C. Roman Vivu¹⁷ — despre care am vorbit mai sus — , Andrei Șaguna¹⁸ și îndeosebi lui Avram Iancu, a cărui activitate, pusă în slujba năzuințelor naționale ale românilor din Transilvania, a devenit una din principalele sale preocupări pînă către sfîrșitul vieții¹⁹.

Lucrările amintite au precedat și pregătît marea sa operă *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848 — 1849*, apărută în 4 volume la Sibiu și Cluj în anii 1944 — 1946, rămasă din nefericire neterminată. Primele două volume au apărut la Sibiu în 1944, cuprinzînd documente din arhivele Vienei și românești ; al treilea, tipărit la Cluj în 1946, conține documente aflate în arhivele din Budapesta. Sărînd peste vol. IV, autorul a mai publicat doar prima parte din vol. V care cuprinde o istorie (neterminată) a revoluției de la 1848 — 1849 în Transilvania. După informațiile obținute de la colegul Pompiliu Teodor — unul din exegeții operei lui Silviu Dragomir — partea a doua a studiului (însușind circa 800 de pag. dactilografiate) va apăre în cursul acestui an la Cluj-Napoca, unde se pregătește — de asemenea — și un volum de studii ale lui S. Dragomir.

„El a evidențiat însemnătatea revoluției pentru desăvîrșirea unității naționale, stăruind asupra rolului deținut de Bărnuțiu și Iancu în formularea și afirmarea independenței națiunii”. Silviu Dragomir a impus definitiv în istoriografie „ideea revoluției românești unitare, a valorii ei europene” (Pompiliu Teodor).

Cît despre monografiile dedicate lui Avram Iancu — cel care spusese la Blaj : „pretențiunile noastre sînt sfînte precum e sfînta dreptate și noi, românii, vom fi gata a le apăra cu orice preț” — , ele rămîn în istoriografie ca o contribuție fundamentală la cunoașterea rolului acestui mare român și martir al neamului nostru care dorea libertatea și unitatea națională în spiritul ideilor democratice ale vremii.

Silviu Dragomir a dedicat, de asemenea, un studiu special misiunii lui Nicolae Bălcescu în Transilvania, unde acesta a încercat să împace pe revoluționarii români cu cei maghiari²⁰, precum și un altul despre *Tratativerle româno-maghiare din vara anului 1849* (Cluj, 1949), tratative eșuate, precum se știe, nu din vina românilor.

Să mai amintim apoi și faptul că Silviu Dragomir a fost preocupat și de istoria românilor din Transilvania în timpul dominării imperiului dualist austro-ungar, care i-a privat pe români de drepturi politice și a încercat să le impună limba maghiară și să le maghiarizeze numele pentru a-i deznaționaliza²¹.

Cunoscînd în profunzime procesul istoric care a pregătit Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 Silviu Dragomir a evocat cu multă căldură acest important eveniment din istoria României, prezentînd cu claritate succesiunea evenimentelor, discuțiile purtate și rolul diverselor personalități sau grupări politice în realizarea Marelui Uniri²².

Ca istoric angajat total pentru apărarea drepturilor istorice ale poporului român, Silviu Dragomir a adus o contribuție bogată în acest important domeniu, combătînd propaganda zgomotoasă a revizioniștilor unguri²³, precum și „teoriile” absolute ale adversarilor continuității poporului român pe pămîntul străbun sau protestînd cu energie împotriva nedreptății săvîrșite prin odiosul dictat de la Viena²⁴.

Printre argumentele aduse de Silviu Dragomir în sprijinul continuității românilor menționăm : dacă românii ar fi venit din sudul Dunării — cum susțin röslerienii — ar fi trebuit ca această mare mișcare demografică să fie înregistrată de izvoare, ceea ce nu se întîmplă. În plus, dacă românii ar fi venit din Peninsula Balcanică, ar fi trebuit să aducă de acolo forme de organizare socială care nu se întîlnesc în Transilvania (fraternități, celnici, primichiuri etc.), argument hotărîtor în sprijinul continuității. În sfîrșit, este greu de crezut că țărani liberi din sudul Dunării ar fi acceptat de bună voie să devină iobagi ai nobilimii maghiare.

În concluzie : „L'hypothèse d'une immigration roumaine partie de la Péninsule Balkanique au XIIe, XIIIe au XIVe siècles équivaldrait à jeter un défi à la vérité historique la plus élémentaire. Il n'y a ni de régions géographiques ni un moment dans le temps qui nous autoriseraient à localiser un événement de ce genre”²⁵.

Mai trebuie să menționăm și faptul că Silviu Dragomir a studiat cu pasiune monumentele românești din sudul Transilvaniei, în calitatea sa de membru al Comisiei monumentelor istorice²⁶.

Punînd în valoare planul lui Visconti din 1711, ca și unele știri pe care le dă cronicarul Gheorghe Brancovici — a cărui operă a studiat-o²⁷ — reputatul istoric transilvănean a adus lămuriri esențiale la cunoașterea vechiului lăcaș mitropolitan din Alba Iulia, rectoriit de Mihai Viteazul²⁸.

Putem spune în încheiere că Silviu Dragomir poate fi considerat „istoricul avizat al problemelor disciplinei pe care o cultivă, stăpîn pe instrumentarul de investigare, cunoscător al limbilor de cultură, precum și al celor moderne, un spirit inteligent și penetrant, capabil să înțeleagă subtilitățile documentelor. Dar, în același timp, un istoric angajat idealului național, pentru care emanciparea națională a românilor din Transilvania urma să fie o parte a procesului desăvîșirii unității naționale”²⁹. *Ca istoric angajat, Silviu Dragomir a dovedit ce armă puternică este adevărul istoric cînd servește scopuri politice nobile.*

NOTE

* Comunicare ținută în ședința secției de istorie medie a Institutului de istorie „N. Iorga” în ziua de 22 februarie 1988.

¹ Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, București, 1976, p. 317—318; Pompiliu Teodor, *Silviu Dragomir* („Tribuna”, 1977, nr. 46, p. 8); N. Bocșan, *Silviu Dragomir* („Transilvania”, 1980, nr. 8, p. 37—39); Pompiliu Teodor, *Silviu Dragomir istoric al unității naționale* („Tribuna”, 1983, nr. 47, p. 6). Vezi și datele din *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 129—130, strinse de același Pompiliu Teodor.

Ținând seama de preocupările acestui specialist de seamă în istoria istoriografiei românești, ni se pare greu de înțeles omiterea lui Silviu Dragomir dintre istoricii prezentați în lucrarea sa *Evoluția gândirii istorice românești*, Cluj, 1970.

² „Analele Academiei Române. Partea administrativă și dezbaterile”, seria II, t. XXXVIII, 1915—1916, p. 197. În răspunsul său, Silviu Dragomir considera că Academia Română „a apreciat atît de binevoitor activitatea mea pe terenul istoric mai mult spre a mă încuraja în stăruințele mele de a cerceta trecutul poporului român din părțile acestea”, promițînd că va continua să-și facă datoria față de neamul său (*ibidem*, t. XXXIX, 1916—1919, p. 8—9).

³ Lucian Boia, *Contribuții privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în anii 1910—1914* („Studii”, 1972, nr. 4, p. 794).

⁴ „Analele Acad. Rom. Partea administrativă și dezbaterile”, 1927—1928, p. 139—140.

⁵ Silviu Dragomir, *Un precursor al unității naționale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu. Discurs rostit la 29 mai 1929 în ședința solemnă, cu răspunsul d-lui dr. I. Lupaș*, București, 1929 (Discursuri de recepție, LXII).

⁶ Vezi „Revue de Transylvanie”, 1939, nr. 4, p. 488—489.

⁷ *Vlahii din Serbia în sec. XII—XV* („Anuarul Inst. de istorie națională”, Cluj, 1921—1922, p. 279—299); *Vlahii și morlacii. Studii din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924, 135 p. + 1 h.; *Originea coloniilor române din Istria*, București, 1924, 20 p. (extras din „Analele Acad. Române. Memoriile secției istorice”, s. III, t. II, 1924) și *Indosebi Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959, 227 p.

⁸ *Cîteva urme ale organizației de stat slavo-române* („Dacoromania”, 1920—1921, p. 147—161).

Tot în calitate de slavist, a publicat *Documente noi privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiu în sec. XV—XVI* („Anuarul Inst. de istorie națională”, Cluj, 1926—1927, p. 3—79 + 8 fotocopii) și extras, București, 1927. Este vorba de 70 de documente descoperite în arhiva baronului Bruckenthal din Sibiu, deosebit de importante pentru istoria relațiilor dintre Țara Românească și Transilvania.

⁹ Amintim în acest domeniu introducerea făcută la volumul colectiv *Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pămîntul cșăesc*, Sibiu, 1913, ca și studiul *Voievozi, cnezi și crainici la românii din Munții Apuseni și din regiunea Bihorului în evul mediu* („Acta Musei Napocensis”, 1966, p. 173—181) (în colaborare), precum și studiile citate mai jos la nota 26.

¹⁰ *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, București, 1912, 183 p. (extras din „Analele Acad. Române. Memoriile secției istorice”, s. II, t. XXXIV, p. 1065—1248) și *Relațiile bisericești ale românilor din Ardeal cu Rusia în veacul XVIII*, Sibiu, 1914, 56 p.

Vezi prezentarea elogioasă a celor două lucrări făcute de I. Bogdan în „Analele Acad. Române. Partea administrativă și dezbaterile”, 1911—1912, p. 232—233 și 1915—1916, p. 196—197.

Problema a fost reluată mai tirziu în studiul *La politique religieuse des Habsburgs et les interventions russes au XVIIIe siècle* („Balcania”, 1944, partea I-a, p. 152—172), în care se prezintă intervențiile diplomației rusești la Viena în favoarea sîrbilor din Croația la 1758 și a românilor ortodocși din Transilvania în 1760—1761.

¹¹ N. Bocșan, *op. cit.*, p. 38. Lucrarea a fost încununată cu premiul Adamachi al Academiei Române (1922).

Ambele volume s-au bucurat de largi recenzii semnate de N. Iorga, în „Rev. istorică”, 1921, p. 189—197 și 1931, p. 225—228 sau I. Lupaș, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, 1921—1922, p. 343—363 și 1928—1930, p. 604—626.

Deși semnală poziția influențată într-o oarecare măsură de confesionalism ortodox a autorului, N. Iorga sublinia faptul că lucrarea are „o sumă de lucruri nouă”, fiind scrisă într-o „mare distincție de formă”. La rîndul său, I. Lupaș considera că este vorba de „una din cele mai interesante și mai izbutite monografii istorice” de pînă atunci.

Merită să amintim aci faptul că, în scrisoarea adresată lui Ioan Bianu la 30 aug. 1920, când îi trimitea vol. I al operei sale, S. Dragomir mărturisea el însuși poziția sa astfel: „Sint sigur că veți ceti cu bunăvoință paginile scrise din istoria înverșunatelor frământări și nu mă veți judeca pentru cele câteva observări mai puțin calm care mi-au alunecat pe ici-colea. Tocmai istoria acestei epoci s-a discutat cu atita pasiune, încit câteodată m-am lăsat răpit și eu de sentiment. Dar străduința mea de căpetenie pe care am avut-o a fost de a discuta obiectiv, cit se poate, și mai ales cuvințios problemele interesante din această lucrare” (Acad. R. S. România, Fond I. Bianu; semnalată de colegul Mircea Suciu, căruia îi mulțumesc și pe această cale).

¹² *Românii din Transilvania și unirea cu biserica Romei* („Studii și materiale de istorie medie”, III, 1959, p. 323—339); *Românii din Transilvania și unirea cu biserica Romei* („Biserica ortodoxă română”, 1962, nr. 9—10, p. 863—937); *Românii din Transilvania și unirea cu biserica Romei. Documente apocrife privilegiate la începuturile unirii cu catolicismul roman (1697—1701)*, București, 1963, 100 p. + facsimile.

¹³ *Correspondența episcopului Gherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791*, Sibiu, 1911, 26 p. (extras din „Revista teologică”); *Acte și documente*, Sibiu, 1914 (în colaborare).

¹⁴ *Les Roumains de Transylvanie à la vieille du mouvement de résurrection nationale*, în vol. *La Transylvanie*, București, 1938, p. 337—378; și extras; *La couche dirigente des Roumains transylvains avant 1848* („Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine”, 1943).

¹⁵ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania, 1790—1848*, București, 1986, p. 36.

¹⁶ *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului în anii 1848—1849*, București, 1928, 158 p. + 1 h.

¹⁷ *Un precursor al unității naționale: profesorul ardelean C. Romanul Vivu*, București, 1929, 110 p.

¹⁸ *André Șaguna et Joseph Rajacic* („Balcania”, 6, 1943, p. 242—282).

¹⁹ *Avram Iancu*, București, 1924, 135 p.; *Avram Iancu*, București, 1965, 303 p. + 10 pl.; ed. II-a, 1968.

În prefața la ed. din 1965, p. 10, Vasile Maciu considera că lucrarea lui S. Dragomir este „cea mai valoroasă operă” a acestuia, precum și „o creație valoroasă a istoriografiei românești, menită să stabilească adevărul istoric într-una din problemele cele mai zguduitoare din trecutul patriei noastre”.

²⁰ *Nicolae Bălcescu în Ardeal* („Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, 1928—1930, p. 1—34).

²¹ *Le compte Etienne Tisza et les Roumains de Transylvanie. Les pourparlers de 1910* („Revue de Transylvanie”, II, 1935—1936, p. 349—374).

²² *Un sfert de veac de la Unirea Transilvaniei*, Sibiu, 1943; apărută și în limba franceză în „Revue de Transylvanie”, 1941—1943, p. 5—36.

Silviu Dragomir a editat și amintirile lui I. Mișu—unul din participanții la Marea Unire din 1918—sub titlul: *Spicuri din gândurile mele, politice, cultural-economice. Publicat cu un studiu biografic*, Sibiu, 1938, XLVII + 497 p. + 9 f. pl.

²³ *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, București, 1934, 281 p.; *The ethnical minorities in Transylvania*, Geneve, 1927, 129 p.

Vezi și *Les deux attitudes du Comte Bethlen. L'imperialisme hongrois. La Transylvanie état-tampon* („Revue de Transylvanie”, 1934, nr. 1, p. 5—31); *La Hongrie et le problème de la Transylvanie* (*ibidem*, 1934, nr. 3, p. 334—354) etc.

²⁴ *La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943, 51 p. + h.

²⁵ *La patrie primitive des Roumains et les frontières historiques* („Balcania”, VII, 1944, partea I, p. 63—101). Studiul era menit să răspundă absurdelor „teorii” puse în circulație de Herbert von Leisen, *Das siebenbürgische Problem*, Genève, 1943.

Silviu Dragomir a reluat pe larg problema continuității în lucrarea sa *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, apărută în 1959 sub auspiciile Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român.

²⁶ *Vechile biserici din Zarand și ctitorii lor în secolele XIV și XV* („Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice”. Secțiunea pentru Transilvania, 1929, p. 223—264); *Ctitorii bisericii din Birsău* (*ibidem*, 1930—1931, p. 139—148).

²⁷ *Fragmente din cronică sârbească a lui George Brancovici*, extrase de ..., București, 1924, 70 p.

²⁸ *Mormântul lui Mihai Viteazul și vechea catedrală de la Alba Iulia* („Analele Acad. Române. Memoriile Secției istorice”, s. III, t. XXI, 1939, p. 483—498); și extras, București, 1939, 16 p. + 1 h.

²⁹ „Tribuna”, 1977, nr. 46, p. 8.

LE CENTENAIRE DE L'HISTORIEN SILVIU DRAGOMIR
(1888—1962)

Résumé

L'article est consacré à la vie et à l'œuvre de l'historien Silviu Dragomir (1888—1962) lors de la célébration de son centenaire. Après avoir achevé ses études, il fut nommé professeur au Séminaire créé par Andrei Şaguna à Sibiu (1911—1919) et puis professeur d'histoire des peuples sud-est européens à l'Université de Cluj (1919—1947). Membre correspondant (à partir de 1916) et puis membre (à partir de 1928) de l'Académie Romaine, il nous a légué un œuvre impressionnant qui embrasse tout l'intervalle compris entre la formation du peuple roumain et la continuité daco-romaine jusqu'au diktat de Vienne (1940). Ses principales contributions portent sur l'histoire de la romanité sud-danubienne, la lutte d'émancipation nationale des Roumains de Transylvanie et surtout la révolution de 1848—1849 de la même province. En tant qu'historien engagé, il a combattu la propagande bruyante des révisionnistes hongrois ainsi que certaines théories absurdes des adversaires de la continuité des Daco-Romains.

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

ACTIVITATEA INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA” ÎN ANUL 1987

În anul 1987, colectivul Institutului, s-a aflat puternic angajat în realizarea obiectivelor de cercetare și valorificare a producției științifice, în lumina sarcinilor trasate de forurile superioare de partid și de stat. Conferința națională a Partidului, Congresul educației politice și culturii socialiste, Plenara Consiliului național al științei și învățămîntului au subliniat importanța deosebită a științelor sociale, a istoriei în special, în formarea generațiilor României socialiste în spiritul celor mai bune tradiții, a cultivării patriotismului socialist, a mîndrici naționale pentru tot ceea ce locuitorii țării noastre au adus la patrimoniul, cultura și civilizația omenirii din cele mai vechi timpuri și pînă azi.

„În noua etapă a dezvoltării societății românești — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu a Conferința națională a Partidului — nu numai că nu se diminuează importanța activității deologică, ci, dimpotrivă, ea se accentuează și devine tot mai importantă”.

Și, referindu-se la însemnătatea cultivării patriotismului socialist, acțiune în care sînt direct implicate cercetarea și propaganda istorică, tovarășul Nicolae Ceaușescu a precizat : „În general, trebuie ca în întrecerea activitatei politico-educative, să dezvoltăm puternic sentimentul de dragoste față de socialism, față de partidul nostru comunist, față de popor, față de patrie”.

Pătrunși de importanța creșterii și propagandei istorice în educația politică, în prezentarea corectă a istoriei poporului nostru și în combaterea denigratorilor de orice fel a istoriei și cuceririlor noastre în construcția socialistă a țării, colectivul Institutului a vădit o preocupare crescîndă pentru abordarea și realizarea unor teme de cercetare, care să răspundă exigențelor sporite, reclamate de mersul înainte al țării noastre.

Cei 46 cercetători ai Institutului au lucrat în 1987 la un număr de 62 teme din care 16 au fost încheiate în acest an, iar alte 46 se găsesc în diferite stadii de documentare sau elaborare.

Statistic, în anul 1987, 15 norme de cercetare au revenit studiilor de istoric universală și a relațiilor internaționale ale României (ceea ce constituie un progres marcant față de perioada anilor trecuți), 19 norme studierii istoriei României, iar 12 norme sectorului de documente, instrumente de lucru, metodologie.

Pe epoci cercetate, 20 de cercetători au lucrat la istoria medic a României și universale, 18 la epoca modernă, și 16 la istoria contemporană, iar doi la teme speciale (heraldică, metode matematice aplicate în cercetarea istoriei).

În 1987 au ieșit la pensie Coralia Fotino și Olimpia Diaconescu, care vreme îndelungată au asigurat pregătirea pentru tipar în excelente condiții a unor volume din colecția D.R.H., seria nouă. Pe posturile vacante au fost promovați Eugen Denise și Andrei Busuioceanu, iar la sfîrșitul anului, prin concurs, au fost încadrați doi tineri istorici Catalan Sever Mircea și Lukács Antal. Datorită înțelegerii pe care a găsit-o la conducerea Universității și a M.E.I., Institutul are o bună structură de cadre; în ultimii 2 ani nu am pierdut nici unul din posturile devenite vacante; ele au fost ocupate prin concurs, de valoroase cadre tinere.

Cu regret anunțăm decesul în 1987 al unor foști membrii de mare valoare ai institutului nostru : Sașa Caracaș, Ovid Sachelarie și Emil Lăzărescu.

În ceea ce privește preocupările tematice, remarcăm eforturile depuse pentru o lărgire a orizontului tematic și modernizare a tratării.

Observăm, astfel, prezența în plan a unor teme de istorie universală de mare importanță : *revoluția franceză, momentul de răscruce în istoria umanității* (titular Nicolae Liu) ; *Premiile politico-diplomatice ale primului război mondial* (Paul Oprescu) ; *Franța și mișcările de eliberare națională din Europa centrală și de răsărit în timpul lui Napoleon al III-lea* (Lucia Taftă) ; *Pondere și dinamica relațiilor comerciale dintre marile puteri și statele din centrul și din sud-estul Europei în perioada interbelică* (Ion Stanciu) ; *România și problemele dezarmării după cel de al doilea război mondial* (Tatiana Dușu) ; *Ion Oprea a încheiat lucrarea* *Statele neutre și rolul*

lor în diplomația europeană, 1900—1947, în care subliniază — în afara analizei istorice propriuzise — efectul benefic asupra evoluției și conturării unor personalități distincte a fiecăreia dintre statele și popoarele care s-au bucurat de o neutralitate îndelungată (Elveția, de pildă, o țară mică, dar transformată într-o gazdă permanentă a unor organisme și reuniuni internaționale de prim rang depozitară a unor importante bunuri materiale și culturale, loc de întâlnire și de refugiu a numeroase personalități culturale-științifice, politice etc.).

Începând din trimestrul IV 1987, Ion Oprea a trecut la elaborarea unei noi teme *Acordurile regionale din Europa (1900—1950)*.

Raporturile poporului român și formațiunilor politice românești cu popoarele și statele vecine, lupta permanentă pentru menținerea entității românești împotriva tendințelor de expansiune, cucerire și dominație întreprinse de ultimul val de migratori au constituit o altă direcție de cercetare. Virgil Ciociltan a încheiat lucrarea *Imperiul mongol și lumea europeană cu privire specială asupra spațiului românesc (sec. XIII — mijlocul sec. XIV)*, care aduce noi informații, precizări și interpretări privind impactul populației autohtone cu imperiul mongol, precum și asupra efectelor pe care le-a avut dominația mongolă în epoca cristalizării și constituirii statelor românești medievale. Gemil Tahsin a predat la Editura Academiei monografia *Raporturile țărilor române cu Poarta otomană în sec. XIV — XVI*, care sintetizează condițiile istorico-politice în care s-au stabilit și în care au evoluat relațiile dintre cele trei țări române și Imperiul otoman, înainte și în epoca imediat următoare prăbușirii statului feudal maghiar. Sint aduse în circuitul științific unele elemente noi în privința raporturilor dintre Poarta Otomană și Transilvania comparativ cu Țara Românească și Moldova.

Șerban Papacostea în *Concepții și direcții de politică externă românească de la întemeierea statelor române până la mijlocul sec. XV*, oferă o privire monografică asupra condițiilor istorice, dificultăților, acțiunilor și abilității politice depuse cu scopul menținerii țărilor române împotriva tendințelor de expansiune ungaro-polone, turco-tătare, asupra rolului jucat de țările române în zăgăzuirea expansiunii otomane spre centrul Europei, începând cu sfârșitul secolului XIV.

Lupta pentru neatarnare social-economică și politică a românilor a fost în centrul și a altor teme de plan încheiate. C. Rezaheoici a tratat, după cum reiese și din titlu, *Însemnătatea luptei românilor în apărarea civilizației europene contra expansiunii otomane în sec. XIV — XVII*; Eugen Denize a încheiat lucrarea *Lumea mediterană și spațiul românesc în sec. al XV-lea și începutul sec. al XVI-lea*, care aduce date noi și precizări în politica și preocupările lumii mediteraneene în perioada extinderii maxime a dominației otomane în întreg spațiul balcanic, nord pontic și la Dunărea de mijloc.

Virgil Ciociltan a început documentarea la tema *Lupta pentru independență a statelor române împotriva Hoardei de Aur în context internațional (mijlocul sec. XIV — sfârșitul secolului XV)*; iar Emil Lazea tratează tema *Relațiile româno-ungare până la 1526*.

Efortul de salvagardare a statutului autonom al țărilor române, de detașare treptată a lor, de Poarta Otomană, folosindu-se cu abilitate de rivalitățile marilor puteri din zonă se găsește oglindind într-o serie de lucrări încheiate sau în curs de elaborare.

Florin Constantiniu a predat lucrarea *Diplomația românească în epoca fanariotă*, demonstrând că, în ciuda aparențelor create de prezența pe tronul țărilor române a unor domnitori aduși din afară, aceste țări au continuat să desfășoare o politică externă destul de activă, luind poziție împotriva rășluirilor teritoriale petrecute în acea epocă pe seama lor. Sub manta fanariotă, conștiința națională, trăsăturile națiunii române în formare se afirmă tot mai puternic, culminând într-o primă etapă cu revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, Marian Stroia în lucrarea *Locul țărilor române în relațiile internaționale în perioada intensificării mișcărilor europene de emancipare națională din a doua jumătate a sec. XVIII și până la revoluția din 1848* aduce elemente noi privind importanța țării noastre ca loc de refugiu și vatră de afirmare a renașterii naționale a unor popoare balcanice aflate încă sub dominația otomană. Apostol Stan care a tratat de asemenea problematica de emancipare națională, dar sub unghi economic, a încheiat monografia *Independența economică a României. Detașarea de piața otomană, 1774—1875*, monografie care permite să înțelegem mai bine rolul nefast, de frână a dezvoltării social-economice și politice a României jucat de îndelungata dominație otomană asupra țărilor române.

În cursul anului trecut Beatrice Marinescu a încheiat monografia *Relații româno-engleze între anii 1900—1914*, care aduce date și precizări noi privind sporirea legăturilor româno-britanice sub raport economic, politic, cultural-artistic etc., fapt ce a jucat un rol încă insuficient relevant până acum în orientarea tot mai accentuată a României spre Antanta în ajunul izbucnirii primului război mondial.

Imaginea și locul țărilor române în lumea anglo-saxonă a stat la baza temelor *Imaginea României în S.U.A. în perioada interbelică*, autor N. Dascălu și *Imaginea României în istoriografia anglo-americană*, autor Andrei Busuiocanu, care pe baza unei documentații bogate, rod

al unor călătorii de studii întreprinse în S.U.A. și Marca Britanie de cei doi autori oferă o serie de date și puncte de vedere ce explică poziția celor două state față de realitățile românești interbelice.

Ținem să precizăm că cercetările în domeniul istoriei universale, a relațiilor internaționale, a locului românilor în istoria universală, în ciuda competenței dovedite și a strădaniilor celor implicați în acest domeniu de cercetare istorică, se desfășoară încă anevoios datorită posibilităților reduse de documentare existente, folosirii uneori doar indirect (prin facsimile, microfilme, selecționate și achiziționate de alte echipe) a unor surse îndoșobi de arhivă din țările străine. Denaturările și prezentările denigratoare privind istoria României ce își găsesc loc în lucrările unor istorici străini, din păcate chiar din unele țări vecine și prietene, ar putea mult mai eficient și temeinic combătute sau corectate dacă li s-ar opune studii și monografii în limbi de circulație internațională, bazate pe o informație cit mai bogată, referitoare la principalele momente ale istoriei țării noastre și ale istoriei universale.

Elaborarea unei *Istории universale* la care și-au adus contribuția o scrie de cercetători din Institutul nostru, înscrierea în planul prioritare al Institutului, începând cu anul 1987 ai unei *Istории a diplomației românești* pot fi considerate ca un bun început care trebuie mult extins și aprofundat în anii următori, prin lucrări reprezentative de istorie universală, privind locul românilor în istoria universală.

O direcție de cercetare ce dă autoritate Institutului și științei istorice românești a constituit-o și în anul 1987 continuarea pregătirii pentru tipar a unor volume de documente din Colecțiile naționale de izvoare și a unor instrumente de lucru.

A apărut volumul al VII-lea serie nouă 1571—1575 din D.R.H. Țara Românească (Ștefan Ștefănescu și Olimpia Diaconescu), care a beneficiat de acribia atât de necesară în cercetarea științifică și în publicațiile de izvoare. Maria Bălan și Mircea Suciu au continuat munca de transcriere, colaționare, regestare, indexare la volumul de documente Țara Românească, 1643—1644.

Coralia Fotino și Mircea Iosa au fost reprezentanții noștri de marcă la editura unui nou volum (— realizat în colaborarea cu Institutul de studii istorice și social-politice —) din scria de documente referitor la marea răscoală țărănească din 1907.

Elisabeta Oprescu a continuat munca de excerptare și transcriere de documente privind *Preludiile și cauzele abdicării domnitorului A. I. Cuza*.

Paul Cernovodeanu, Georgeta Penelea și Marian Stroia au extras și colaționat un însemnat număr de texte pentru continuarea cu noi volume a atât de valoroasei Colecții de izvoare inițiată de Institutul nostru *Călători străini*, din care au apărut până acum 8 volume.

Constantin Bălan a continuat cu bune rezultate pregătirea pentru tipar (descifrare și transcriere de texte epigrafice, bibliografice etc.) a volumului *Inscripții medievale din județul Argeș, secolul XIV—1848*.

L. Demeș și Kinga Tüdös au lucrat la volumul IV din colecția *Diplomatarium secuiesc*.

Volumele de documente, de călători străini angajează an de an efortul unora dintre cei mai competenți și asidui de cercetători ai Institutului. Din păcate, producția lor se valorifică cu dificultate și uneori cu mari întâzieri la diverse edituri pe motiv de nerentabilitate imediată a volumelor de izvoare. În ciuda acestor impedimente apreciem că munca în acest important domeniu nu trebuie nici un moment abandonată, ci dimpotrivă trebuie și mai mult sprijinită, ținând seama de importanța hotărâtoare pe care o are baza documentară primară în elaborarea unor lucrări științifice temeinice care să dureze în timp.

Continuând cercetarea într-un domeniu nou, anume aplicarea matematicii în științele istorice, *Irina Gavrilă* a încheiat în cursul anului trecut lucrarea *Metode statistice neparametrice în cercetarea istoriei* și a început din trimestrul IV documentarea la noua temă *Pachet de programe pentru prelucrarea automată a datelor istorice*.

Ileana Căzan-Neagu lucrează la tema *Heraldica — izvor istoric* din care a predat un prim capitol. *Marieta Chiper* are în studiu tema *Cronistica românească din secolul XVIII ca izvor istoric* din care a predat în acest an două capitole.

Au continuat și în 1987 elaborarea unor teme privind evoluția unor instituții, a unor categorii și structuri sociale. În acest sens sînt de consemnat temele: *Domnia în țările române instituție centrală*, de care se ocupă unul din cercetătorii cu cea mai bogată experiență științifică (*Nicolae Stoicescu*); *Boierimea din Țara Românească în secolele XV — XVII — Iolanda Țighilui*; *Organizarea juridico-militară la secui în evul mediu (Carol Vekov)*; la epoca modernă *Societatea din Principate la 1859 (Grigore Chiriță)*; *Civilizația română modernă (Damian Horezeanu)* și *Societatea din România între 1866—1871 (Dan Berindei)*.

Au continuat cercetările asupra unor teme privind evoluția unor partide și grupări politice. *Anastase Iordache* a elaborat lucrarea *Viața politică din România, 1871—1878*, care ana-

lizează pe larg modul în care grupările politice și opinia publică din țara noastră au pregătit și participat la războiul pentru cucerirea independenței de stat a României. Din trimestrul IV, *Anastasiu Iordache* a început documentarea la tema *Procesul de modernizare a Principatelor române, 1821—1831*. *Alexandru Porșeanu* a încheiat tema *Partidul național român din Transilvania, 1869—1918*, care reprezintă o contribuție meritorie la buna cunoaștere a luptei românilor transilvăneni împotriva dominației austro-ungare pînă la evenimentele din decembrie 1918.

Confruntările social-politice între clase și categorii sociale antagonice au format obiectul monografiei lui *Nichita Adăniloae* despre *Războaiele țărănești din 1888*, elaborată pentru a marca împlinirea a 100 de ani de la acest eveniment. *Traian Udrea* continuă elaborarea monografiei *Transformări revoluționare-democratice în România, 23 August 1944—11 iunie 1948*, din care a predat în acest an 9 coli editoriale. *Alexandru Porșeanu* a început documentarea la tema *Procesele crimelor de război comise în 1940—1944 în nord-vestul României* (culegere de documente).

Relațiile economice, confruntările de idei și politice generate de dezvoltarea economică a țării au fost abordate într-o serie de teme. *Mircea Iosa* a încheiat lucrarea *Evoluția comerțului exterior al României 1878—1914*, în care sînt relevate urmările benefice ale cuceririi Independenței pentru dezvoltarea accelerată a economiei naționale și a comerțului exterior al României pînă în ajunul izbucnirii primului război mondial. *Daniela Busă* lucrează la tema *Relațiile comerciale ale României cu țările din sud-estul Europei, 1878—1900*, iar Radu Dan-Vlad la tema *Gîndirea economică românească cu privire la industrializarea țării, 1859—1900*.

Apreciem că aceste lucrări de istorie a României vor întregi și vor aduce noi precizări și informații la cunoașterea mai aprofundată și mai completă a proceselor social-economice și politice, a curentelor și confruntărilor ideologice și politice, a evoluției generale a societății românești de-a lungul secolelor.

Considerăm că extinderea studiilor de istorie universală, a celor privind relațiile economice, politice și diplomatice ale românilor cu alte state și popoare, accentul pus pe analiza evoluției societății românești în diferite epoci, abordarea unor lucrări de mare anvergură ca : *Istoria diplomației românești* și *Istoria agriculturii românești* permit pregătirea în bune condiții a relucrării muncii la *Tratatul de istorie a României*.

VALORIFICAREA PRODUCȚIEI ȘTIINȚIFICE

Și în 1987, cercetătorii Institutului au fost prezenți în cîmpul istoriografiei cu participări importante și diverse prin lucrări de sine stătătoare, studii, articole, comunicări, expuneri, participări la manifestări științifice în țară și străinătate. Au apărut, ca lucrări realizate în plan, *Apărarea autonomiei Principatelor române, 1821—1859* (autori *Anastasiu Iordache* și *Apostol Stan*) lucrare de referință în domeniu; *Cronica românească a lui Gheorghe Brancovici* (autori *Damaschin Mioc* și *Marietta Chiper*) tipărită în ediție critică pentru prima dată. Au colaborat la *Războala șaranelor din 1907* (sinteză) *Coralia Fotino*, *Damian Hurezeanu*, *Anastasiu Iordache* și *Mircea Iosa*, iar la volumul de *Documente privind răscoala în Oltenia Mircea Iosa*. Au colaborat la culegerea *România în istoria universală* (vol. II) *Virgil Ciocîrlan*, *Eugen Denize*, *Damian Hurezeanu*, *Nicolae Dascălu* și *Traian Udrea*; *Al. Porșeanu* e coautor, valorificînd o temă de plan anterioară, la *Istoria dreptului românesc*, vol. II, partea I-a. În afara planului, *Stan Apostol* a publicat o frumoasă monografie *Revoluția română de la 1848*; *Ludovic Demeny* a tipărit (în colaborare) lucrarea, rod al unei îndelungate activități, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*. Cunoscute pentru vrednicia lui, *Nicolae Stoicescu* a realizat și anul trecut (în colaborare) două lucrări *Mircea cel Mare* și *Dionisie Eclesiarhul — Hronograf 1764—1815*. Au colaborat la *Istoria militară a poporului român* vol. III și IV, apărute în 1987, *Nicolae Stotcescu*, *Constantin Rezahevici*, *Nichita Adăniloae* și *Alexandru Porșeanu*.

Paul Oprescu, *Anastasiu Iordache* și *Mircea Iosa* sînt coautori la monografia *România în timpul primului război mondial* în două volume. *Emil Lazea* e coautor la lucrarea *Viticul-tuța arădeană*.

Din analiza rapoartelor individuale rezultă că în 1987, cercetătorii Institutului au valorificat teme anterioare de plan (în afara monografiilor și culegerilor tematice susținate) printr-un număr de 33 studii și articole (5 publicate în străinătate) și printr-un număr de 19 comunicări. Temele elaborate în 1987 au fost și ele valorificate parțial într-un număr de 15 studii (două în străinătate) și 37 comunicări (șase în străinătate). Rezultă că, în total, în 1987 s-au valorificat lucrările de plan mai vechi sau în curs de elaborare sub forma a 48 de studii și articole și 56 de comunicări (nu au fost incluse în aceste cifre articolele publicate în sintezele Academiei de Științe Sociale și Politice și articolele apărute în periodice și publicații nespecializate în istorie). Membrii Institutului au mai publicat, în afară temelor de plan, un număr de 21 studii și articole

și au mai prezentat alte 16 comunicări științifice pe teme diverse. Producția totală a cercetărilor, în afara monografiilor și culegerilor tematice, este de 67 studii și articole și 72 de comunicări. S-au publicat fără drepturi de autor în „Revista de istorie”, „Revue Roumaine d'Histoire” și în alte publicații zeci de recenzii, prezentări, note de călătorie, studii documentare, cronici etc.

Un aport însemnat la valorificarea lucrărilor din planul de cercetare este adus de cele două publicații : „*Revista de istorie*” cu 12 numere pe an (redactori *Ion Apostol, Mihai Oprîșescu, Dan Pienaru*) și „*Revue Roumaine d'Histoire*” cu 4 numere pe an (*Ștefan Andreescu și Madeleine Costescu*) reviste ale căror colective redacționale au manifestat o grijă deosebită față de conținutul științific și ideologic al materialelor publicate și s-au străduit să răspundă prin tematica și conținutul studiilor și comunicărilor obiectivelor exigențelor actuale. Într-un an marcat de importante evenimente, cele două reviste au consacrat numere sau rubrici speciale aniversării a 80 de ani de la marea răscoală a țăranilor din 1907, 110 ani de la cucerirea independenței de stat a României, 70 de ani de la huptele de la Mărăști, Mărășești, și Oituz, 40 de ani de la proclamarea Republicii, precum și unele numere tematice referitoare la orașul medieval sau la istoria modernă a Transilvaniei.

Biblioteca Institutului a stat și în 1987 la dispoziția cercetătorilor, colaboratorilor și oaspeților din străinătate cu importantul fond de carte și periodice existent. În total, în 1987, au fost înregistrate 5291 cereri pentru 22.292 cote de cărți, periodice. În 1987, au intrat în fondul Bibliotecii un număr de 537 titluri noi în 583 volume carte precum și 630 fascicule periodice românești și străine.

S-au amenajat în holul sălii de ședințe vitrine cu ultimele noutăți sau expoziții de carte în întâmpinarea unor evenimente sau în cinstea vizitei în institut a unor înalți oaspeți.

Sîntem în tratative cu Institutele științifice din tehnica de vîrf pentru a introduce la Bibliotecă informația cu ajutorul calculatorului.

O dimensiune importantă a personalității Institutului de istorie „N. Iorga” este conferită de realitățile sale externe. Ca rezultat al recunoașterii universale a operei lui Nicolae Iorga, care continuă să-și pună amprenta puternic asupra imaginii institutului în lume și a unei activități științifice de înaltă profesionalitate, desfășurată de-a lungul deceniilor de specialiști membri ai institutului nostru, Institutul de istorie „N. Iorga” se bucură de un binecunoscut prestigiu, nu numai pe plan intern, ci și pe plan extern. În consecință, nu numai istoricii străini consideră că înscrierea unui stadiu de documentare și purtarea unor convorbiri de specialitate face parte din abc-ul unei călătorii de studii în România, dar și tot mai numeroase personalități ale vieții științifice, culturale și politico-diplomatice sau reprezentanți ai mijloacelor mass-media de peste hotare apreciază că o vizită la Institutul nostru este bine venită și utilă pentru a lua contact cu o instituție științifică reprezentativă din domeniul științelor sociale sau pentru a afla răspunsuri din surse dintre cele mai autorizate, cu privire la diferite aspecte ale istoriei românești. În mod concret, în 1987, această latură a activității noastre — care a implicat competență științifică, solicititudine, spirit organizatoric și uncori mare consum de timp pentru mulți dintre colegii noștri — se traduce în următoarele date : prezența a cca. 20 istorici din universități și instituții din 12 țări (Anglia, Bulgaria, Cehoslovacia, Cuba, Franța, R.D.G., R.F.G., Italia, Japonia, S.U.A., Ungaria, U.R.S.S.) care au efectuat stagii de documentare de la câteva zile pînă la trei luni sau, în puține cazuri, au avut doar convorbiri de specialitate.

Institutul a avut plăcerea deosebită de a fi fost gazda distinsului istoric, fost președinte al Confederației Helvetice, G.A. Chevallaz.

Un semn distinct al prestigiului de care se bucură Institutul este interesul, care ne onorează în cel mai înalt grad, manifestat de reprezentanții unor misiuni diplomatice acreditate în România. În acest sens, menționăm vizitele făcute de ambasadorul Regatului Unit al Marii Britanii de reprezentanții diplomației ai Franței, Italiei, Republicii Populare Mongole, Statelor Unite ale Americii.

În sfîrșit, nu este lipsit de semnificație că, în 1987, Institutul a primit vizita unor zia-riști și publiciști din Anglia, Mexic, Suedia și S.U.A., și reprezentanții unor rețele de televiziune din Spania și Turcia.

Vorbind despre relațiile externe este potrivit să amintim realizarea în Institut, în cele mai bune condiții, în colaborare cu Institutul Italian de Cultură din București a unei întâlniri între specialiștii români și italieni prilejuite de împlinirea unei jumătăți de secol de la moartea lui Antonio Gramsci.

Este locul aici, credem, să menționăm și un alt aspect al relațiilor externe ale Institutului, care ține însă, în esența sa, de pregătirea cadrelor și realizarea la parametri mai buni a unor lucrări din planul de cercetare, de afirmare peste hotare a potențialului științific al Institutului de opera atât de importantă, a propagării în mediile științifice și culturale de peste hotare a unor imagini corecte asupra trecutului poporului român. În acest sens, menționăm că în anul 1987 au

efectuat stagii de documentare peste hotare, în baza acordurilor interacademice, 12 cercetători pe o durată totală de 37 săptămâni. Trebuie să subliniem că este numărul cel mai mare de stagii efectuate probabil în ultimul deceniu și procentul cel mai ridicat de realizare față de programul — el însuși foarte ambițios — propus și trebuie să exprimăm în acest sens Academiei de Științe Sociale și Politice grațitudinea Institutului nostru. Este însă necesar ca aceste călătorii de documentare să fie mai bine pregătite în viitor și mai ales ca rezultatele lor să fie integrate mai rapid nu numai în lucrările elaborate de beneficiarii călătoriei, ci să parvină și celorlalți membri ai Institutului prin comunicări prezentate în adunări generale sau ședințe ale colectivelor de cercetare, ceea ce în ultima vreme am și organizat.

Au fost întreprinse, de asemenea, stagii de documentare prin A.S.S.P. sau în baza unei burse în S.U.A. (începută în 1986) și în R.F.G. (toamna 1987), dar în această privință menționăm că nu au fost realizate încă două stagii de documentare (în S.U.A. și în Anglia) prin A.S.S.P. ca și alte burse.

Participarea la manifestări științifice internaționale și conferințe peste hotare (cea mai redusă din ultimii ani ca număr de participanți) a acoperit totuși, prin Dan Berindei mai multe țări: Bulgaria, Franța, Olanda, Polonia, R.F.G.

Nu mai puțin însemnată este participarea cercetătorilor noștri la activitatea ideologică, didactică și la propaganda istorică. Menționăm că 32 dintre cercetători sînt propagandiști la cabinetele de partid municipal și de sectoare. Numărul expunerilor prilejuite de diverse acțiuni sau manifestații cultural-politice în instituții centrale, întreprinderi, facultăți, licee, cercuri metodice ale profesorilor de științe sociale, organizații de cartiere, unități militare etc., depășește simțitor cifra de 100. În această privință, ca de altfel și în multe alte acțiuni Florin Constantiniu a fost cel mai solicitat, prin modul strălucit în care se prezintă și ne reprezintă.

S-au întocmit un număr de 65 referate științifice cerute de diverse foruri tutelare sau de edituri; de asemenea mai multe documentare solicitate de secția de propagandă a C.C. al P.C.R. La acestea, trebuie să adăugăm prezența cercetătorilor noștri în coloanele presei de partid, a revistelor de cultură, la emisiunile de radio-TV, consultații asupra unor opere beletristice, realizarea unor filme documentare sau artistice etc. Pe linia slujirii adevărului istoric, a combaterii tezelor eronate, tendențioase la adresa istoriei poporului și statelor române, cercetătorii din Institutul nostru au luat atitudine, prin scris și oral, împotriva falsurilor și manifestărilor antiromânești existente într-o serie de lucrări apărute în străinătate (între care în *Istoria Transilvaniei* apărută sub egida Academiei de Științe din Ungaria).

Pe linia integrării cercetării cu învățămîntul, și în acest an un număr de 15 cercetători au predat cursuri și condus seminarii, apreciate de auditoriu și conducerile Institutului de învățămînt superior la disciplina *Probleme fundamentale ale istoriei României* la Politehnică, Institutul de Construcții, Institutul de Educație Fizică și Sport (în ordine alfabetică: Daniela Bușă, Andrei Busuioceanu, Florin Constantiniu, Nicolae Dascălu, Tatiana Dușu, Ileana Neagu, Mihai Oprișescu, Dan Pienaru, Constantin Rezachevici, Ion Stanciu, Mircea Suci, Marian Stroia, Lucia Taftă, Iolanda Țighilii și Traian Udrea). Au mai ținut prelegeri la Facultatea de istorie-filozofie: Ștefan Andreescu, Irina Gavrilă, Constantin Rezachevici, iar la cursurile de vară pentru străini au făcut expuneri Florin Constantiniu, Nicolae Liu, Paul Oprescu, Șerban Papacostea și Mihai Oprișescu. Practica de cercetare a grupeii de studenți repartizată Institutului nostru a fost îndrumată cu înaltă competență de Paul Cernovodeanu, ajutat de Tatiana Dușu.

Privite în ansamblu aceste activități multiple dau dimensiunea angajării Institutului la viața științifică, social-obștească, în publicistică, li definesc prezența activă în legarea cercetării cu învățămîntul și cu propaganda. Un adevărat salt față de anii trecuți s-a produs în ceea ce privește valorificarea temelor de plan anterioare și chiar a celor în curs.

Din păcate, cifrele globale date ascund o mare discrepanță între cercetători cu 4,5 și mai multe studii și articole publicate (Dan Berindei, Eugen Denize, Damian Hurezeanu, Nicolae Liu, Paul Oprescu, Șerban Papacostea, Traian Udrea) față de alți cercetători care și-au valorificat insuficient temele de plan. Același lucru și în ceea ce privește comunicările și expunerile, (unde trebuie să evidențiam Nichita Adăniloiaie, Dan Berindei, Florin Constantiniu, Gemil Tahsin, Mircea Iosa, Nicolae Liu, Ileana Neagu, Paul Oprescu, Șerban Papacostea, Marian Stroia și Traian Udrea care au prezentat trei sau mai multe comunicări plus o serie de expuneri în vreme ce alți cercetători au prezentat doar o singură comunicare în secție). O echilibrare a sarcinilor între toți cercetătorii, antrenarea întregului colectiv la valorificarea cât mai amplă a temelor de plan este imperios necesară. Este obligația conducerii Institutului să ia măsuri în această direcție.

Realizările Institutului în anul 1987 se datoresc în primul rînd contribuției personale ale cercetătorilor, dar și climatului propice muncii de cercetare existent, întreținut de buna conlucrare între Biroul organizației de partid, conducerea grupeii sindicale, Consiliul științific

și Direcția Institutului. Practica ținerii săptămânale a unei ședințe a Biroului executiv și lunar a unei ședințe a Consiliului Științific, în afara ședințelor extraordinare în cazul ivirii unor sarcini sau chestiuni care cer o soluționare urgentă, asigură soluționarea problemelor conducerii curente a activității Institutului. Problemele curente sînt rezolvate de Biroul executiv. Consiliul științific își are concentrată activitatea în direcția aprobării și avizării lucrărilor de plan, atît ale cercetătorilor din Institut cît și ale colaboratorilor din afară (cadre didactice de la Facultatea de istorie-filosofie și de la Centrele universitare din Ploiești și Brașov). Consiliul științific are de asemenea în atribuțiile sale avizarea mișcării cadrelor, acordarea građațiilor, avizarea burselor și săptămînilor de studii în străinătate.

În concluzie, în al 51-lea an de activitate neîntreruptă a Institutului, s-au realizat o serie de importante teme, au apărut noi lucrări, culegeri tematice și volume de documente; s-au publicat un număr record de studii, articole, recenzii și ceea ce este imbucurător, majoritatea acestora constituie valorificarea lucrărilor de plan anterioare sau în curs de realizare. Prin comunicări, expuneri, lectorate, prezentarea unor prelegeri și susținerea unor cursuri în Institutele de învățămînt superior, majoritatea cercetătorilor își aduc o contribuție directă la activitatea frontului ideologic din țara noastră. Antrenarea tuturor cercetătorilor la munca de cercetare istorică și de difuzare a rezultatelor acestora, ameliorarea planului tematic, angajarea în elaborarea celor două mari lucrări colective: *Istoria diplomației și Istoria agriculturii românești*, consacrarea Institutului ca principal editor al colecțiilor de documente și instrumente de lucru constituie premise importante pentru realizarea în bune condiții a sarcinilor de plan pe 1988, de natură să asigure în continuare Institutului un loc fruntaș în afirmarea istoriografiei românești în țară și peste hotare.

În întreaga noastră activitate înțelegem să ne călăuzim de indicațiile prețioase ale conducerii superioare de partid și de stat, ale tovarășului Nicolae Ceaușescu la întîlnirile cu istoricii, contribuind astfel la progresul general al științei și culturii românești, la educarea în spiritul patriotismului socialist a tineretului, a tuturor oamenilor muncii.

Sensibili la prețuirea pe care o arată Institutului nostru factorii de decizie și la dragostea cu care ne înconjoară publicul larg — stimulente emoționante în munca noastră — sîntem ferm hotărîți să eliminăm lipsurile manifestate, să ridicăm nivelul activității din Institut, să creștem rolul lui în conștiința țării și în dialogul valorilor pe plan internațional.

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC „FILE DE CRONICĂ ARGEȘEANĂ”

La 21 noiembrie 1987 a avut loc la Curtea de Argeș în organizarea C.J.C.E.S. Argeș și a Muzeului Orășenesc Curtea de Argeș, în cadrul Festivalului Național Cîntarea României, simpozionul „File de Cronică Argeșeană”, ediția a IX-a.

Simpozionul științific din acest an a fost dedicat Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român și aniversării a 40 de ani de la proclamarea Republicii.

Cuvîntul de deschidere a lucrărilor simpozionului a fost rostit de Nicolae Moiescu, directorul Muzeului Orășenesc Curtea de Argeș.

Din partea organelor locale de partid și de stat salutul a fost transmis de Elena Ioniță, secretar al Comitetului Orășenesc Curtea de Argeș al P.C.R.

Dr. Marin Badea cercetător științific la Institutul de Studii Istorice și Social Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a vorbit despre *Conferința Națională a Partidului Comunist Român moment deosebit de important în afirmarea, gîndirea și practica revoluționară ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu*, iar conf. univ. dr. Teodor Marinescu de la Institutul Politehnic București a prezentat comunicarea științifică: *Strategia și tactica P.C.R. în desfășurarea revoluției democrat-populare și proclamarea Republicii*”. Dr. Ion Calafeteanu, cercetător științific la Institutul de Științe și Social Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a făcut expunerea: *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind rolul istoriei la statornicirea unor relații de prietenie și colaborare între popoare*.

Dezvoltarea economico-socială a orașului Curtea de Argeș în anii construcției sociale, a făcut obiectul intervenției lui Ioan Barbu, director adjunct al liceului „Vlaicu Vodă” din Curtea de Argeș, președinte al Comitetului Orășenesc de Cultură și Educație Socialistă. Orașul Curtea de Argeș este atestat documentar în 1330. S-a dezvoltat însă după 1944 și în mod deosebit după Congresul al IX-lea al Partidului. Astfel în anul 1977 ajunsese la o populație de 24.800 locuitori, iar astăzi are peste 40.000 locuitori. Dacă la începutul dezvoltării industria

era concentrată în fabrici de mobilă, de cherestea și confecții sau exploatări de argilă și ba'ast, astăzi sînt dezvoltate : energetica, industria electronică, chimia de sinteză, lucru ce plasează orașul cu preocupări spre nimerile de vîrî ale economiei naționale purtătoare de progres tehnic, necesitînd cadre de toate nivelurile cu o temeinică pregătire profesională. În anul 1987 se vor realiza peste 4 miliarde lei producție în Curtea de Argeș, realizîndu-se într-o singură zi producția anului 1938. În acest an se va realiza 127.538 lei/locuitor producție, ceea ce reprezintă mai mult decît media prevăzută pe țară în 1990, lucru ce permițe o dezvoltare rapidă a economiei orașului.

În continuare simpozionul și-a desfășurat lucrările pe trei secții : „Istorie și arheologie”, cu 13 lucrări înscrise în program : „Istoria culturii” cu același număr de lucrări, și „Muziografie, etnografie și artă populară” cu 12 lucrări înscrise. În secția de „Istoria culturii” s-au bucurat de un interes deosebit toate lucrările prezentate. Col. dr. Gheorghe Tudor, director al Centrului de Studii și Cercetări de Teorie Militară și secretar al Comisiei Române de Istorie Militară : *Neaogoe Basarab remarcabil gînditor militar*, care ne-a lăsat cel dintîi tratat de artă militară română prin lucrarea sa *Învățăturile lui Neaogoe Basarab, către fiul său Theodosie*.

Dr. Radu Ștelan Ciobanu, București a prezentat comunicarea : *Curtea de Argeș în concepția politică a lui Neaogoe Basarab*.

Col. dr. Florian Tucă, București a prezentat comunicarea : *Un patriot argeșean deputat în parlamentul țării la sfîrșitul secolului al XIX-lea — Constantin Dobrescu Argeș*, în care a evocat personalitatea celui care a redactat prima gazetă țărănească din țara noastră.

Au fost evocate și alte personalități care s-au născut sau au trăit pe meleagurile argeșene. Astfel Nicolae Moisescu, Directorul Muzeului Orășenesc Curtea de Argeș a prezentat comunicarea : *Un fiu al orașului Curtea de Argeș — Florian Ștefănescu Goangă — fondator al școlii de psihologie românească*, care a înființat Institutul de psihologie experimentală din Cluj, a avut studii de psihologia muncii.

Dr. Vasile Novac director al Complexului Muzeal Golești a prezentat o parte : *Din corespundența inedită a lui Al. G. Goleșcu către Ion Ghica în anii 1849—1857*. Dr. Ion Șendrulescu, secretar al Societății de Științe Istorice din R.S. România a prezentat comunicarea : *Contribuția lui Ion Brătianu la lupta pentru unitate și independența națională*. Nicolae Scurtu, critic literar, București, a prezentat lucrarea : *O memorialistă mai puțin cunoscută — Pia Alimășteanu despre Curtea de Argeș*. Grigore Constantinescu, O.J.P.C.N. Argeș — *Alexandru Odobescu — cercetător pasionat și avizat al anticivilizațiilor din districtul Argeș*. I. Sorescu București, — *Sașa Odobescu la Curtea de Argeș*.

Ionel Chiriță, membru al Asociației Oamenilor de știință din R.S.România a prezentat comunicarea : *Ion Luca Caragiale și Argeșul*, arătînd aspecte din activitatea marelui dramaturg, ca revizor școlar pe meleagurile argeșene și activitatea literară din această perioadă.

Au fost înscrise în program o serie de comunicări științifice interesante prezentate la „Secția de Istorie și Arheologie”, legate de meleagurile argeșene. Astfel menționăm comunicările prezentate de : dr. arh. Cristian Moisescu. Consiliul Culturii și Educației Socialiste — *Cltoria de la Curtea de Argeș din sec. al XIV-lea și rolul ei în evoluția arhitecturii românești*; Teodor Cioflan, Romeo Muschio, Muzeul județean Argeș — *Analogii în descoperirile arheologice din epoca bronzului de la Valea Calului și Serbănești, județul Argeș*; Petre Diaconu, Gabriel Mihăescu, Muzeul județean Dimbovița — *Argumente arheologice privitoare la mutarea scaunului mitropolitan de la Argeș la Tîrgoviște*; Maior dr. Mihail E. Ionescu șef secție la Centrul de Studii și cercetări de istorie și Teorie Militară — *Contribuții argeșene la războiul de reîntregire, oglindite într-o recentă apariție editorială — „România în anii primului război mondial”*; Maior Gheorghe Nicolescu, Arhivele Ministerului Apărării Naționale — *Luptele din zona Curtea de Argeș din toamna anului 1916*; Teodor Mavrodin, director al Arhivelor Statului Filiala Argeș — *Orașul Curtea de Argeș, oglindit în Cataografia de la 1838*; Radu Oprea, complexul Muzeal Golești — *Considerații social-economice privind stăpînirile Minăstirii Argeș în secolele XVI—XVII*; Paul Cruceană, București — *Unde a fost Cîrstineștii cei de la 1601*; Mircea Gilcă, Lucian Pribeagu, Arhivele Statului Filiala Argeș — *Informații documentare despre obștea moșnenilor argeșeni între anii 1918—1948*; Tudose Draeu Moldovanul, Curtea de Argeș — *Momente din istoria orașului Curtea de Argeș între anii 1611—1859*; Valerian Marinescu, medic Curtea de Argeș — *Cum s-au născut și dezvoltat centrul și cartierele orașului Curtea de Argeș*; George Georgescu, Suici — *Cltorul monumentului din secolul al XIV-lea de la Curtea de Argeș*; Liviu Bendeau, Curtea de Argeș — *Reflecții privind bătălia de la Posada*.

La „Secția de Muzeografie, Etnografie și Artă Populară”, au fost înscrise comunicările susținute de : Dr. Radu Stancu, director al Muzeului județean Argeș — *Natură și Cultură*; Iulian Rizea, instructor la Comitetul județean pentru Cultură și Educație Socialistă Argeș — *Recuperarea casei civile din incinta Ansamblului Feudal Curtea Domnească de la Argeș*; Arh.

Carmen Oprescu, OJPCN Argeș — *Monumentele de arhitectură — expresie a evoluției culturale-istorice a orașului Curtea de Argeș*; Valentin Popa, Complexul Muzeal Golești — *Evoluția artei populare argeșene în contextul transformărilor din societatea contemporană*; Sebastian Tudor, Complexul Muzcal Golești, Margareta Tudor, OJPCN Argeș — *Contribuții privind dezvoltarea viticulturii în evul mediu în județul Argeș*; Ion Mihail Gorgoi, Complexul Muzeal Golești — *Ceramica argeșeană — tradiție și inovație*; Ștefania Dănilă, Muzeul Orășenesc Curtea de Argeș — *Motiv și compoziții ornamentale vegetale specifice Țesăturilor din zona Argeșului și modalitățile de valorificare*; Ion Micuț, medic Curtea de Argeș — *Vizita Domnitorului Alexandru Ioan Cuza la Curtea de Argeș 1862*; Ion Zaharescu, Pitești — *Populația orașului Curtea de Argeș pînă la 1973*; Petre Bădescu, membru al Asociației Folcloriștilor — „C. Rădulescu Codin”, Pitești — *Folclorul — cod etic și moral pentru educarea tinerei generații*; Nicolae Teodorescu, învățător emerit Mușătești — *Dreptatea lui Cuza făcută fărânelui din Romani*; Ion Grigore, Curtea de Argeș — *Implicarea filmului în educarea tineretului*.

Sesiunea de la Muzeul oraș Curtea de Argeș s-a bucurat de un succes deosebit, prin prezentarea unor lucrări cu un conținut științific și documentar deosebit și prin participarea unor personalități de frunte ale culturii din țara noastră.

Un merit deosebit în reușita sesiune revine gazdelor, care în frunte cu inimosul director Nicolae Moisescu au făcut totul, pentru buna desfășurare a lucrărilor.

Ionel Chiriță

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN U.R.S.S.

În perioada 16 septembrie — 3 octombrie, am efectuat o călătorie de studii în U.R.S.S., la Moscova și Leningrad, în cadrul săptămînilor de schimb prevăzute în acordul încheiat între Academii de Științe Sociale. Tema de cercetare pe care am avut-o în vedere a fost legată de *Tradiția și continuitatea autohtonă, influențe occidentale în heraldica rusă și română, similitudini și diferențe*.

În timpul celor 14 zile petrecute în Moscova am lucrat la Institutul pentru informație științifică în științe sociale al Academiei de Științe a U.R.S.S. (I.N.I.O.N.), la Biblioteca de Stat a U.R.S.S. „V. I. Lenin”, secția generală de bibliografie și microfilme, precum și la Biblioteca de istorie a R.S.F.S. Ruse.

La I.N.I.O.N., în afara datelor bibliografice oferite rapid și eficient de ordinatoarele de tip Videoton, pentru publicațiile existente în toate bibliotecile din U.R.S.S., privind lucrări generale și speciale în domeniul heraldicii, apărute din 1985 încoace, am studiat numeroase periodice, mai vechi și mai noi, privind probleme de cultură și civilizație medievală. Dacă fondul de carte legat direct de probleme de heraldică nu a fost prea bogat în această bibliotecă, în schimb studiile și lucrările cu privire la civilizația medievală cuprind problematica cea mai actuală, aceasta fiind foarte bine reprezentată, cu lucrări dintre cele mai noi. Dintre acestea m-aș mulțumi să amintesc doar *Recueils d'études médiévales. Archéologie du signe*, ce reunește sub semnătura unor renumiți specialiști în istoria evului mediu cele mai noi abordări în studiile de semiotică și simbolistică, corelate literaturii, societății și filozofiei medievale. Articolele semnate de Alain Rey, Rainer Warning, Maria Corti, Howard Bloch sînt numai cîteva din cele mai interesante. Fondul de carte veche al bibliotecii mi-a oferit cîteva lucrări de mare importanță pentru studiul obiceiurilor și moravurilor, așa cum era înțeles în veacul al XVIII-lea, precum și interesanta culegere de relatări ale ambasadorilor de la diferitele curți ale Europei, publicată la Köln în 1681.

Urmărind îmbogățirea cunoștințelor în probleme de heraldică și mărirea listei bibliografice cu lucrări ale specialiștilor sovietici și străini mi-am continuat activitatea la Biblioteca de stat „V. I. Lenin”. La sectorul de bibliografie am luat cunoștință de lucrările generale și cele privind probleme speciale de heraldică. La sectorul general de literatură de specialitate al Bibliotecii de stat „V. I. Lenin” am lucrat cea mai mare parte a celor 14 zile, petrecute în Moscova, atît în sala de lectură cit și la microfilme. Aici am găsit lucrări de mare importanță pentru elaborarea temei de plan *Știința heraldicii ca izvor istoric*, lucrări care ori îmbogățesc informația strînsă de mine pînă în prezent (cum sînt cele ale lui Walter Leonhard, N. A. Soboleva, V. Socolov, G. Brault, G. Wild, G. Sicaramamurti), ori oferă noi direcții de studiu în domeniul originii simbolisticii în heraldică; așa sînt lucrările lui R. Viel, G. Scheibelreiter, M. Pastoureaux sau Faustino Menéndez, ce oferă fie interpretări ancorate în fondul tradiției simbolisticii pîgine, fie în realitățile socio-culturale și mentale ale evului mediu. Interesante date am extras și din

lucrările lui Oliveiro Marques și F. Cadet de Gassicourt cu privire la însemnele heraldice masonice. De asemenea interesantă, prin informația inedită, ni s-a părut și lucrarea lui Fr. Gettings, care deși nu se ocupă propriu-zis cu heraldica și cu semnele și sigiliile folosite de alchimiști și de științele oculte, deschide drum unor corelații posibile și aruncă o nouă lumină asupra cunoștințelor științifice și orizontului filozofic în evul mediu.

În afară de studiul efectuat în Biblioteca „Lenin”, în perioada 28 septembrie — 4 octombrie m-am deplasat la Leningrad unde am lucrat în Biblioteca Academiei de Științe și în cadrul muzeului Ermitaj, unde am avut două întrevederi de Gheorghi Vadimovici Vilinbahov, muzeograf și conducătorul „Seminarului de Heraldică și Generalogie” din Leningrad. În cadrul acestor întrevederi am avut un interesant schimb de opinii privind preluarea, valorificarea și transformarea tradiției culturale autohtone a fondului simbolic ancestral și transpunerea lui în limbaj heraldic, precum și clivajul operat de heraldică modernă (secolele XVIII-XIX) de influență cert occidentală atât în heraldica rusă cât și în cea română. Din cele discutate am putut desprinde numeroase similitudini între armeriile existente în cele două țări, prin continuarea unor tradiții culturale specifice zonei sud-est europene; de asemenea există și diferențe datorate particularităților istorice și politice.

La Biblioteca Academiei de Științe, din Leningrad am beneficiat din plin de bogatul fond de carte veche existent în această bibliotecă. Astfel am avut ocazia să consult lucrări de cel mai mare interes pentru orice heraldist, lucrări scrise la începutul constituirii științei heraldicii, și ale căror ediții princeps reprezintă în sine o valoare culturală. Dintre aceste lucrări citate în orice studiu modern ca puncte de referință amintesc numai câteva: *Emblemata politica* (1618), *Cabinet de devises și Jardin de devises* (1666), *Le vray théâtre d'honneur et de chevalerie*, (1648) al cărui volum I este dedicat cardinalului Mazarin; *The science of heraldry* (1680); *Méthode nouvelle pour apprendre l'art du blason par dialogues* (1695); *Jeu d'armoiries des souverains et états d'Europe*; *Abrégé nouveau et methodique du blason* (1705); *Insignium theoria seu operis heraldici pars generalis* (1717); *Kurtze Einleitung zur Wappen-kunst* (1731); *Heraldica oder Wappen-Kunst* (1735); *De nature et indole artis heraldicae* ș.a. Studiarea acestor cărți mi-a permis cunoașterea aprofundată a modului în care era concepută heraldica în secolul al XVII-lea, precum și a momentului de transformare a tradiției și simbolismului specific medieval într-o știință de sine stătătoare, guvernată de legi proprii, fixate rigid. Interesante pentru acest moment de trecere sînt lucrările de la începutul secolului al XVIII-lea, în care regăsim încă puternice reminiscențe ale simbolismului medieval.

În cursul călătoriei de studii am mai avut întrevederi, cu Lidia E. Semionova, șefă de sector la Institutul de Slavistică și Balcanistică din Moscova, cu Tatiana Pokivailova, Ivan Ivanovici Florea, Margherita D. Eresenko de la același institut. Pe parcursul întregii perioade petrecute la Moscova am fost însoțită cu multă competență și deosebită sollicitudine de Tatiana Pokivailova. Atît la Moscova, cît mai ales la Leningrad gazdele ne-au asigurat condiții dintre cele mai bune pentru a vizita monumente și muzee reprezentative artei și culturii ruse (Muzeul armelor din Kremlin, complexul muzeistic Zagorsk, minăstirea Novodevici, Muzeul Ermitaj, precum și palatele de la Petrodvoreț, Pușkin și Pavlovsk).

Întreaga perioadă de deplasare la Moscova și Leningrad a fost de un folos real atît pentru completarea informației necesare elaborării lucrării de plan, cît și pentru cunoașterea tradiției culturale și a civilizației ruse; de asemenea prin schimbul de opinii și întrevederile avute am putut cunoaște puncte de vedere noi cu privire la heraldica rusă și am găsit similitudini de preocupări.

Ileana Căzan-Neagu

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

ION BULEI, *Sistemul politic al României moderne — Partidul Conservator*, Edit. politică, București, 1987, 596 p.

Istoriografia românească nu dispune pînă în prezent de o monografie asupra partidelor politice, inclusiv asupra Partidului Conservator, care să infățișeze, în spiritul concepției materialist-dialectice, activitatea acestora, rolul jucat de ele în viața politică a țării.

Răspunzînd acestei stringente necesități, Ion Bulei, cunoscut istoricilor prin numeroase alte lucrări, bine receptate de publicul larg cititor, a elaborat o amplă și documentată monografie intitulată *Sistemul politic al României moderne — Partidul Conservator* (cel de al doilea partid de guvernămînt al României moderne, primul fiind Partidul Național-Liberal — n.n.), apărută recent în Editura politică.

Rod al unor strădăanii de mai mulți ani, de căutări, în care timp autorul a cercetat numeroase documente de arhivă, lucrări generale și speciale, memorii, presă etc. — monografia analizează în profunzime Istoria Partidului Conservator, structura sa organizatorică, opera legislativă, ideile programatice și doctrinare pe care le-a susținut de-a lungul celor 45 de ani de existență, frământările, care n-au fost puține, datorită rivalităților din organismul său și, bineînțeles, personalitățile mai importante, toate acestea în context cu celelalte forțe politice ale vremii. Sarcina n-a fost deloc ușoară, datorită faptului că în toată această perioadă Partidul Conservator a avut, spre deosebire de Partidul Național-Liberal, deși și acolo au fost frământări, o viață interioară extrem de agitată, puține fiind momentele sale de coeziune organizatorică și de scurtă durată.

În analiza sa autorul pornește de la faptul că Partidul Conservator, deși n-a fost un reprezentant exclusiv al moșierimii și nici nu a reprezentat numai ideile ei, a avut în centrul bazei sale sociale moșierimea, bineînțeles, în aceeași bază socială fiind încorporate și părți ale burgheziei comerciale, funcționară, bancară, intelectualitate orășenească și unele elemente înstărite din lumea satelor. De aci și dese convulsii din sinul Partidului Conservator care prea puțin a fost un organism unitar. Din trunchiul său s-a desprins, în 1881, gruparea junimistă, condusă de P.P. Carp, care și-a dat și un nou program *Era nouă*. În 1884 Partidul Conservator (e vorba de gruparea condusă de Lascăr Catargiu) s-a unit cu disidența liberală a lui G. Vernescu dînd naștere *Partidului Liberal-Conservator*, o organizație politică hibridă, a cărui unitate, de altfel, n-a existat decît la nivel central și aceasta numai cît timp s-a aflat în opoziție; în 1891 el s-a destrămat, cele două ramuri conservatoare reunificîndu-se ulterior în Partidul Conservator care a dat guvernul din 1891—1895, perioadă cunoscută în epocă ca *marea guvernare conservatoare*. După 1895 grupările se dezbină, reunindu-se din nou, pentru puțin timp, în 1900, cînd P. P. Carp, conducătorul grupării junimiste, devine șef de guvern, pentru ca în februarie 1901 să se desprindă din nou și iarăși să se reunifice în timpul marii răscoale a țărănilor din 1907, în fruntea Partidului Conservator fiind ales ca șef P. P. Carp, apărătorul cel mai dîrz al marii proprietăți. În 1908 însă se produce *marea ruptură* a acestui partid, Take Ionescu înființînd *Partidul Conservator Democrat*.

În general, în perioada 1880—1914, Partidul Conservator, în totalitate, atunci cînd se producea unirea, sau prin grupările sale, s-a aflat aproape 15 ani la conducerea țării. De asemenea, el a mai participat prin conservatorii-democrați la guvernul din timpul primului război mondial (1916—1918), iar ulterior în cel constituit de generalul Alex. Averescu și a format, totodată, prin Alex. Marghiloman guvernul care a încheiat „pacea” din mai 1918.

În toată această perioadă istorică, Partidul Conservator s-a aflat într-o continuă frământare al cărei izvor îl constituiau rivalitățile dintre diferitele personalități, autorul reușind să ne prezinte, în toată amploarea ei, lupta pentru supremație din acest partid, oscilările grupărilor, cea junimistă colaborînd adeseori cu Partidul Național-Liberal.

Din lectura monografiei se desprind cîteva idei care merită a fi reținute.

1. Partidul Conservator a fost mai ales o organizație de cluburi, decît un partid, un cerc restrîns de membrii, bazat pe personalități, pe o „interioară elită intelectuală” și nu pe masele largi populare. De aceea el a și rămas, de-a lungul întregii sale existențe, rigid în formele sale organizatorice, întotdeauna punînd accentul pe criteriul averii și prea puțin pe acela al

valorii. Împotriva acestor stări de lucruri s-a ridicat Take Ionescu (curentul „takist”), care prin înființarea Partidului Conservator-Democrat, în 1908, a încercat o lărgire a ariei de cuprindere socială și politică.

2. Din modul cum sînt prezentate forțele politice ale României moderne de către autor reiese, în mod just, că în fapt, între burghezie — care se afla în centrul bazei sociale a Partidului Național-Liberal — și moșierime existau numeroase legături economice, sociale, că ele se regăsesc, prin forța lucrurilor, în problemele stringente ale societății românești, cum erau realizarea idealului național de unitate deplină și, implicit, menținerea independenței țării, în care acționau împreună, deosebindu-se însă în problemele dezvoltării interne a țării. Este, de altfel, cunoscut că pînă la primul război mondial burghezia s-a străduit și s-a folosit de toate mijloacele pentru a micșora puterea politică și economică a marilor proprietari, lucru care s-a și produs datorită prefacerilor ce au avut loc îndată după desăvîrșirea statului național unitar român.

3. În legătură cu monarhia și prerogativele ei, autorul consideră pe drept cuvînt că regele și-a depășit adeseori rolul de arbitru între partide, fiind, mai ales în timpul lui Carol I., un important factor, amestecîndu-se și determinînd nu odală schimbări în viața politică a țării, care nu întotdeauna concordau cu stările de fapt.

4. O altă idee care merită a fi reținută este aceea că în guvernarea țării, Partidul Conservator, împreună cu Partidul Național-Liberal au creat cadrul politico-legislativ și administrativ pe temeiul căruia se înscria evoluția societății moderne românești.

5. În întreaga activitate internă Partidul Conservator s-a condus după opțiunile politice ale moșierimii.

6. Partidul Conservator a rămas de-a lungul istoriei sale închisat, rigid în formele sale organizatorice, desigur unele trăsături organizatorice întîlnindu-se în fapt și la Partidul Național-Liberal.

Din întreaga analiză a monografiei se desprinde faptul că elementele constructive din cadrul Partidului Conservator se imbinau cu politica interesului de clasă, moșierimea — care se afla în centrul bazei sociale a acestui organism politic — vedîndu-se extrem de puțin receptivă înnoirilor radicale necesitate de societatea românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru, ea apărînd, cu strășnicie, atît timp cît a putut, temeliile așezămîntului economic-social și politic existent.

Analiza competentă, argumentată a faptelor, interpretarea lor conduc la concluzia că ne aflăm în fața unei monografii de certă valoare asupra vieții politice a României din perioada anilor 1880—1925, în general, și a Partidului Conservator, în special.

Un fapt care, de asemenea merită a fi semnalat aci este acela că autorul analizează forțele politice ale vremii, inclusiv mișcarea socialistă și mai apoi partidul ei, în contextul general al activității, deci unitar și nu separat, cum se trata pînă nu demult.

Ca structură monografia cuprinde un *cuvînt înainte* și XIII capitole, fiecare dintre ele avînd între 2— și 7 paragrafe în care autorul urmărește activitatea, inclusiv cea legislativă a Partidului Conservator în totalitate, atunci cînd cele două grupări fuzionau, fie a fiecăreia în parte, atunci cînd intervenea ruptura și întotdeauna în opoziție cu aceea a Partidului Național-Liberal, confruntările de idei pe diferite probleme, cu deosebire în problema agrară, — una dintre problemele cele mai spinoase ale României moderne de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, — fără a trece cu vederea agitațiile politice, din perioada respectivă (mai ales cele determinate de greșelile șefului Partidului Național-Liberal, D. A. Sturdza, (de pildă, aceea, privind decorarea lui Jeszensky, cel care fusese procuror în procesul Memorandiștilor). Sînt, totodată, analizate confruntările de idei privind atitudinea față de capitalul străin, liderii conservatori recurgînd, adeseori, la acesta, spre deosebire de naționali liberali care erau mai circumspecți, opunîndu-se, pe cît era cu puțință, atît concesiunilor de tip monopolist a bogățiilor țării, cît și pătrunderii individuale a capitaliștilor străini (p. 270).

După cum este știut, național-liberalii în activitatea lor, promovau politica *prin noi înșine*, politică formulată de Ion C. Brătianu și care a constituit axul întregii activități a Partidului Național-Liberal încă de la înființarea acestui organism politic.

Dintre cele 13 capitole unele dintre acestea se remarcă prin documentarea și analiza lor. Avem în vedere, în primul rînd, capitolul: *Marea ruptură conservatoare* în care autorul întreprinde o incursiune în istoricul apariției Partidului Conservator Democrat, al cărui șef era Take Ionescu (p. 303—317). Bine realizat ni se pare și capitolul *Față în față cu problema agrară și cu necesitatea democratizării regimului politic*, Take Ionescu pronunțîndu-se, încă îndată după marea răscoală a țărănilor din 1907, pentru rezolvarea judicioasă a chestiunii agrare și pentru lărgirea colegiilor electorale, în general, pentru democratizarea vieții politice.

O analiză amplă, documentată, întreprinde autorul și în capitolul *Conservatorii și primul război mondial*, cu subcapitolele: *Neutralitatea și Războiul*, în ultimul referindu-se, atât la Partidul Conservator condus de Alex. Marghiloman, care a constituit o rezervă politică (p. 414—418), cit și la Partidul Conservator Democrat, al cărui lider, Take Ionescu, a fost „o prezență națională” (p. 419), participând la guvernul de concentrare națională. Punctul 3 al acestui subcapitol este intitulat *Reformele*, autorul analizând opera reformatoare inițiată de Partidul Național-Liberal, cit și atitudinea față de acestea ale celorlalte forțe politice, respectiv a Partidului Conservator Alex. Marghiloman, și a Partidului Conservator Democrat condus de Take Ionescu. Deși autorul consideră că atitudinea marghilomaniștilor nu conta, ei excluzându-se pentru moment din viața politică militantă (p. 423), totuși reprezentanții acestuia rămași în București, neurmînd, deci, Parlamentul în refugiu la Iași (Al. Marghiloman, Titu Maiorescu, C. C. Arion, generalul Hirjeu, George Știrbei, Al. Corteanu, exceptîndu-l pe P. P. Carp și grupul din jurul său care se opuneau oricăror reforme), aceștia au admis, în martie 1917, de teama mișcărilor țărănești din iarna anului 1916 și a eventualității unor noi frământări, includerea reformelor (agrare și electorală) în programul Partidului Conservator. Ei au admis sufragiul universal cu drept de vot plural și o exproprie parțială a moșiilor, dar cu despăgubire prealabilă*.

În guvernarea sa dintre 5 martie — 24 octombrie 1918, Alex. Marghiloman a propus, după cum se cunoaște și o nouă reformă agrară, c drept mult mai restrînsă decît cea deja votată de Partidul Național-Liberal în vara anului 1917 și anume: obligativitatea muncii culturilor agricole și legea arendărilor obligatorii care în practică scotea, cum remarcă autorul, expropriea de la ordinea zilei și o amină cel puțin cinci ani. Dar, legea arendărilor obligatorii va cădea odată cu guvernul și Parlamentul care a votat-o. De asemenea, Alex. Marghiloman a propus și o nouă reformă electorală care proclama sufragiul universal, dar cu „oarecari temperamente”, prin aceste înțelegîndu-se censul științei de carte, ceea ce, în fapt, însemna condamnarea de la început a votului universal, acesta fiind înlocuit cu colegiul unic al știutorilor de carte.

În analiza sa, autorul consideră, în mod just, guvernul Alex. Marghiloman drept „un accident sau o necesitate”, un accident pentru că în vremuri normale n-ar fi fost cu puțință, el nereprezentînd decît o foarte mică parte a păturii guvernante românești, o necesitate pentru că el a fost o ultimă soluție în fața destrămării cu totul a statului român de pînă atunci (p. 459).

Capitolul XI, *Conservatorismul politic*, cu ale sale paragrafe: „Teoria formei fără fond”, „Reacționarism”, „Prudență”, „Tradiționalism”, „Evoluționism”, „Naționalism”, „Armonie socială” se referă, în fond, la atributele care au caracterizat Partidul Conservator de-a lungul existenței sale, acest capitol putînd, după opinia noastră, să constituie epilogul acestei interesante monografii.

Ultimul capitol, *Pentru supraviețuire politică*, are în vedere strădania conservatorilor de a se menține la suprafața vieții politice, însă descompunerea lor nu mai putea fi oprită, ei pierzînd în alegerile parlamentare, cele două partide conservatoare destrămîndu-se și dispărînd de pe scena vieții politice în mai 1925.

Desigur, ar fi fost de dorit o precizare mai clară a titlurilor capitolului și paragrafelor monografice, a formulării acestora, care nu totdeauna se ridică la nivelul documentării și interpretării lucrării. Unele titluri de paragrafe sînt formulate după discursurile sau personalitățile politice. În cap. I, de pildă, două din paragrafe, sînt intitulate: la punctul 2 *Începuturi programatice*, iar la punctul 4 *Din nou despre program*, autorul avînd în vedere, în primul caz, programul lui Manolache Kostache Epureanu, iar în cel de al doilea programul lui P. P. Carp intitulat *Era nouă*. În cap. II paragraful 1 este intitulat: *Un continu echivoc*, iar paragraful 2 *Alle, precizări programatice*, ultimul legat de modificarea Constituției din 1884, care a cunoscut multă dezlănțuire pasională atît în Parlament, cit și în afara lui, între guvern și opoziție, cit, mai ales, în sinul majorității guvernamentale, între stînga liberală și aripa moderată, între doi mari prieteni politici de pînă atunci: Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti. Cap. V este intitulat *Echivocul*, inspirat, probabil, tot dintr-un discurs politic. Ar fi fost de dorit să se adopte titluri nu din articole din presa vremii sau din discursurile politice, multe fiind scrise ori spuse de multe ori cu patimă, ci care să exprime și să caracterizeze în modul cel mai obiectiv epoca, starea de fapt.

Autorul face o confuzie atunci cînd atribuie lui Pake Protopopescu (partizan al ideilor moderate apropiate de conservatori — grupul lui G. Vernescu —, primar al Bucureștilor între 1888—1891) fapte și acțiuni care, de fapt, aparțineau lui Take Protopopescu, membru al Partidului Național-Liberal și al Oculteii (grupare tainică în sinul acestuia care pregădea viitorul și șefia lui Ion I. C. Brătianu), despre acesta fiind vorba la paginile 144, 247, 254.

*Vezi, în acest sens, Alex. Marghiloman, *Note politice*, vol. II, p. 469—470; Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Jurnal, 41/1917, însemnare din 8/21 martie 1917; vezi și Victor Atanasiu, An. Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprea, *România în primul război mondial*, Edit. militară, București, 1979, p. 263.

Monografia se impune atenției prin ampla documentare, ca și prin analiza competentă, fiind, de altfel, prima lucrare care abordează, în spiritul concepției materialist-dialectice, istoricul Partidului Conservator. Prin adăsurile privind guvernele conservatoare sau cu participarea conservatorilor, dintre aprilie 1870—17 ianuarie 1922, ca și prin indicii de nume, având și un rezumat în limba engleză, monografia este de un real folos tuturor celor interesați să cunoască istoria acestui partid, și nu numai a Partidului Conservator, ci a vieții politice, în general, rolul ucit de acesta în cei 45 de ani de existență.

Mircea Iosa

* * * *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România 1922—1933*, Edit. politică, București, 1987, 365 p.

Culegerea de documente de față ce cuprinde materiale „în mare parte inedite” (p.5) vine să îmbogățească istoriografia noastră marxistă și să continue tradiția instituită prin apariția în 1982 a primului volum, înglobând informații referitoare la istoria mișcării revoluționare și de tineret din țara noastră din etapa imediat următoare Conferinței generale a tineretului socialist din 19—20 martie 1922 și până în februarie 1933.

Apărut sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. volumul de *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România 1922—1933* își propune, așa cum de altfel se subliniază și în prefață să oglindească „momente și aspecte semnificative ce vin să înfățișeze tabloul cuprinzător al întregii problematice cu care s-au confruntat, vreme de peste un deceniu, Uniunea Tineretului Comunist, alte organizații revoluționare și democratice de tineret, contribuția lor de seamă la lupta generală a maselor muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună, pentru consolidarea și propășirea României întregite” (p. 5).

Mișcarea revoluționară și democratică de tineret născută, afirmată și dezvoltată ca parte integrantă a mișcării muncitorești din România a preluat și îmbogățit tradițiile de luptă ale poporului, ridicându-le pe o treaptă superioară. Temeinica cunoaștere a socialismului științific, strînsele și permanentele legături cu mișcarea muncitorească au generat accelerarea procesului de maturizare politică și ideologică a tineretului revoluționar și democrat, sporindu-i combativitatea revoluționară.

O serie de rapoarte dări de seamă, rezoluții, apeluri, moțiuni, manifeste și articole din presă relevă desăvârșirea procesului de unificare organizatorică, pe principii revoluționare a mișcării de tineret din România în lumina documentelor și hotărârilor istoricului congres de creare a Partidului Comunist Român din mai 1921 și ale Conferinței generale a tineretului socialist din martie 1922.

Alte materiale reflectă activitatea desfășurată de Uniunea Tineretului Comunist, sub directa îndrumare a Partidului începând cu anul 1924, în vederea împletirii muncii ilegale cu cea legală, evidențiindu-se constituirea pe tot teritoriul țării a unei rețele de celule ilegale ale U.T.C.-ului în școli, fabrici, uzine, universități, în mediul rural și chiar în unele unități militare cît și crearea în colaborare cu sindicatele unitare, Blocul Muncitoresc-Țărănesc, Ajutorul Muncitoresc Român și alte organizații legale de masă a unor secțiuni speciale ale tineretului. „Nu ne dăm înapoi Vom duce mai departe lupta ce am început și nu vom sfîrși pînă ce nu va fi clădit statul muncitoresc și țărănesc”, se arăta într-una din primele circulare emise în ilegalitate în iulie 1924 de Comitetul Central al U.T.C. punînd în lumină consecvența și dirzenia tinerilor comuniști.

O atenție deosebită se acordă luptei tineretului revoluționar împotriva curentelor retrograde materializată prin luări de poziții față de susținătorii acestora, mai ales în școli și universități cît și prin înființarea unor organizații ca Uniunea Studenților Independenți sau editarea unor publicații ca „Scînteia”, „Viața Universitară”, „Ideea Universitară”, „Îndrumarea” etc.

Numeroase documente pun în lumină acțiunea în vederea înființării organizațiilor socialiste și social-democrate de tineret, fiind surprinsă înțeli existența lor sporadică între 1924—1929, iar apoi întemeierea și activitatea Uniunii Tineretului Muncitor Socialist înființată de Partidul Social-Democrat în 1929 și a Tineretului Socialist Independent în 1930 creat de Partidul Socialist Independent. Se relevă activitatea dusă de tinerii comuniști, socialiști, social-democrați și ai altora cu orientări politice de stînga în vederea realizării frontului unic muncitoresc, a unității de acțiune în anii crizei economice 1929—1933.

Participarea tineretului revoluționar și democrat la sărbătorirea zilei de 1 mai și a zilei internaționale a tineretului, la mingurile și demonstrațiile prilejuite de campaniile electorale sînt ilustrate prin documente revelatoare.

Aceste materiale — publicații legale și ilegale, manifeste, apeluri, broșuri, informații despre manifestări cultural-artistice, sportive, turistice etc. — vin să îmbogățească gama mijloacelor și metodelor folosite de Uniunea Tineretului Comunist și de alte organizații muncitorești și democratice de tineret din țara noastră în vederea lărgirii orizontului de cunoaștere a tineretului, al conștientizării lui asupra rolului și locului în scopul transformării revoluționare a societății românești.

Confruntările de idei, dialogul politic purtat în presă între organizațiile și publicațiile proletare și cele reacționare sînt inserate în volum relevîndu-se acțiunile curajoase ale tineretului revoluționar ce s-au bucurat de adeziunea păturilor largi democratice, a clasei muncitoare, a unor intelectuali de prestigiu.

Alte documente ilustrează manifestările de solidaritate internațională ale tineretului din România cu tineretul din alte țări. În acest sens s-a acționat în vederea popularizării realizărilor primului stat proletar din lume, Uniunea Sovietică, a cunoașterii luptei desfășurate de tineretul din China, Austria, Bulgaria, Jugoslavia, Ungaria, Germania etc., a infierării pericolului fascist extern și de război.

Trebuie menționat și faptul că o serie de documente și materiale din acea vreme elaborate de Partidul Comunist Român și Uniunea Tineretului Comunist — unele prezente și în volumul de față — au cuprins și teze, aprecieri și afirmații greșite referitoare la : caracterul unitar al statului național român, regimul politic din România, rolul și locul altor partide și organizații de tineret, caracterul și activitatea guvernelor și ale unor partide și organizații burgheze, democratice ale vremii, problemele națională și agrară, colaborarea cu alte organizații studentești, culturale, sportive de orientare democratică etc. Ele s-au datorat directivelor primite de la organismele internaționale comuniste la care erau afiliate și nu s-au bucurat la vremea respectivă de adeziunea unor cadre de bază din mișcarea comunistă și de tineret din țara noastră, fiind ignorate în practica politică.

Cele 165 documente cuprinse în acest volum sînt așezate cronologic, fiind reproduse după textele publicate în presă sau aflate în arhive. Documentele a căror dată nu a putut fi stabilită cu precizie au fost plasate la sfîrșitul lunii sau anului în care au fost elaborate. Toate au menționate la sfîrșit precizarea locului unde se află sau unde au apărut pentru prima dată. Autorii au urmărit prezentarea lor „pe cit a fost posibil, în forma integrală” (p. 9), motivînd în prefață existența punctelor de suspensie și a parantezelor drepte din text.

Antologia cuprinde adnotări menite să faciliteze înțelegerea unor documente în contextul în care au fost elaborate cit și un indice general.

Apărut în condiții grafice deosebite volumul de *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România 1922—1933* este un omagiu adus luptei eroice a tineretului revoluționar și democrat sub conducerea Partidului Comunist Român pentru libertate, dreptate și progres social. Această culegere este totodată un instrument științific de lucru ce se adresează specialiștilor evidențiînd unele aspecte mai puțin cunoscute ale mișcării de tineret din țara noastră dar și un mijloc de educare patriotică a tinerei generații în spiritul celor mai bune tradiții de luptă ale clasei muncitoare, ale poporului român pe calea realizării nobililor sale aspirații de luptă și dreptate socială și națională.

Daniela Bușă

YVES DURAND, *Vivre au pays au XVIII-e siècle. Essai sur la notion de pays dans l'ouest de la France*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984, 340 p.

Profesor la Universitatea din Nantes, Yves Durand îmbogățește prestigioasa colecție „His toires” de la editura pariziană Presses Universitaires de France cu o lucrare excepțională privind tatutul complex al zonelor rurale din Franța în secolul al XVIII-lea¹. Desemnînd prin termenul

general *le pays* o realitate polivalentă, autorul surprinde aspecte concrete ale vieții cotidiene în regiunile din vestul Franței, conturând un trecut local foarte bogat și pledând totodată pentru conservarea sa nealterată.

Volumul se deschide cu o *Prefață* semnată de coordonatorul colecției, Pierre Chaunu. Acesta din urmă apreciază lucrarea pentru viziunea largă asupra fenomenelor istorice și arată că regiunile rurale au adăpostit veritabile microclimaturi socio-economice și culturale angrenate unui mecanism la scara întregii Franțe și asupra căruia revoluția din 1789—1794 și-a lăsat o amprentă de neșters. Urmează capitolul *Pour une définition du pays ...*, (p. 15—25), în care Durand încearcă să definească, prin prisma contribuțiilor istoriografice de-a lungul veacurilor, sensul vieții în spațiul lumii rurale în Secolul Luminilor. El declară că premergător lui 1789 singurele diviziuni locale recunoscute în Franța au fost: parlamentele, generalitățile, guvernămintele, episcopatele și arhiepiscopatele, dar limitele lor teritoriale, reale erau departe de a fi clar delimitate. Istoricii din secolul trecut au negat însă existența unor zone locale, depozi-tare ale unor particularisme, mai ales că au fost contemporani cu perioada imediat ulterioară centralizării dictaturii iacobine și regimului imperial napoleonian. Importante contribuții în acest domeniu au adus în anii din urmă alții René Pillorget, Pierre Goubert², Emmanuel Le Roy Ladurie, François Lebrun prin studiile lor de demografie și istorie social-culturală. Oricum, alăturându-ne autorului ne exprimăm la rindu-ne părerea, că este foarte greu să stabilești o hartă exhaustivă a tuturor sectoarelor rurale din ansamblul Franței Vechiului Regim. Dar în același timp, interesul pentru un astfel de travaliu este justificat, dacă amintim că, „la țară” a trăit peste 80% din populația țării.

Lucrarea continuă cu partea întâi intitulată *Un territoire*, (p. 27—106) și cuprinde două capitole. În primul, *Les marques du pays*, (p. 29—53) sînt analizate elementele distinctive ale regiunilor rurale. Pornind de la rapoartele intendenților, ce ne oferă o imagine interesantă, dar nu întotdeauna obiectivă și ajungînd la însemnările unor călători, Durand a decelat între indicatori, definitorii pentru specificul unor zone. Astfel, autorul se oprește asupra *inclinației locuitorilor spre anumite ocupații*, precum: comerțul la Rouen sau funcțiile ecleziastice și juridice la Caen. Importantă este și *atitudinea față de recrutarea tinerilor* — de împotrîvire în Manche, Calvados, și Morbihan sau de acceptare în Côtes-du-Nord. Nu este de neglijat nici *nivelul criminalității* — scăzut în Vendee și Bretagne, ridicat în anumite spații din Bretagne și *colorile*, caracteristice unor regiuni, ca de exemplu: bleu în Quimper, roșu în Châteaulin și alb în Pontivy și Guemené-sur-Scorff. Se adaugă și alte aspecte referitoare la: *compoziția hranei, statura indivizilor, diversitatea dialectică, starea de analfabetism, portul popular, stilul arhitectonic* și altele. Suprapunerea acestor imagini ne dă schema unei Franțe foarte diversificate în plan local. Peisajul geografic din ținuturile locale transpare din al doilea capitol, *La Nature du pays*, (p. 55—106). Înfrățirea geo-economică a unor sectoare, ca: cîmpii întinse în Normandia și Poitou, spații păduroase și muntoase în Vendée și Bretagne au marcat profitul socio-moral al locuitorilor. De asemenea, ea a impus și problema frontierii provinciilor. Pentru omul Evului Mediu și chiar al epocii moderne noțiunea de *frontieră*, în accepția zilelor noastre, nu a existat. Hotarul putea fi cursul unei ape, o pădure, o mlaștină, o trecătoare, un munte sau o cîmpie. Durand atrage atenția și asupra unor limite în interiorul lumii rurale, a căror existență era percepută în forme particulare de către contemporani, și anume: vămile interne și perimetrul autorității parlamentelor, *baillagelor* și *senesalatelor*. Frontierele interioare s-au repercutat asupra populației locale și pe linie demografică. Așa, la Vineuil s-au contractat un număr mare de căsătorii cu parteneri de la nordul Loirei, deoarece cele două maluri erau unite prin podul de la Blois. Autorul afirmă că francezul secolului al XVIII-lea nu a izbutit să identifice totalitatea componentelor peisajului mediului înconjurător a nivel geografic, e onomic, politic și social dat fiind orizontul său redus de cunoaștere și capacitatea deficitară de înțelegere a realității obiective. Pădurile și masivul le muntoase au jucat un rol deosebit fiind p aguri între provincii sau surse de venituri pentru mesteșugarii și țărani, care le-au e ploatat. Seniorii a, intendenții și adunările locale au graț administrarea *dreptului* în forme diferite în provincii a, funcțiile de particularitățile regionale. Așadar Durand menționează mari deosebiri privind *esiunea* . verii, cuantumul taxelor și dărilor, u ntărit de măsură și greutate. Si u ț a fost ate tată ca asemănătoare și în ceea ce privește „corpurile” sociale privilegiate, adică nobilimea, clerul și pătura denumită de „roturiers”, provenită din burghezia în formare și care au beneficiat în unele zone locale de veritabile paradisuri financiare. Autorul enunță adevăruri pertinente și în legătură cu orașul, caracterizat drept „un spațiu de securitate, o zonă de dominație economică și juridică asupra spațiului rural înconjurător, cu drept de poliție, de on rol al preșurilor și de dreptate” (p. 94). Reședința a intendentului, presidialului, controlorului de finanțe sau a altor funcționari de stat, reprezentînd puterea centrală, orașul a operat cu puteri de comanda asupra regiunii, pe care o domina. Raporturile sale cu provincia au variat de la *sol'daritate*, reclamată de considerente economice și necesități spirituale la *conflict*, generat de gradul ridicat

de securitate asigurat locuitorilor săi în comparație cu situația mării mase de țărani din arealul adiacent.

Partea a doua a lucrării, *Les hommes* (p. 109—223) include patru capitole. Complexul demografic din ținuturi este investigat în primul, *Les familles au pays*, (p. 109—142). Autorul demonstrează că Franța a constituit în secolul al XVIII-lea statul european cel mai dens populat și cu o rețea urbană bine edificată. În acest ansamblu familia a jucat un rol decisiv. Durand distinge între menajul simplu, familia lărgită, menajul multiplu și frăția (cf. p. 118), ca realități familiale distincte în zonele rurale. Totuși, el recomandă prudență în estimările demografice și propunerea ca creșterea populației să fie cercetată mai întâi la nivel local, deoarece doar astfel se reliefează cu pregnanță impactul crizei mijloacelor de subsistență și a factorilor epidemici asupra locuitorilor. Rata ridicată a mortalității se poate explica, dacă ținem seama de progresele lente ale științelor medicale, răspândirea inegală a corpului medical, lipsa condițiilor de confort și igienă în viața de toate zilele. Deci, densitatea populației a diferit în provincii, în funcție de posibilitățile sale demografice și social-economice. Vestul Franței nu a cunoscut mari deplasări de populație decât cu foarte rare excepții. În schimb, orașul a devenit un punct de atracție pentru populația rurală, care a umplut golurile provocate de creșterea mortalității. Mari deosebiri în plan local au fost evidențiate și prin indicarea numărului știuto-rilor de carte. În 1789 doar 4% dintre bărbați și 27% dintre femei erau în stare să semneze certificatul de căsătorie. Nivelul de alfabetizare dă, în acest mod, valoare specificului local dar și deosebiri între sat și oraș. Deși numărul școlilor de la sate a crescut, iar accesul burgheziei la colegii s-a liberalizat, rețeaua școlară din vestul Franței a rămas slab dezvoltată, ceea ce a avut drept rezultat un număr mare de analfabeți. Provincia a găzduit o structură socială și administrativă complicată și ierarhizată la maximum. Durand insistă asupra sa în capitolul *Hiérarchies et solidarités*, (p. 143—168). De la nivelul parohiei la cel al orașului s-au manifestat „magistrații” de justiție, finanțe și poliție, care au fost însă inegal repartizați și ierarhizați. Ierarhia socială a fost perceptibilă cu precădere în sinul stărilor sociale. Standardul de viață al clerului s-a îmbunătățit mult în secolul al XVII-lea. Densitatea sa a fost însă variabilă de la sat la oraș. În ținuturi erau concentrate familii ale mării nobilimi de curte, proprietare ale unor întinse suprafețe funciare³. Numărul membrilor săi fluctua de la zonă la zonă, ca și mărimea averii lor. Unii au fost preocupați să apere interesele provinciilor de baștină în fața autorității de la Versailles, precum, marchizul de Pontcallec în Bretagne, alții în schimb, s-au dezinteresat de situația proprietăților, rezidind exclusiv în capitală. Autorul stăruie îndelung asupra formelor și tipurilor de proprietate. Deținute cu precădere de marea nobilime și clerul superior, ele au revenit deopotrivă și funcționarilor statului și burgheziei în formare. Durand este de părere că spațiul provincial a reprezentat cadrul propice de afirmare al solidarității sociale. Criticând teoria conform căreia lupta de clasă a fost motorul dezvoltării istorice în societățile antagoniste, el subliniază că „alături de conflicte și tensiuni de tot felul ce au marcat Istoria, putem releva numeroase exemple de legături ce uneau pe oameni” (p. 159). Sentimentul de solidaritate a cerut *loialismul* ce exprima atașamentul față de persoana suveranului, în cazul unor situații grave. El a dat naștere emigrației iacobite din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și insurecției vendee în perioada revoluției din 1789—1794. Fiecare provincie a delimitat rețele ale solidarității și fidelității în interiorul familiei, comunității locale, a aceluiași corp de meserii sau religii, ca o contrapondere la tensiunea socială potențială și ierarhia oficială administrativă. Măsura în care provincia a fost receptivă la influențele exterioare se întvede în capitolul al treilea, *Pays ouvert, pays fermé?* (p. 169—209). Utilizând noțiunile de timp și spațiu, cărora le-a corespuns în secolul al XVIII-lea speranța de viață de 30 de ani și respectiv, psul omului și al calului, autorul relatează că ele au prevalat asupra vieții oamenilor. În Secolul Luminii poziția Parisului s-a întărit în ansamblul Franței, dar legăturile între provincii au rămas în continuare dificile. Principala cale de transport a fost pe apă, încât nivelul de dezvoltare economică al unei regiuni s-a tradus nu doar în raport de cantitatea și calitatea produselor, ci și de prezența unui curs navigabil. Căile terestre nu au folosit decât pentru pa cu greea unor distanțe scurte sau facilitarea legăturii între drumurile fluviale și maritime. Vestul Franței a fost alături de numeroase bogății naturale și „marea industrie textilă rurală” (p. 193), organizată sub forma manufacturii or. Produsele sale, ca și cele ale meșteșugarilor sau cerealele erau schimbate pe piețele tirgurilor, precum cele din Nantes și Vitre, ceea ce a conferit individualitate și zonelor rurale. Prin acestea conștient sau inconștient locuitorii din Vest au luat parte la schimbul de valori pe plan național și internațional. Capitolul al patrulea, *Des saints et caux à l'église universelle*, (p. 201—223) dezvăluie rolul decisiv al religiei într-o societate conservatoare, dornică să-și păstreze tradițiile și obiceiurile. Conform părerii lui Durand biserica a izbutit în secolul al XVIII-lea „acordul sensibilităților locale la nivelul zonei, cu dimensiunea catolică universală a credinței” (p. 207). Deosebirile religioase au privit atât numărul, cât și ponderea confreriilor religioase în provincie, importanța cultului

unor sfinți, fervoarea unor pelerinaje, consacrară unor divinități specifice, patronatoare pe diocceze. Unitatea regiunilor din vestul Franței a izbândit mai degrabă în plan religios decât în cel politic și instituțional.

Ultima parte a volumului, *Défendre le pays* (p. 227—308), înregistrează pe parcursul a cinci capitole vastă problematică cu privire la motivația și registrul revendicativ al mișcărilor populare. După un capitol, ce inserează trăsăturile generale ale izbucnirilor sociale — *Les Soulèvements populaires dans l'Ouest sous l'Ancien Régime* (p. 227—236), Durand se oprește asupra unor cazuri concrete — războiul din Vendée — în *Guerre de l'Ouest et défense du pays* (p. 237—255), tulburările minerilor din Ancenis în *Le Pays d'Ancenis et les mines de Montrelais* (p. 257—273) și respectiv, *La Révolte du pays d'Ancenis (1793)*, (p. 275—293) și *Les Mineurs Blancs* (p. 295—308). Majoritatea confruntărilor sociale din ținuturile franceze au avut la bază motivația fiscală — privilegiile financiare ale unor orașe sau categorii sociale, inegalitatea de avere ș.a. Cadrul lor de desfășurare a vizat parohia și cel mult provincia, ceea ce a imprimat un caracter restrins revendicărilor lor. Ele nu au urmărit înlăturarea sistemului feudal, ci doar ameliorarea activității unor paliere ale sale. O mențiune specială merită insurrecția din Vendée, ce ilustrează cel mai bine confruntarea între *sat* și *oras*, dar și lupta țărănimii pentru apărarea unui sistem de valori unic, ca cuprindere și conținut.

În anexă lucrarea include o bibliografie bogată (p. 333—340), din care nu lipsesc materiale inedite de istorie locală din arhivele departamentelor Maine-et-Loire și Loire-Atlantique. Într-un volum paginal relativ restrins Durand reușește o sinteză originală asupra vieții social-economice și a mentalităților într-o Franță defalcată de particularisme, dar în același timp unitară prin sentimentul apartenenței la *patrie* care a fost sinonim în secolul al XVIII-lea cu cel al subscrierii „*la țară*”.

NOTE

¹ Vezi prezentarea lucrării în „L'Histoire”, nr. 75, Février 1985, p. 106.

² Vezi și Pierre Goubert, Daniel Roche, *Les Français et l'Ancien Régime*, 2 vol., Paris, 1984.

³ Vezi pe larg Guy Chaussinand-Nogaret, *La noblesse au XVIII-e siècle, De la féodalité aux lumières*, Bruxelles, 1984.

Mihai Manea

* * *Lettres inédites d'Ernest Renan à ses éditeurs Michel & Calmann Lévy. Introduction notes et commentaires de Jean-Yves Mollier*, Paris, 1986, 343 p.

Volumul conține 549 scrisori și bilete scrise de Ernest Renan editorilor săi Michel și Calmann Lévy și câteva urmașilor lor. O introducere a lui Jean-Yves Mollier și mai ales prețioasele și eruditele sale note fac mai comprehensibilă o latură atât de importantă a unui mare creator de cultură ca Renan. Este vorba îndeosebi — dar nu numai! — de relațiile dintre autor și editori; reflectate în corespondența din volum acestea se constituie în model. Minuțioasele corecturi pe care le efectua și le pretindea Ernest Renan, problema propagaudei și a publicității, ca și cea a difuzării și vânzării cărților sale, tirajul acestora, chestiunea drepturilor de autor și în general relațiile bănești dintre autor și editori, traducerea sunt ilustrate în corespondență și apoi minuțios explicate în notele lui Jean-Yves Mollier. Dar apar și chestiuni aparent colaterale, cum ar fi lungile călătorii întreprinse de Renan în Egipt, în Grecia și în Italia, starea sănătății acestuia în diverse ipostaze ale vieții sale, ori chiar diverse aprecieri și comentarii de natură politică.

Relațiile dintre Renan și frații Lévy au evoluat, devenind strînse și amicale, ceea ce se concretiza în daruri și chiar în trimiterea de ouă proaspete celebrului autor al *Vieții lui Isus* ! Este drept că relațiile profesionale s-au concretizat în 40 de volume editate de frații Lévy lui Renan ! Scriitorul, cel care, prin cartea sa sus-amintită, produsese, în vara anului 1863, o „*lăvitură de trăsnet*”, iritând profund ierarhia Bisericii și reportase „un fantastic succes comercial”, — poate și deoarece Renan considerase pe Isus un om „incomparabil”, dar nu un Dumnezeu (vezi p. 44) — ne este dezvăluit în corespondența sa ca un autor extrem de prolific, muncitor,

preocupat de calitatea cărților rezultate din străduințele sale și de asemenea de receptarea scrierilor sale de către contemporanii săi de valoare. Sint frumoase următoarele rânduri trimise de el unei corespondente în 1863 : „Une seules choses soutient dans la vie, c'est d'avoir quelque chose à faire, quelque devoir à remplir” (p. 211).

În august 1892, două luni înaintea morții sale, Renan scria lui Paul Lévy : „La santé va un peu mieux ; le travail ne va pas mal ; c'est là l'essentiel” (p. 323). Și chiar cu mai puțin de două săptămâni înaintea morții Renan mai scria : „Je souffre beaucoup, mais la maladie n'a fait qu'exciter en moi la claire vue de la nécessité d'un travail immédiat. Si vous êtes à Paris venez me voir ; vous ne me trouverez pas en brillant état, mais toujours ardent pour le travail (p. 324).

Dar în volum se regăsesc și relații dintre Renan și Hortense Cornu (legată de Napoleon III, dat și de istoria noastră în a doua jumătate a secolului trecut), amiciția scriitorului cu Sainte-Beuve — în 1863 el va scrie lui Michel Lévy : „L'article de Sainte-Beuve me venge de tout” (p. 60) —, încrederea lui Renan în puterea spirituală a Franței („Mais laissez-moi vous dire — scria el lui Michel Lévy în 1867 — que vous êtes injuste pour la France contemporaine. Vous tenez trop de compte de la basse presse, de la niaise petite littérature, des théâtres bouffons ... Vous connaissez mal la France distinguée de nos jours : ce n'est pas le monde que vous avez vu aux Tuileries qui a pu vous en donner une idée” — p. 97) ; îl întâlnim și pe filomomul Angelo de Gubernatis (vezi p. 149, 321).

Volumul întregeste ampla lucrare a editorului scrisorilor consacrată casei editoriale Calmann Levy, dar, ca si lucrarea amintită, departe de a fi doar o contribuție de muncă și erudită acribie, noua lucrare oferă prilej de meditație și generalizare. Nu e vorba numai de Ernest Renan și casa sa editorială, ci e vorba de un *model* de relații, reflectind raporturile dintre autori și editori în Franța secolului al XIX-lea și în realitate chiar mai mult decit atât : o pagină complexă de istorie a unei țări de mare cultură.

Dan Berindei

GEORGES-ANDRÉ CHEVALLAZ, *Histoire générale de 1789 à nos jours* Lausanne, Payot, 1985 ; 504 p. ; *Constantes Helvétiques. Identité vaudoise*, Lausanne, 1985, 58 p.

A vorbi astăzi despre condiția istoriografiei este aproape sinonim cu a vorbi despre înnoirile în metodele de cercetare și direcțiile prioritare de preocupări specifice domeniului. Istoria s-a bucurat întotdeauna de un „plasament bun” în viața spirituală a societății. Cită acoperire autentică a avut el si care au fost, de fiecare dată, motivațiile acestui „plasament” este o altă problemă pe care, bineînțeles, nu o putem discuta aici. Fapt este că astăzi capacitatea de afirmare a istoriei în mișcarea culturală se asociază cu substanțiala sa înnoire în metodele și tehnicile de cercetare, cu marile rezerve — surprinzătoare pentru o disciplină tradițională — de a se adapta spiritului științei contemporane, de a se conecta la direcții moderne de studiu ale societății, de a-și extinde timpul tematic al cercetării și a introduce noi elemente în totalitatea reflexiei despre societate și evoluția acesteia.

Dar oricât de relevante ar fi direcțiile noi de preocupări și temele specializate, își păstrează, incontestabil, un rol central sintezele istorice, lucrările cu caracter general care tind să refacă imaginea societății și a vieții popoarelor, în etapele lor evolutive și în trăsăturile lor caracteristice. Sinteze care își impun, bineînțeles, exigențele dictate de achizițiile recente ale științei istorice, valorificându-le potrivit conținutului lor specific și contribuind, astfel, la îmbogățirea și înnoirea tipului dat de investigații cu tradiții și realizări remarcabile. Unui asemenea gen de sinteze îi răspunde lucrarea lui Georges-André Chevallaz, *Histoire générale de 1789 à nos jours*, apărută până acum în cinci ediții, cu îmbunătățiri și aduceri la zi de rigoare. Fiind destinată studiului în școlile secundare elvețiene (ea a fost primită și în partea francofonă a Canadei) lucrarea i-a impus autorului exigențe speciale de claritate, concizie, orientare spre esențial. A făcut acestea fără a renunța însă la sugerarea complexității fenomenelor istorice, a bogăției de conținut și de sensuri a istoriei însăși. Pentru cine știe cit de dificil este să realizezi un asemenea echilibru în cadrul unui curs destinat școlii, apreciază cu atât mai mult performanța realizării lui G.-A. Chevallaz.

Excelentă introducere în studiul istoriei universale, lucrarea se citește cu profit și de către cititorul avizat, dornic să facă cunostință cu o experiență istoriografică relevantă. După opinia noastră rețin atenția cel puțin următoarele aspecte ale lucrării :

— a. sinteza surprinde reușit caracteristicile etapelor istorice și ale etapelor evolutive ale fiecărei țări studiate, trasând nu numai conturul viguros al acestor etape, ci sugerind modul în care ele se articulează. Se dezvăluie astfel „chipul istoriei”, în ipostazele sale specifice, de la etapă la etapă, și totodată mișcarea acesteia, realizată fie prin rupturi dinamice (revoluții, răsturnări etc.), fie prin transformări graduale, evolutive. Firește, autorul realizează aceasta nu

sub forma unui expozeu teoretic, ci prin fidelitatea față de datele realității, prin știința de a le dezvălui ceea ce le este propriu, distinctiv.

— b. Lucrarea valorifică cu pricepere componenta economico-socială a dezvoltării istorice. Apelul la date substanțiale de ordin economic, susținute de o bogată și sugestivă ilustrație statistică, permite nu numai înțelegerea liniilor de dezvoltare a societății, dar asigură lucrării un caracter modern. Glisajul dinspre politic și evenimențial spre economic și social este, cum știm, un semn distinctiv al cercetării istorice în etapa recentă și un indiciu al adâncirii procesului de cunoaștere în istoric, fiindcă nu este posibil accesul spre constantele realității sociale, spre „duratele lungi” ale dezvoltării, deci pătrunderea în esența fenomenelor și în sfera de preocupări ale categoriilor largi ale populației fără sensibilitatea cuvenită pentru domeniul economic și social.

c. — G.-A. Chevallaz relevă în sinteza sa un just sentiment al istoriei, o perspectivă de judecată hrănită de realism politic. El caută să explice determinările actelor și acțiunilor politice și chiar atunci când e vorba, poate, de simple impulsuri subiective ale unor oameni aflați la pupitrul deciziilor, ne sînt înfățișate și motivații de ordin mai general care vin să ancoreze aceste acțiuni în solul obiectivității.

Istoria reclamă, desigur, explicare; reclamă și înțelegere a ceea ce a fost; înțelegere, în primul rînd, pentru ceea ce am numi „capacitatea ei de ofertă” în raport cu vremea și cu condițiile obiectiv determinate ale realității G.-A. Chevallaz ține să se asimileze din istoric acest aspect. Tot istoria îndeamnă însă și la reflecție asupra responsabilității factorilor subiectivi implicați în istoric. Această lecție a responsabilității este poate elementul cel mai activ și mai dinamic pe care-l oferă istoria posterității. De aceea unele accente mai vigurose punctate în jurul anumitor laturi subiective ale istoriei ar fi fost, poate, binevenite. Este drept că spiritul de detașare, privirea dintr-o zonă înaltă a obiectivității nu răpește senzația frământării aspre a istoriei, pe care o simțim în sinteză.

Cartea lui G.-A. Chevallaz nu este și nu putea fi, bineînțeles, o panoramă a întregii istorii universale; așa ceva e aproape imposibil de realizat chiar în lucrări de factură enciclopedică; în limitele impuse de caracterul și de destinația lucrării, ea examinează mai ales arealul din vecinătatea țării autorului (altfel spus istoria țărilor și civilizației occidentale) și trasează liniile generale ale evoluției istorice a altor zone și continente.

Socolesc că și în acest cadru s-ar fi putut vorbi ceva mai mult despre revoluția de la 1848, fiind seama de caracterul general european al fenomenului — de la Pirinei la Dunăre — iar ca cititor român găsesc posibilă o mențiune cu privire la constituirea statului național modern român (1859) întrucît e vorba de un moment care întregeste imaginea generală a procesului de unificare statală a unor popoare în sec. al XIX-lea, proces ilustrat de Italia și Germania, și descris relativ larg în lucrare.

d. — Cum este de înțeles pentru o carte destinată nemijlocit tineretului școlar elvețian, lucrarea lui G.-A. Chevallaz acordă un spațiu ceva mai mare problemelor istoriei Elveției în epoca modernă. Tabloul e sugestiv, imaginea vie și elocventă. Se urmăresc liniile de forță ale procesului istoric în desfășurarea lor concretă, bine individualizată. Tema este reluată de către Georges-André Chevallaz, de această dată într-un registru reflexiv, în textul său *Constantes Helvétiques* (Lausanne, 1985). Este o temă care se impune atenției și îndeamnă la meditație. Autorul nu o face în termeni celebrativi, ci dintr-o nevoie reală de a se dobîndi o conștiință mai vie asupra experienței istorice a unui popor, experiență neîndoios interesantă ca revelatoare. Istoria elvețienilor (cel puțin în epoca modernă și contemporană) nu este una a spectaculosului dramatic, nici a trăirilor intense, abisale, așa cum le-a fost dat altor popoare să-și trăiască istoria. Au construit metodice din segmente bine articulate, chibzînd temeinic înainte de a lua hotărîri importante, dar angajîndu-se energic și eficace pe calea noilor direcții pe care le-au adoptat. Prin elementele de mușcă, de disciplină și acuratețe, prin unitatea armonică în diversitatea man frustărilor sale, călătoria istorică a elvețienilor stabilește parcă un acord profund, insondabil, cu furtusețea și arnoie peisajului și n turlor țării lor. Este gîndul pe care n-l suferă textul lui Georges-André Chevallaz, *Constantes Helvétiques. Identité vaudoise*, ca și lucrarea sa *Histoire générale de 1789 à nos jours*. Că i, așa cum am spus, ceea ce se exprimă sub forma reflexivă în primul text n s'atîează în năgăne concretă, individualizată în *Histoire générale*...

D'ncolo de textul propriu-zis al sintezelor, impune parte ilustrativă a acestora: hărțile, desenele, di gramele șta stic și nu mai puțin expresivele extras documentare, ca și tinuta grafică de e cepție a lucrării.

Este o carte frumoasă a unui spirit lucid, deschis valorilor autentice ale istoriei.

Damian Ilur zeanu

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și din străinătate și sint prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginate fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului meteriialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTOPIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE

REVUE DES ÉTUDES SUD EST EUROPÉENNES

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI

— SERIA ARTĂ PLASTICĂ

— SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART

— SÉRIE BEAUX-ARTS

— SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Valoarea temporală a informației cartografice.

Învățământul preuniversitar în Evul mediu.

Tratatul din 7 martie 1395 : semnificația sa politică și cronologică.

Ștefan cel Mare și războiul otomano-venețian din 1499 – 1503.

Nicolae Iorga și Revoluția Franceză.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului românesc.

Considerații privind cauzele prăbușirii Veneției.

Problemele învățământului în parlamentul român. Pe marginea criticii reformelor școlare a lui Take Ionescu.

Ecoul unor evenimente istorice românești în presa norvegiană.

Oamenii de știință și viața politică a României.

Grigore Tocilescu și slavistica cehă din cursul secolului al XIX-lea.

Concepții privind industrializarea țării în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Promovarea de către socialiștii români a idealului păcii la congresele internaționale.

Reacții în România față de atacarea Belgiei în 1914.

Un sprijinitor al cauzei unității naționale românești în S.U.A.: Theodore Roosevelt.

Legislația electorală în România după Marea Unire.

Acțiuni comune ale românilor, cehilor și slovacilor în lupta pentru făurirea statelor naționale unitare și independente și pentru recunoașterea lor internațională 1916–1920.

Poziția statelor europene față de războiul italo–etiopian văzută de diplomația S.U.A.

Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.

Contribuția Biroului pentru servicii strategice al S.U.A. la victoria Națiunilor Unite.

RM ISSO 567 – 630

